

רשומות לתולדות אישים וקהלות, אגרות ומסמכים
בהוצאת מכון 'זכרון' להנצחת יהדות הונגריה
בית 'חוג חתם סופר' שיכון ה'

רח' בית יוסף 11 בני ברק - דוא"ל: 3446@okmail.co.il

עלה 14

בס"ד. כ"ד שבט תשע"ו

בגליון:

ב עוד על משפחת חותנו של מהר"י אסאד

רבי שלמה זלמן גובי וצאצאיו, רבי משה באניהאד-פאלאק וצאצאיו
– מהרב י.י. מייזליש / רבי משה גוטמאן

י רבי נפתלי סופר בעל מטה נפתלי

לתולדותיו, בית ראשון ושני, יוצ"ח – מהרב י.ש.א. רובינפלד

כ רבי יחזקאל משה פישמן אב"ד מישקולץ

לתולדותיו, בית אביו, צאצאיו, פנקס המוהל, אגרות מרמ"ע הירש ור"ח
פישמן - מהרב ש.ב.י. סיימון

מא רבי אברהם מנחם הרמן מווייצען

לתולדותיו וצאצאיו, משפחות הרצפלד, הירשפלד, שענפלד, הרצל
– מהרב ב. פריינד

נח הישיבה הרמה בסערדאהעלי לאחר שנות החורבן

על הישיבה והעומד בראשה רבי משה ניישלאס, אגרות ממנו –
מהרב ש. וייס

עד עוללות

בתו של רבי אברהם שיק ובנה רבי עזרי' עהרליך – הרב י. וויינשטאק
/ משפחת גרינוולד בסאנטוב – הרב א. גרינוולד / משפחת הערצאג
בטשעטערץ-פעטאפאלו-קאסטאלאן – הרב י.ח. יוסט, הב' ע.ב. וידר
/ משפחת געשטעטנער-שטיינר – הרב נ. ווייס / כולל מארמארוש –
וייניץ – הרב ב. אבערלאנדער, הרב צ.א. דייטש / רבי מאיר גוטליב –
הרב ב. פרסטון

הרב יואל יעקב מייזליש
מכון ימ"י קדם – ברוקלין נ.י.

עוד על משפחת חותנו של מהר"י אסאד

בעלה 13 - במאמר על משפחת חותנו של הגה"ק המהר"י אסאד זצ"ל, בסוף המאמר העתיק מתשובתו של המהר"א (אה"ע סי' קמ"ג) שכתב: גיסי הנכבד אי"א הקצין כ"ה זלמן גובע מישוב יאניק אצל ק"ק מג"ד וכו'. וכותב המאמר נסתפק האם הי' גיסו של מהר"א מצד אשתו או שהוא בעל אחותו.

באתי בזה להעמיד הדבר על מכונו, שר' שלמה זלמן גובי הנ"ל הי' גיסו מצד אשתו של מהר"א, ע"י שאשת ר' שלמה זלמן גובי, מרת רבקה ע"ה, היתה ג"כ בתו של ר' מאיר רענגער.

ואעתיק כאן קצת מתולדותיו של ר' שלמה זלמן גובי, שעלה במצודתי מלפני איזה שנים מתוך פנקסי ורשימות הקהילה ושאר מקורות, בעת שעסקתי לברר תולדותיו של חתנו הג"ר אברהם פאללאק ז"ל אב"ד דק"ק באלאטאן-פירעד.

הנגיד ר' שלמה זלמן גובי נולד בערך שנת תקסד. בהגיע לפרקו נשא לאשה את מרת רבקה [נולדה תקס"ז לערך] בת רבי מאיר רענגער ז"ל, בתחילה הי' מושבו בישוב יאניק הסמוכה לק"ק מאגענדארף (FELSOJANYOK בסלובקית: JANIKY, HORNIE), ובערך בשנת תרכ"ח-ט עבר לעיר מאגענדארף. שם נפטר ר' שלמה זלמן בן פ"ב שנים ביום 7 יולי 886 'ד' תמוז תרמ"ו]. זוגתו מרת רבקה ע"ה האריכה ימים, ונפטרה במאגענדארף בת צ"ו שנים, ביום 4 יאנואר 903 'ה' טבת תרס"ג]. לדאבונינו לא נשתמרו המצבות בביה"ח של מאגענדארף (רק איזה מצבות בודדות נשארו לפליטה, והעמידום בשורה אחת לזכרון).

ואלו שמות צאצאיהם הידועים לנו:

(א) בתו: Antoni [כנראה שמה טרוילא, ראה במאמר הקודם עמ' כג ששנים במשפחה זו

בית החיים במאגענדארף

שמם טרוילא-אנטוניה], נולדה ביאניק בערך שנת תר"א, נישאת בשנת תרי"ט לאיגנאץ ווייס מעיר Mihalova.

ב) בתו: מרת הינדל [כנראה ע"ש מרת הינדל אשת ר' איציק שמש הנזכר במאמר], נולדה ביאניק בערך שנת תר"ד [כך לפי הרישום בנישואיה שהיתה בת י"ח שנה]. נישאה בשנת תרכ"ג להג"ר אברהם פאללאק ז"ל שלימים נתקבל כאב"ד באלאטאן-פירעד, מסדר הקידושין הי' המהרי"א זצ"ל. ונפטרה בצעירותה בת כ"ז(!) שנה בבאלאטאן-פירעד ביום כ' תשרי שנת תרל"ה ושמונ"כ, וזה נוסח מצבתה: פ"ט / האשה חשובה / ... מ' הינדל / אשת כ"ה אברהם / פאללאק

מ"צ פק"ק / פורעד נפ' ונקברה / כ' תשרי תרל"ה / לפ"ק.

בעלה רבי אברהם פאללאק נולד בשנת ת"ר לפ"ק, לאביו הג"ר משה באניהאד-פאללאק זצ"ל דיין וראב"ד סערדאהעל, ולאמו מרת גנענדל לבית פליישמאן, [זה זור"ש של ר' משה, ראה עוד להלן]. אחר נישואיו התיישב בחילה בעיר מאגענדארף, וכעבור שנה או שנתיים חזר לעיר מולדתו סערדאהעל, שם ישב עד לערך שנת תרל"ג. באותו זמן נתרוקן משרת הרבנות של קהל באלאטאן-פירעד, אחר שרבים הג"ר אברהם אליעזר עקשטיין זצ"ל עבר לשרת בקודש כדיין לקהל היראים בעיר הגדולה בודאפעסט, ונתקבל ר' אברהם לשמש בק"ק באלאטאן-פירעד [כנראה שמתחילה הי' רק בתור מו"צ ואח"כ נעשה לאב"ד]. במשרה זו שימש כשלושים ושלוש שנה עד לפטירתו.

בשנת תרל"ה אחר פטירת אשתו הראשונה מרת הינדל ע"ה, לקח את בתו האחרת של ר' שלמה זלמן גובי, מרת בילא ע"ה, ונולדו לו ממנה ד' ילדים בבאלאטאן-פירעד. גם זוגתו השני' מתה עליו בצעירותה בשנת תרמ"ו. ונשא אז בזיווג שלישי את מרת בלומא (לבית קויפמאן), ונולד לו בן אחד.

ר' אברהם נפטר ביום ש"ק כ"ו אייר שנת תרס"ג לפ"ק, ומנו"כ בביה"ח של באלאטאן-פירעד. וזה נוסח מצבתו: פ' נ' / אדוננו מורנו ורבנו הרב / הצדיק הגאב"ד מוה"ר / אברהם פאללאק זצ"ל / אשר ישב פה על כסא ההוראה / כשלושים ושלוש שנים ודן דין אמת / לאמיתו והלך לעולמו יום ש"ק / כ"ו אייר

תרס"ג לפ"ק / תנצב"ה / שם אמו
 גינענדל / א'בד חסיד אבד עניו
 מקרבנו / ב'אהבה עזה נקשר לבו
 בתורתינו / ר'ק בה הגה יומם ולילה
 זה זכרנו / ה'וי ואהה לנו כי בלא
 רועה נשארנו / מ'ר נתאונן תלאות
 צדיק על כל הבא עלינו.

ואלו שמות יו"ח של ר' אברהם
 פאללאק: (1) בנו (מזיו"ר) מאיר צבי,
 נולד בשנת תרכ"ד במאגענדארף. (2)
 בנו (מזיו"ר) משה, נולד בשנת
 תרכ"ו בסערדאהעל, ונפטר בבחרותו
 ביום כ"ה שבט תרנ"א בבאלאטאן-
 פירעד ונקבר שם. (3) בתו (מזיו"ר)
 יהודית, נולדה בשנת תרכ"ז
 בסערדאהעל, נישאה להרה"ח ר' דוד
 שלמה גאטטעסמאן ז"ל שו"ב בעיר
 יאנאשהאז. (4) בנו (מזיו"ר) Wilhelm
 Samuel [כנראה שמואל וואלף ע"ש
 הכתב סופר], נולד בבאלאטאן-פירעד

בשנת תרל"ג. (5) בתו (מזיו"ר) גנענדל (Nancsi), נולדה בשנת תרל"ו. (6) בנו
 (מזיו"ר) ר' שרגא דוד פאללאק ז"ל, נולד בשנת תרל"ז, אחר פטירת אביו מילא את
 מקומו ברבנות באלאטאן-פירעד, ונפטר שם ביום י"ז חשון תרע"א בהיותו רק בן
 ל"ד שנים. (7) בנו (מזיו"ר) Jozsef Leopald, נולד בשנת תרל"ח. (8) בתו (מזיו"ר) ש)
 Hermina, נולדה בשנת תר"מ. (9) בנו (מזיו"ר) הילד מיכאל חיים, נולד בשנת
 תר"נ, ונפטר בן י"ב שנה ביום י' אייר תרס"ב.

ג) בנו: ר' יצחק ישראל גובי מעיר יאָקע, נולד ביאניק בערך שנת תר"ו, נפטר ו' טבת
 תרצ"ג. זוגתו מ' בילא בת בערנהארד בלוי זוגתו אסתר (נעטטי לבית געבאנוי)
 ממאגענדארף, נפטרה ח"י טבת תרס"ז. וזה נוסח מצבתם (צילומי המצבות מגנזי
 'אבותינו'):

פ"ט / איש יקר וחשוב / כ"ה / יצחק ישראל / גובי ע"ה / נפטר ו' טבת תרצ"ג לפ"ק
 / תנצבה / ש"א רבקה.

פ"ט / האשה החשובה מרת / בילא בת אסתר /
 אשת ר' יצחק גובי נ"י / נפטרה ביום עש"ק ח"י טבת תרס"ז / תנצבה / ששון
 במותך ממנו .. נסו / מלאכי מרום לקראת בואך ששו
 (ד) בתו: מרת ראכל, נולדה ביאניק בערך שנת תר"ז-ט, בעלה ר' יעקב ליב רייזער
 מעיר ווייטצען.

מנוחתם כבוד בבית
 החיים האורטודוקסי
 בווייטצען, וזה נוסח
 מצבתם (מס' 220-
 221. צילומי המצבות
 מגנזי 'אבותינו'):

פ"ט / האשה החשובה
 והצדקת / מר' ראכל
 ע"ה / אשת כ"ה יעקב
 ליב רייזער נ"י / נפטרה
 בת ע"ד שנה / ביום
 ש"ק ב' אדר שני /
 ונקברה ג' בו / תרפ"א
 לפ"ק / תנצבה / ש"א

רבקה - פ"נ / האיש היקר והחשוב / כ"ה / יעקב ליב / רייזער / ע"ה / נפטר בש"ט בן פ"ו שנה / ביום כ"ז אדר / תרפ"ח לפ"ק / תנצבה / שם אמו לאה
(ה) בתו: **לאטטי**, נולדה ביאניק בתר"א, ונפטרה בתר"ב.

(ו) בנו: ר' **אברהם גובי** במאגענדארף, נולד ביאניק בשנת תר"ב, בזו"ר אשתו נעטטי (קאהן) בת אדאם קאהן וזוגתו רעגינע, נפטרה במאגענדארף ביום 13 נאוועמ. 1895 ' [כ"ו חשון תרנ"ו]. בזו"ר ש אשתו חנה/האני בת סיימאן עהרנטאל וזוגתו דבורה (רייז).

(ז) בנו: **יוסף**, נולד ביאניק בתר"ב כתאומים עם אחיו אברהם, ונפטר בשנת תר"ד.
(ח) בתו: **לעני** (לאה?), נולדה ביאניק תרט"ו, ונפטרה בתרט"ז.

(ט) בתו: מרת **בילא**, נולדה ביאניק בשנת תר"ט. נישאה (אחר פטירת אחותה) לר' אברהם פאללאק אב"ד באלאטאן-פירעד (ראה לעיל), ונפטרה בת כ"ח שנה ביום 19 פעבר. [י"ד אדר א'] שנת תרמ"ו, ונקברה בבאלאטאן-פירעד. מצבתה נמצאת אבל כמעט שא"א לקרות הכיתוב.

(י) בתו: **נעטטי**, נולדה ביאניק בתרכ"א, ונפטרה בתרכ"ה.

(יא) בתו: **מארי** (מרים?), נולדה ביאניק בתרכ"ג, ונפטרה בתרכ"ד.

*

עוד נזכר במאמר הנ"ל אודות הג"ר **משה באניהאד-פאללאק זצ"ל** דיין וראב"ד בסערדאהעל, שהי' מחותנו של המהר"א ע"י זיווגו השני, וכמו שהעתיק שם לשון המהר"א בתשובה (חי"ד סי' קמ"ז): מעת הכרתיו ידעתי את כבוד פרו"מ נ' ועתה ביותר אהבה רבה וחיבה יתירה נודעת לנו "כי הוא מודעתינו", ויקבל ברכתינו ברכת מזל טוב יתן ד' את זוגתו כרחל וכלאה אשר בנו שתיהן ב"י אמן. עכ"ל.

הנה לפני איזה שנים בעת עסקי בתולדות הג"ר משה הנ"ל ותולדות בנו הג"ר אברהם פאללאק אב"ד באלאטאן-פירעד, נסיתי ללבן גם הקשר בין המהר"א לרבי משה באניהאד-פאללאק, ואף כי לא עלתה בידי דבר ברור, עכ"ז באתי להעלות בזה על הכתב כמה פרטים שעלו אז במצודתי, ואולי ימצא מאן דהו שיוכל לאשר הדברים.

הג"ר משה באניהאד-פאללאק זצ"ל, בנה את ביתו השנית בערך בשנת תקצ"ט לפ"ק, עם האשה מרת גנענדל ע"ה לבית פלישמאן, [מזיווג זה נודע לנו ה' ילדים, א) בנו הג"ר אברהם ז"ל אב"ד באלאטאן-פירעד, נולד בשנת ת"ר, (ראה לעיל שנשתדך בעצמו עם משפחת רענגער). ב) בנו ר' דוד פאללאק ז"ל, נולד בשנת תר"ב, ונשא בתו של הג"ר זאב וואלף באנדי זצ"ל ראב"ד סערדאהעל. ג) בנו Mihaly פאללאק, נולד בשנת תר"ד לפ"ק. ד) בתו מ' בילא, נולדה בערך שנת תר"ו, אשת ר' שרגא ב"ר

גבריאל לייכט מיאקע [הנישואין בשנת תרכ"ח]. נפטרה ה' טבת תר"פ ונקברה בבית החיים האורטודוקסי בווייטצען. (ה) בנו ישראל פאללאק, נולד בשנת תרי"א לפ"ק].
 לע"ע לא עלה בידינו לידע בבירור מקום מצבת מרת גנענדל ע"ה, אמנם נמצא מצבה בביה"ח של סערדאהעל מהאשה גנענדל בת מיכאל, שניתן לשער שהיא מצבת זוגתו השני' של רבי משה באניהאד-פאללאק, כי נתוודע לנו שבעיר סערדאהעל התגוררו זוג עם השמות Mihaly פליישמאן - Rozalia לבית רעגנער [בשנת תקע"ו - 1816 נולד להם בן יצחק]. והשם Mihaly משמש הרבה פעמים כשם הלועזי של מיכאל, וגם הי' לר' משה ב"ה-פאללאק בן הנקרא Mihaly כנז"ל, ולפי"ז יתכן מאוד שהזוג הזה הם הוריה של מרת גנענדל ע"ה. ואם כנים דברינו הרי אמה של מרת גנענדל היתה ממשפחת רעגנער, וקרוב הדבר שהיתה אחותו של רבי מאיר רעגנער [ולפי"ז היא בתו של רבי איצק שמש, ובנם יצחק הנז"ל שנולד בשנת תקע"ו נקרא על שם אביה שנפטר בשנת תקס"ג], ולזה רמז המהרי"א בכתבו "כי הוא מודעתינו".

ויכולין עוד להוסיף סמוכין להשערה זו, כי השם Rozalia משמש הרבה פעמים כתירגום של השם רחל, וברשימה שבספר בית העלמין של דונא-סערדאהעל נמצא מצבה של האשה רחל בת איצק (מספר 834), והרי לפי השערתינו היתה אמה של מרת גנענדל פאללאק, אחותו של ר' מאיר רעגנער ובתו של ר' איצק שמש, ומתאים מאוד שמצבה זו היא של האשה Rozalia רעגנער.

*

עוד שני הערות חשובות בנוגע למשפחה זו.

(א) בביה"ח של סערדאהעל מצבה מספר 344 נמצא מצבת מרת הינדל אשת ר' איצק שמש. על מצבתה חרוט (לפי הצילום הלא ברור שתח"י): פ"ט / האשה חשובה מר' / הינדל אשת ר' איצק / שמש נפטרה ונקבר' .. / .. כו אדר שנת תקפב(?) כך בספר בית העלמין) לפ"ק / תנצבה. [אגב, בנוסח מצבת בעלה רבי איצק שמש (עלה 13 עמ' ז) יש לתקן בשורה האחרונה: ה' זין אלול (במקום ד' ויו אלול)].

ב) עוד נמצא מצבה מספר 1112 של מאיר בן איצק, ולפי העתקת ספר בית העלמין של דונא-סערדאהעל נפטר ביום ד' אדר תר"ו, ובמאמר הקודם שבעלה 13 מזכיר שר' מאיר רעגנער הי' חולה בתחילת שנת תר"ז וכותב שאולי נפטר באותו שנה, ולפי"ז יתכן שזהו מצבת ר' מאיר רעגנער חותנו של מהר"א, ומה שהעתיק שם שנת הפטירה לשנת תר"ו אולי טעות הוא וצ"ל תר"ז.

הק' יואל יעקב מייזליש – ברוקלין נ.י.

בשולי המאמר:

במאמר הקודם הוזכרו חתניו של רבי מאיר רעגנער [חמיו של מהר"י אסאד], נוסף כאן עוד פרטים על משפחתם.

רבי יעקב ענגל בסערדאהעלי

הובאה שם השערה שזה רבי יעקב ב"ר אפרים ענגל שנפטר בסערדאהעלי בשנת תרמ"ב, ואולי הוא אבי רבי אלכסנדר ענגל שנפטר בשנת תרס"ז [שם גם רשימה מצאצאיו].

הרב משה מנחם עקשטיין מעיר: קשה לשער מבלי לבדוק את המסמכים הרשמיים, משום שכמדומני שהיה עוד ר' יעקב ענגל שלא נמצא ברשימת המצבות, או מפני שהרבה מצבות נעקרו או נתישנו וא"א לקוראו. וכפי זכרוני הי' גם לר' עזריאל ראש המשפחה ענגל בסערדאהעלי בן בשם ר' יעקב, והרבה מנכדיו שנולדו מבניו ר' יואל ור' ירמי' נקראו בשם אלכסנדר. ולכן אין להוכיח מרשימת המצבות שבספר בית העלמין בסערדאהעלי.

רבי משה גוטמאן

בנו (הנזכר שם) רבי חיים גוטמאן ברעטה. נזכר ברשימת דמי קדימה לספר חומת אש (תרס"ו): "רעטה, הנגיד מו"ה ר' חיים גוטמאן ע"י חתנו הרבני מו"ה יעקב פוכס. מצאצאיו ידועים: 1. בתו מרת ייטל אשת ר' אליעזר ליפמאן ווינקלר בוואיטצען. בנו של ר' שמואל בנימין ווינקלר [אבי רבי משה ווינקלר אב"ד מארטינסבערג, חתנו של רבי יעקב קאפל קרויס אב"ד אטש, ראה עליו ב'תולדות יעקב' שבסו"ס מגילת אסתר שושנת יעקב, עמ' קצה]. 2. בתו מרת אסתר [מנו"כ ברעטה] אשת ר' יצחק כ"ץ, יליד צעהלים תרל"ד, בן ר' גרשון כ"ץ, בנו של רבי מנחם כ"ץ-פרוסטיץ אב"ד צעהלים. 3. בתו מרת יוכבד [נפטרה ער"ה תש"ז], אשת רבי יעקב פוקס, נולד בזענטא בשנת תרל"ח לאביו רבי אברהם יהודה ב"ר דוב פוקס [נפטר ו' תשרי תרע"א] ולאמו מרת רבקה [נפטרה כ"ד טבת תרפ"ד] בת רבי יעקב היילברון אב"ד אדא. תלמיד רבי יעקב יוסף גינז אב"ד ביסערמין, רבי פנחס הכהן שטיינר אב"ד אילאק ובעל ה'שבט סופר' בפרשבורג. [נשמט מרשימת התלמידים בספרי החת"ס ותלמידין]. גר בזענטא ובווארטבורג (סענעץ). נפטר ה'

כסלו תש"ט ומנו"כ בבודאפעסט. השאיר אחריו כרך מחידושיו, וכן מה שרשם מתורת רבותיו. נדפס ממנו קונטרס זכרון יעקב בסו"ס אור פני יהושע. בנם רבי משה פוקס בגענף [חמיו של ר' מענדל הויכהויזר בלונדון]. ת"ח מופלג, ההדיר ספרי זקנו אב"ד אדא ורבו רבי יהושע בוקסבוים אב"ד גאלאנטא. נכדם רבי יצחק דוד הכהן פריעדמאן ראש כולל פאפא בברוקלין מח"ס יד כהן].

חתנו רבי מנחם ראזענטאל (הנזכר שם). היה חמיו של רבי חיים יהודה ליב שווארץ

ברעטה. מצאצאיו: 1. בתו מרת טשארנא אשת ר' שלמה רייכנטאהל ברעטה [הורי מרת בת שבע אשת ר' יעקב צבי ב"ר שמחה פעלזנבערג מפרשבורג - בני ברק, נפטר כ"ו חשון תשס"ו ומנו"כ בפתח-תקוה. שימש במשך שנים רבות כגבאי נאמן של ביהכנ"ס חוג חת"ס בשיכון ה', וזכור לטוב על עזרתו למכון זכרון]. 2. בתו מרת הינדל אשת ר' יוסף הכהן זאלצר בפרשבורג [הורי רבי יעקב הכהן זאלצר, תלמיד ה'דעת סופר' בפרשבורג, אב"ד קהל עדת ישורון ביוהנסבורג. נפטר כ"ה אלול תש"מ. מח"ס אוצר יעקב].

רבי זלמן מאהלער אב"ד ציפער הבן מיקשה (הנזכר שם), שם הקודש שלו כנראה מאיר, על שם זקנו ר' מאיר רעגנער [גם ברישום פטירת מרת רבקה (אשת ר' שמה

זלמן גובי) נרשם אביה ר' מאיר רעגנער, בשמו הלועזי מיקשה רעגנער]. והבן דיולא (הנזכר שם), שם הקודש שלו כנראה יהודה, על שם דודו רבי יהודה אסאד שנפטר בשנת לידתו.

רצ"ב תמונה נוספת של רבי זלמן מאהלער, נמצא במוזיאון היהודי בבודאפעסט, ותשו"ח להרב ישכר בעריש ווייס שהסב תשומת לבנו לזה.

הרב יעקב שלמה ארי' הלוי רובינפעלד – קרית יואל מונור

לתולדות הגה"ק רבי נפתלי סופר זצ"ל בעמח"ס מטה נפתלי

בית ראשון ושני ויוצ"ח

הגה"ק רבי נפתלי סופר זצ"ל, מגדולי תלמידי מרן החת"ס זי"ע, נולד ביום כ"ז טבת תקע"ט לפ"ק, לאביו הגה"ק רבי מרדכי פישל סופר זצ"ל מפרעשבורג, בעל סופר המלך, איש אמונו ותלמיד מובהק ממרן החת"ס למעלה מארבעים שנה.

שמו הטוב נודע ומפורסם בעולם ע"י ספרי דרשותיו שהוציא לאור בחייו, הלא המה: מטה נפתלי ח"א, מטה נפתלי ח"ב, גבול בני נפתלי, לקוטי בית אפרים, מטה נפתלי ולקוטי בית אפרים, לקוטי בית אפרים ממטה נפתלי, שער נפתלי, בית אפרים, בני נפתלי.

בימים האלה הננו עומדים בשלבי עריכת הספר "מטה נפתלי החדש", שיכלול בתוכו פניני חידושי על התורה ומועדים ועוד, מלוקט מכל ספריו בסדר יפה אף נעים להקל לכל הרוצה להתבשם מאור תורתו ולמצוא בקל את חידו"ת מדי שבוע בשבוע ומועד במועד. - גם בדעתינו בעז"ה להעריך את תולדותיו ופעולתו עלי ארץ, וגודל ההערצה שהראו אליו גדולי וצדיקי דורו. ונציע כאן פרק אחד מתולדותיו שהעלתה מצודתינו בבירור משפחת זוגתו בזו"ר ובזו"ש, והמסתעף לזה, ומאת הקוראים נבקש שמי שיש לו להעיר, או מי שיש באמתחתו כתבים מכת"ק וכדו', שבל ימנעו טוב ויהי' חלקו בבירור מקחו של אותו צדיק.

רבי נפתלי למד אצל מרן החת"ס משחר טל ילדותו וקיבל תורה מפי משה רעיא מהימנא רבות בשנים עד שנעשה ממנו תלמיד מובהק, אחר פטירת מרן החת"ס בשנת ת"ר, המשיך ללמוד אצל בנו ממלא מקומו מרן הכת"ס, ושם היה "פאר הישיבה" (לשון הכת"ס בתעודת מורינו).

כאשר הגיע אביו רבי פישל לימי זקנה ואפסו כוחותיו בלימוד תינוקות של בית רבן, לקח על עצמו רבי נפתלי זצ"ל את המשימה הזאת, והשכר נתן לאביו כדי שיהיה לו מה לאכול, ולא חש על כבודו מה יאמרו הבריות כשידברו לו נכבדות, כי מי יתן בתו לבחור מלמד, אלא השליך

רבי נפתלי סופר (משמאל) – מימין אורי אחיו רבי חיים סופר בעל המחנה חיים

נפשו מנגד כדי לקיים כיבוד אב (מדברי אחיו הגה"ק רבי זוסמאן זצ"ל בהספדו עליו, בספר מלאה קטרת דף סד.). רבי נפתלי נתייתם מאביו ביום ב' תמוז תר"ג, כשהי בחור מבוגר בן כ"ד שנים.

בשנת תר"ד מצינו שדיברו בו נכבדות מארה"ק, במכתב ששלח הגביר המפורסם רבי **צבי הירשל לעהרן** ז"ל מאמסטרדאם יו"ר פקוא"מ לצדקת אר"י, אל הגה"ק הכת"ס זצ"ל, ביום ט"ו בשבט שנת תר"ד, ובתוכו שואל לדעת על טובו של הבחור נפתלי, וז"ל:

יתענג על רב ברכה ושלם מעלת כבוד יד"ע ויד"נ הרב הגאון המאור הגדול מעוז ומגדול, מורק חריץ ושנון, זית רענן, איש צדיק תמים, משים לילות כימים, בנן של קדושים, מגזע ישישים כקש"ת מהר"ר **אברהם שמואל בנימין** נר"ו הגאב"ד ור"מ בק"ק פ"ב יע"א.

...בקשנו הרבני המפו' נאמן הכולל פרושים שבירושלים ת"ו מוהר"ר **ארי' במו' ירחמיאל** זצ"ל נ"י שיש לו בת יחידה אלמנה אבל עדיין רכה בשנים והיא צדקת ומהוללת במעלות, ורוצה להשיאה איש אם ימצא שידוך הגון וטוב לה, ובירושלים עצמה לא נמצא מה שמבקש, והנה שמע שיש בפ"ב בחור מופלג שמו ר' **נפתלי** (פישל) ב"מ (מאיר) **פישל סופר** והוא מלמד עם גדולים וגם הוא ממשפחת רופמכ"ת נר"ו, ורוצה לעלות לירושלים, על כן כתב לנו לחקור ולדרוש על המדובר בו הנז'. והמטיב בעיני הוא לפנות בענין זה אל רופמכ"ת נר"ו, לכן אחלה פני קדשו להשיבני גם על פרט זה כל השייך לכך, ויערב עלי לקבל תשובתו הרמה במוקדם למען השב שואלי דבר.

בית ראשון

השידוך ההוא לא יצאה לפועל, וכך עברו עוד כמה שנים שישב על התורה ועבודה, עד שהציעו לפניו בת טובים ה"ה אשה חשובה מרת **שרל** ע"ה בת הרבני מו"ה **ליפמאן פרידמאן** זצ"ל וזוגתו מ' יאכד ע"ה מעיר **טאפלטשאן**.

האשה מ' שרל ע"ה היתה נשואה בזיווג ראשון להר"ר יהודא שפיצער ז"ל (והי' להם בת מ' מרים ע"ה, אשת הגה"צ ר' ישראל (חיים) פראנקל אב"ד שאטמנסדארף ובסוף ימיו בפ"ב, נפטרה בהיותה זקינה בת צ"ג שנה ביום י"ח שבט תרצ"ז, על מצבתה נחרת "מגזע גאונים

וגדולים", בעלה נפטר ביום י"א כסליו תרפ"ב), ואחר שנתאלמנה ממנו בצעירותה, נכבדות מדובר בה עם הבחור נפתלי שכבר הי' בא בשנים.

יש לציין כי האשה מרת שרל ע"ה הי' לה אח בשם הר"ר יעקב פריעדמאן ז"ל מטאפלטשאן, והי' גיסו של הגאון רבי יעקב שלום סופר זצ"ל מטאפלטשאן (אחיו הגדול של בעל מטה נפתלי), שניהם חתני הנגיד ר' אברהם פריעדמאן זצ"ל מטאפלטשאן, וא"כ יתכן שהצעת השידוך הגיע אליו על ידי אחיו ר' יעקב שלום זצ"ל.

הבחור נפתלי התרצה לבוא עמה בקשרי שידוכין, ומה' יצא הדבר ונערך החתונה ביום ר"ח טבת שנת תר"ח. לקראת הנשואין קיבל רבי נפתלי "תעודת מורינו" מאת רבו מרן הכת"ס, ויצא עליו בכותבת הגסה בתוארים מופלגים ושבחים גדולים הרבה יותר מהרגלו, כפי שנעתקו בספר סופר המלך.

שאלת קטלנית

בשעתו נתעורר המדובר בענין קשרי שידוכין האלו, היות שהי' על המשודכת חשש של אשה קטלנית, שמבואר דינה בשו"ע אה"ע סי' ט (וז"ל: אשה שנשאת לשני אנשים ומתו לא תנשא לשלישי שכבר הוחזקה להיות אנשיה מתים, הגה וי"א דדוקא אם מתו מיתת עצמם, אבל אם נהרג אחד מהן או מת בדבר או נפל ומת וכדומה אינו כלום ולכן רבים מקילים בדברים אלו ואין מוחין בידיהם. ועי' בנו"כ ובספרי האחרונים כו"כ אופנים שיש להקל בזה), ואמנם לא נדע מי הי' זיווגה השני, ומה הי' הסיבה לפטירת שני הזיווגים.

רבות בשנים אח"כ בעת שנשא רבי נפתלי זצ"ל מספד תמרורים על אשתו זו, ראה לנחוץ להבהיר את הדברים כדי שלא ילמדו ממנו לעשות כמתכונתו, וז"ל (לקוטי בית אפרים ממטה נפתלי, דרוש ג):

אזהרה! ידעתי כי ת"ח מהרהרים עלי בענין שלקחתי אשתי ע"ה בשנת תר"ח, אשר בשו"ע אה"ע סי' ט' מבואר שלא לקדש אותה, וחשבו כי הי' לה שם לעשירה שזה הי' גורם שלקחתי אותה. על כן אודיע כי לא הי' לי לנדן רק ג' אלפים חובות אצל אוה"ע, ומה שהי' לה עוד ג' אלפים היתה מחלקת קודם החתונה לבנותיה שהי' לה לצורך הנשואין.

ואמת שהרב הגאון אדמו"ו בעל כתב סופר ז"ל הי' מתמיה עלי, אבל ד' יודע כי לבי הי' נשבר, שכבר עברו כמה שנים שהייתי מחויב ליקח אשה, והייתי בימי בחורי מיושבי אוהל התורה ולא מצאתי איש מי שיתן לי בתו ויהי' נותן לי לחם לאכול [א"ה, כידוע שבימים ההם הי' קשה למצוא שידוך למי שתורתו אומנתו], והייתי סומך בימי בחורי על שולחן אחרים בעיר מולדתי, והי' העולם חשוך בעדי, כי אבי הצדיק ז"ל הי' חלוש כמה זמנים, ויתומים היינו ואין אב, וקבלתי בלבי שאיזה שידוך שיבוא לפני לא אמנע לעשות.

והזמין ד' לפני אשה חשובה הנ"ל מק"ק טאפלטשאן, שהיתה מקבלת על עצמה להחזיק אותי על התורה ועבודת ד', והגם שדמעות ירדו מעיני איזה ימים האיך יעלה על לבי להלך במקום סכנה, אבל נפשי השב לי, לך בשמחה אל המקום המבקשים להחזיקך, כי יש לדאוג אולי תהי' לטורח לבעה"ב המחזיקים אותך על שולחנם.

וב"ה ישבתי מזמן החתונה ר"ח טבת תר"ח באהל תורה עם תלמידים, וזכיתי להדריך רבים, ובכל ש"ק היו יושבים אצלי קרוב לחמישים בעה"ב ובחורים והיו שומעין לימוד תורת ד', ומיום חתונתי קבלתי עלי ליתן צדקה פדיון לעה"ק וכו' ועי"ז לא הי' נשכח מלבי, וזכיתי להוליד ב' בנות... ודי בדברים אלו כי תמיד הייתי חס שלא יהיו אחרים נכשלים על ידי לדבר לשון הרע. ואני מזהיר שלא יסמוך שום אדם עלי ליקח אשה כזאת, כי אני הייתי עושה לקיים מפ"ו ולהיות ניצל מחטאים ואין להאריך.

פטירת שתי בנותיו

כאמור שמזיווג זו נולד לו שני בנות, אבל לגודל נהמת לבו נפטרו שניהם עודן בילדותן, הראשונה הילדה ריזל ע"ה נולדה בשנת תר"ט, ונפטרה ביום א' סוכות שנת תר"י בת שנה אחת, והשניה הילדה מלכה ע"ה נולדה בשנת תר"ב, ונפטרה בשנת הרביעית ביום ט"ז אלול תרט"ו לפ"ק (עי' ההספד שנשא עליה בספרו מטה נפתלי ח"א דרוש ז).

כאן ממשיך רבי נפתלי לגלול את ימי חייו של יסורים, בעת הספדו הנ"ל על זוגתו:

בעוה"ר כאשר נלקחו ממנו בנותי ע"ה עלה על לבי אולי יהי' מועיל שד' יתן לי זרע אחר של קיימא אם אסע ממקומי, דמשנה מקום משנה מזל כידוע (ר"ה טז:), וד' הזמין לפני שקהל קארלבורג שמו עיניהם עלי להיות רועה צאן קדשים.

וכאשר באו אלי הראה"ק והטובים עם מכתב רבנות ונתנו בדי, נפל פחד גדול עלי לעזוב מקומי, ואשתי ע"ה ובתה היו בוכים איך אלך ממקום מולדתי שהייתי אשה גבירה והחזקתי בעלי לישב בעבודת ד', ואח"כ אמרה אשמע דבריך איזה אשה כשירה העושה רצון בעלה (תנדב"א), ונסענו בכבוד גדול מק"ק טאפלטשאן בשנת תרט"ז.

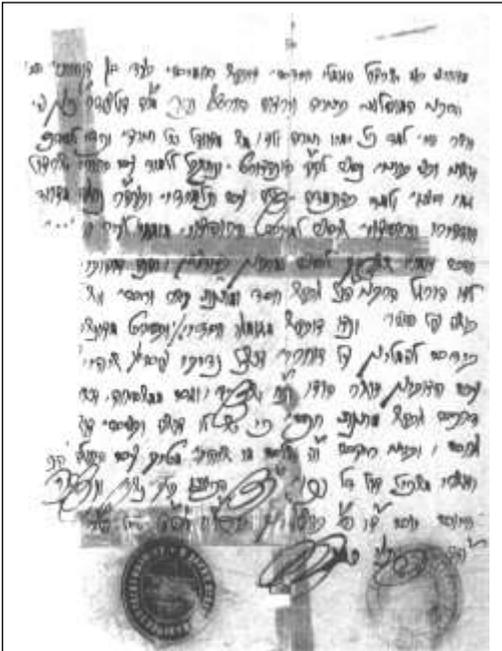
וב"ה היינו יושבים בק"ק קארלבורג ט"ז שנים כולם שווין לטובה. ושם ראיתי כי אין לי עוד תקוה להוליד ממנה זרע וכו', ושמתי אל לבי עת לעשות לד' ולהתייעץ עם קדושים וגאונים, כי מבואר בשו"ע כי חיוב לגרשה [אחר עשרה שנים שלא נפקד בזש"ק], ודיברתי עמה כמה וכמה פעמים בדמעות שלישי, ראה אני נעשה זקן שמעי לדברי קח לך כל רכושנו הוא הנדן וגם ספרי גמרא ופוסקים אשר קניתי לי בימי בחורי, ואני אלך לארץ הקודש, ואת תשובי אל משפחתך לק"ק טאפלטשאן או תהי' אצל בתך החשובה הרבנית בק"ק שאטמנסדארף. והתחילה לבכות בדמעות שלישי, אהבתי אותך והלא הי' לך שתי בנות ממני ומה אוכל לעשות נגד רצון ד'.

ונסעתי להתייעץ עם הרב הגאון קדוש ישראל מה"ו חיים סאנץ ז"ל, והי' משעשע עמי כמה שעות בתלמוד תורה ובשאר ענינים, והשיב לי כיון שהי' לה ב' בנות והיא בוכה

ואינה נותנת רשות לילך, כל אשר
תאמר אליך שרה שמע בקולה וד'
יברך אותך בבנים.

תשוקתו לעלות לארה"ק

הנה אוות נפשו של רבינו לעלות
לארה"ק כבר החלה עוד בימי
בחרותו, וכמו שהבאנו לעיל
ממכתבו של רבי הירש לעהרין ז"ל
שכתב עליו "ורוצה לעלות
לירושלים", אבל כאמור אחר שלא
זכה לזש"ק גבר עליו תשוקתו
לעלות ולחונן את ארה"ק, המסוגל
לדבר ישועה ורחמים, ורק עפ"י
עצת מרן הרה"ק מצאנז זי"ע ביטל
דעתו בפני דעת זוגתו הרבנית
ונשאר לדור עמה בחוץ לארץ [ונכון
לציין לכאן לשון הרה"ק מצאנז
זצ"ל בהסכמתו על ספרו שער
נפתלי, הנכתב בשנת תרכ"ז, וכותב

מכתב המלצה מרבי נפתלי סופר
בעד בן גיסו רבי אלעזר כ"ץ עהרנטרייא זצ"ל
מגיד בביהמ"ד פועלי צדק בפרשבורג

בתו"ד, "ידעתי את המחבר הזה ואת שיחו בהיותו אצלי, ושעשעתי עמו בהלכה
ובהגדה, והתענגתי מזיו כבודו וראיתי כי כוונתו לשמים".]

ובספר משפחת סופרים מסופר כי כן יעץ לו גם ידידו הגה"ק מהר"ם שיק זצ"ל (ועי'
שו"ת מהר"ם שיק יו"ד סי' רכה רכו, ושו"ת חת"ס אה"ע ח"א סי' קלב, ויו"ד סי'
רלד). וברם מצינו עוד מגדולי זמנו, רעיו הצדיקים שכתבו אליו להניעו מלעלות
לאר"י ולעזוב את אשת נעוריו.

זה לשון ידידו הגה"ק רבי הילל ליכטענשטיין זצ"ל מקאלאמייע, במכתב שכתב אליו
ביום ג' בהעלותך תרכ"ג (נדפס בתשובות בית הילל סי' לח) וז"ל:

שלמא רבה למר ידידי ורב חביבי אוהב דבק מאח הי ניהו הרב המאה"ג צדיק נשגב
רועה נאמן לעם ד' בק"ק קאדלבורג יע"א כקש"ת מו"ה נפתלי נ"י.

מכתבו עם ספרו הגיעני... שמועה שמעתי נבהלתי כי רצון מעכ"ת לנסוע לאה"ק,
באמת מלתי מילים על דבר זה, אני שיכורת מרוב ענינים שונים ואין בידי לברר
הדברים אלו, אך ידעתי כי אמת בלבבו ובודאי לא יכעס אם יהי' בתוך דברי נגד
כבודו, לכן אדברה וירוח לי.

התורה רק אמרה אזלת יד, ואחז"ל (סנהדרין צז:): נתמעטו ת"ח, ופרש"י ברוח קדשו ולשונו הזהב, המחזיקין את ישראל להחזירן למוטב, אבל התורה לא אמרה שלא יהי' כלל ת"ח כאלה. ויש גאווה ויש ענוה לשם שמים, ויש זמן שהחלש יאמר גיבור אני, ישוטט נא בחוצות וברחובות וכו', מקום שאבותיך ואבות אבותיך נהגו איסור אתה תנהג היתר, כעת ובעונה הזאת לא עת לחדש חידו"ת ולעשות ספרים על שו"ע להיות לו שם כשם גדולים ובשם גאון גאונים יכונה, אלא לסבב מעיר לעיר ולנשק עפר רגלי ההמון עם ולקרבם ולהורותם ולהדריכם בדרכי ד', ולומר להם בני צאי לך בעקבי הצאן וכו', וירצה לילך למלאות בטנו ולהשלים עצמו בנגלה ונסתר לאה"ק, אוי לאותה בושה אוי לאותה כלימה, לחלל שבת לבשל ולשחוט מותר אני כדי להציל נפש אחת חיי שעה, ומה אני מחויב להציל נפש לחיי עולם.

גם ידו הגה"ק ר' חיים אברהם ארנשטיין זצ"ל אב"ד בארדיוב בעל דברי אברהם, כתב לרבינו חו"ד בענין הנ"ל, והשיב לו הלכה למעשה דאינו יכול לכופ את אשתו לעלות עמו לא"י, וגם אין לכופה לקבל ממנו גט פיטורין (נדפס בקובץ צפונות, קובץ טז, לפי המבורר שם נכתבה בערך בשנת תר"ל), וז"ל בתוך דבריו:

יש לדון תחלה אם אשתו מחויבת לעלות עמו לא"י או לקבל גט בכתובה מצד הדין... וידע מעכ"ת כי פעם אחת בבחורותי ביקש ממני אחיו רעי הרב הגדול החסיד [ר' יעקב שלום] ז"ל לספר לפני מרן חת"ס ז"ל שמוסכם אתו ליסע לארה"ק (וזה הי' חצי שנה קודם שנשתדך) לישב שמה עה"ת בישוב דעת, וגער בי מרן ופקד עלי להגיד לו בשמו שבשום אופן אל יסע לא"י... העולה מן המדובר כי לא יכול לכופ לאשתו לעלות לא"י אפי' אם עליו הי' מצוה לעלות.

ועתה נדבר שבזה"ז אין כופין לגרש אשה שלא ילדה לו יר"ד שנים, כמבואר באבהע"ז סי' א' ובסי' קנ"ד... והנה אם ידידי יעשה כן ח"ו יראה כאכזריות גדול נגד אשת נעוריו, ובדורות שלפנינו לא שמענו שנעשה כזאת אפילו מע"ה וכ"ש מת"ח גדול, ויצמח חילול השם וחלול תוה"ק גדול מאוד בין המון עם, וממנו ילמדו קלי דעת לבגוד בנשותיהם אפילו שלא לש"ש בקלות גדול ויצעקו אם הרב וכו' לא חש לבגוד באשת נעוריו אנו אעכ"כ.

...אסיים בעצתי אמונה הנ"ל לדחות דבר זה מרעיונו ובדח בטח ישכון על כסא וירביץ תורה וי"א לאוי"ש. (עי"ש כל התשו' באריכות, ועי"ע בהקדמת ספרו דברי אברהם שהעתיקו מכתב חיזוק שכתב לרבינו "ולא יבלבל את מוחו תמיד בדאגות ועצבות וכו'").

גם ריעו בעיר ה' שמה ה"ה הגה"צ רבי עמרם בלוי זצ"ל, מתלמידי הכת"ס, רב ומורה בטירנא ואח"כ בארה"ק, מזכיר דבר זה במכתב מיום עש"ק שמות תרל"ד לפ"ק וז"ל (נדפס בגליון עלי זכרון, כ"ז אב תשע"ה):

לכבוד אהובי ידד נפשי הרב המאה"ג נ"י ע"ה בוצינא נהורא כקש"ת מו"ה משה בער נ"י שאהן רב ומורה בעיר מלוכה ווען יע"א עז"ת וכאל"ש אנס"ו.

מכתב קדשו הגיעני לנכון... ואודיע שגם הרב הג' **מפעטשי חדש** נ"י כתב לי שמשתוקק הרבה לבוא הנה, והמניעה הוא רק ג"כ בשביל אשתו. ומלתי כבר אמורה מי שא"א לו לזכות הרבים להרביץ תורה ולהאדירה בחוץ לארץ כדרכו בקודש מקדם, אזי בוודאי מה טוב ומה נעים להנ"ל לשבת פה בהררי ציון וירושלים עה"ק תובב"א, כי עיני ה' אלקים.

כן נשאר למשמרת מכתב מאת רבי נפתלי זצ"ל שכתב לארה"ק אל ידידו הגה"צ רבי **עקיבא יוסף שלעזינגער** זצ"ל, ביום ד' תרומה שנת תר"ן, ובו מביע את גודל השתוקקותו לעלות לארה"ק ומעלת תושביה.

בשנת תרל"ג נקרא רבינו לכהן פאר בק"ק **פעטשי-ניידארף**, והגליל ברעזעוויץ, שיראקע, שאראש וצעבען, וכך ישב שם רבות בשנים על מי מנוחות, הרביץ תורה ויראה לתלמידים, והרים קרן קהלתו וקרן הדת לתפארה.

פטירת אשת נעוריו

ויהי ביום ט"ז אדר ב' שנת תרנ"א, ותמת עליו אשתו הצנועה ע"ה, והוא כבר הגיע אז לשנת הע"ג לחייו.

במות אשתו ע"ה הספידה תמרורים, והרבה בשבחה ואמר עליה בתוך דבריו (לקוטי בית אפרים ממטה נפתלי דרוש ג):

כוונתה בכל מעשיה היתה התכלית לעשות מצות ה', והנשואין שלה הי' להעמיד בנים בעוה"ז, ולא הי' הנשואין כאשר נתנה עיניה עלי שאני אהיה מפרנס אותה, כי אדרבה הי' התנאים כי היא תחזיק אותי, וכן עשתה היא כמה שנים. ולא היתה מבקשת ממני שאשיגה על עסק או לקבל רבנות, לולא שקרא לי בעוה"ר שנלקחו ממני שתי בנותי.

במדרש (רות רבה ז) אשרי לאדם שיצא בשם טוב, אשר אמר שלמה (קהלת ז, א) טוב שם משמן טוב, כי שם טוב יוצא לרחוק וראוי להספידו בשם עצמו. כך אני אומר על אשתי, אם באמת יש להספידה במעלות הרמה של משפחתה, **הצדיקים המפורסמים משפחת פריעדמאן בק"ק טאפלטשאן**, כולם צדיקים ובני תורה ועושיין גמילת חסדים, ואינה צריכה לצרף כבוד בעלה, שהיא לבדה ראוי להספידה שהיתה משביח עלי יותר מארבעים שנה, והיתה ממתנת עלי עד שבאתי מבי רבנן וכו', היתה צנועה במעשיה והיתה מחלקת צדקה לת"ח ולא למנות, וראוי לקונן עליך אשת חיל מי ימצא כמותך.

עוד נשא עלי' דברי הספד בעת שהעמיד מציבה על קברה (נדפס בס' לקוטי בית אפרים ממטה נפתלי דרוש טו) "וספרתי בשבחה כי נסעה ממקום מולדתה אשר היתה חשובה מאוד והלכה עמי למקום שבחרו בי למנהיג".

רבי נפתלי זצ"ל קנה עבורה קרן קיימת בחברה מחזיקי תורה בק"ק פרעשבורג, וכנרשם בפנקס ספר החיים "מ' שרל אשת הרב נפתלי סופר, שם אמה יאכיד, הלכה לעולמה ביום ט"ז אדר שני תרנ"א לפ"ק. ניתן בעבורה לקרן קיימת לתועלת

נשמתה ע"י בעלה הרב מו"ה נפתלי סופר נ"י \$50 פונפציג גולדען ... אום 13 אפריל 891 'ה' ניסן תרנ"א".

יכתב בספר

עוד ידבר בשבחה בהקדמותיו לספריו, שידיה רב לה בהרבצת

תורתו ועמדה תמיד לימינו, כמו שכתב בהקדמה לספר מטה נפתלי ח"א (פ"ב תרכ"ג): "ועל טוב יזכר שם אשתי הרבנית הצנועה מ' שרל תי', עם כל בני משפחתה המפורסמים לשם ולתהלה, אשר היתה לי לעזר להחזיק אותי בתורת ה', וסבלה מן התלמידים אשר למדתי עמהם בכל יום בביתי, והטיבה עמהם ומשכורתה תהי שלימה מה". וז"ל עוד בהקדמתו לספר מטה נפתלי ח"ב (פ"ב תרכ"ה): "ועל טוב יזכרו שם אשתי הרבנית הצנועה מרת שרל תי' בת התורני הנגיד ר' ליפמן פריעדמאן מק"ק טאפלטשאן, עם גיסי הצדיקים המפורסמים, אשר היתה לי לעזר להחזיק אותי בתורת ה'"

כמו"כ מזכירה לשבח בסוף שפרו שער נפתלי (פ"ב תרכ"ז): "ועל טוב יזכרו אשתי הרבנית הצנועה מ' שרל תי' וחתנה הרב המפורסם מו"ה ישראל [פראנקל] נ"י, ובתה הרבנית החשובה מ' מרים תי'... ישלם להם ה' הטוב אשר נעשה על ידם". וכ"כ בתחילת ספרו בני נפתלי (פ"ב תרכ"ט) "על טוב יזכרו אשתי הצנועה מ' שרל תי' עם בתה הרבנית מ' מרים תחי' וחתנה הרב נ"י וכל בני משפחתה". כן בהקדמת ספרו לקוטי בת אפרים ממטה נפתלי (מונקאטש תרנ"ב) כותב שחילק את רוב ספריו לביהמ"ד ולתלמידי חכמים "וזכרה ד' לטוב נשמת אשתי הצדקת מ' שרל ע"ה שלא היתה מבקשת במותרות הן בצרכי בית ובמלבושים, ועל כן הי' בידי לחלקם בחנם או בדמי הנייר".

גדול בית האחרון

ויעברו ימי הבכיה ויקח לו אשה בת טובים, ה"ה מרת חיה ע"ה, בת מוה"ר שמואל ע"ה (זאלמנאוויטש) מעיר בארדיוב, וזוגתו מ' רבקה ע"ה. מרת חיה נולדה בשנת תרכ"ד [ממצבתה נראה שהיתה עדיין בתולה לא נודעת לאיש, עי' להלן. הר"ר שמואל זאלמנאוויטש ז"ל הי' לו בן מוה"ר לייבוש ז"ל שעלה לא"י ושם מנו"כ, נפטר בשנת תרנ"ג].

[בדרשות ההספד שנשא הגה"צ רבי יוסף ליב סופר זצ"ל על הג"ר נתן נטע לאנדא ז"ל ראב"ד דק"ק אושפיצין ומח"ס כנף רננה (נדפס בדרשות ילקוט סופר, דרוש כג), כתב עליו "היה אוהב נאמן לאאמו"ר הגה"ק ז"ל, ומחותן לדודי מורי הגה"ק דפעטשי-ניידארף ז"ל", ולא נודע האיך הי' מחותן עם רבינו, אם ע"י הבית ראשון או האחרון, או ע"י אחד מיוצ"ח.]

הבן עם הבת

למועד לשנה האחרת, כאשר ימי שנותיו כבר יותר משבעים שנה, והנה נתן אלקים את שאלתו ותהר אשתו ותלד בת (במכתבו מיום ערש"ק בראשית שנת תרנ"ב, אל ידידו הגה"צ רבי עקיבא יוסף שלעזינגער זצ"ל, הוא מזכיר את זוגתו המעוברת שתלד זש"ק), ותהום כל העיר כי ילדה לו בת לזקונו, ויקרא את שמה **מלכה יענטל** ע"ה. מי יוכל לתאר את השמחה הגדולה כי שת לו אלקים זרע אחר תחת הראשונים.

אחר עבור ב' שנים נתמלאה הבית אורה, כי הגדיל ה' לעשות בזכות דמעותיו הרבים אשר שפך, והנה בן נתן לו, ויקרא את שמו **משה שמואל**. ותחי רוחו בקרבו, כי אחרי בלותו אשר לא פלל עוד הראה אותו אלקים את זרעו, ובחיקו ישא אותם בוכה עליהם שיזכהו ה' לגדלם (במכתב ברכת השנה מיום ד' נצבים וילך בין כסא לעשור תרנ"ה, אל ידידו הגה"צ רבי עקיבא יוסף שלעזינגער זצ"ל, הוא מבשרו ברוב שמחה שזכה לבן זכר).

נפלאות ה' אשר ידובר בו היתה לשיחה בפי כל איך שזכה בימי זקנותו להוושע בבן ובת, וכה יאמר עליו אחיו הגה"ק רבי אליעזר זוסמאן זצ"ל בהספדו עליו (נדפס בספר מלאה קטרת דף סד): "זכה לזקנה טובה שהיה יושב בגדולה ובכבוד, וזכה לאחר שבעים שנה נולד לו בן ובת, ה' יאריך ימיהם לטובה". וכן כותב הגה"צ רבי יוסף צבי סופר זצ"ל אבד"ק שאמשאן בספר תולדות סופרים (עמוד נו): "לא היה בכל בית יוצאי חלצי אבותיי הזקנים ז"ל שכול ר"ל ל"ע, כי זרע צדיקים יבורך, ודו"מ הגאון הקדוש רבי נפתלי סופר זצלה"ה זכה להבנות בבת ובבן בהיותו בן חמש ושבעים שנה בצאתו מחרון".

[בספר משפחת סופרים מסופר: ותהי בתו בת ג' שנים, וילמדה אמירת הקדיש, פן יבא העת והנער עוד לא יהיה יכול לדבר, וגם הרגיש בעצמו כי רפתה כחו. וכן העיד גם בספר לקט הקמח החדש ח"ג בסופו: שמעתי בבחרותי לספר מהגאון לקוטי בית אפרים, שנולדה לו בת לעת זקנותו ולימד עמה בקטנותה קדיש, ונראה דסמך על השבות יעקב (ח"ב י"ד סי' צג, מובא בשע"ת סי' קלב סק"ה) בבית לקבץ מנין וקטנה לית לן בה, ונולד לו בן סמוך לפטירתו, ע"כ].

כאשר יגדלו הנערים נישאת בתו מרת **יענטל** ע"ה עב"ג מוה"ר חיים **שמואל שמעלקא ווייס** הי"ד, בנו של מוה"ר אברהם שלום ווייס ב"ר פייטל מעיר סעליש (חותן בזו"ר של הגאון ר' משה נתן יונגרייז אב"ד טיסא פירעד), ר' אברהם שלום הי' חתן מוה"ר לייבוש קליין מעיר סיגוט בן הגה"ק רבי שמואל שמעלקא מסעליש זצ"ל (ומש"כ בספר הזכרון לעיר סעליש שר' חיים שמואל שמעלקא הי' נכד בעל הקיצור שו"ע, הוא טעות). ר' חיים שמואל שמעלקא הי' דר בעיר סעליש והתפרנס ממסחר יין, ונעקד"ה בימי המלחמה. (יש אתנו מכתב כת"י שכתב מעיר סעליש

בשנת תרע"ד, אל ש"ב הגה"צ ר' יוסף ליב סופר זצ"ל אבד"ק פאקש, ובו הערה על דברי חותנו בספר לקוטי בית אפרים).

ובנו מוה"ר משה שמואל הי"ד נשא עב"ג מרת שרה (סרנה) ע"ה לבית אמסעל מעיר טיסא-אילאק, גם הם דרו בעיר סעליש ונעקד"ה בימי המלחמה. (בספר עוללות אפרים כותב עליו בימי בחרותו, שהוא בחור מופלג בתורה ולומד בישיבה).

בשנת תרנ"ט כאשר הגיע לשנת השמונים, בי"ז לחודש אדר, נכבה נר האלקים זקן ושבע ימים, וכבוד גדול עשו לו במותו וסבבו הסופדים בשוק ויצעקו מרה הי חסיד הי עניו מתלמידיו של אברהם אבינו, בוכה ומבכה כנסת ישראל על האי שופרא דבלע בארעא, וקול נהי הרימו אלמנות ויתומים הרבה אשר גדלתם כאב.

על מצבתו נחרת (התוארים הם עפ"י צוואתו):

פ"נ / הרב / ר' נפתלי ז'ל / בן הצדיק / מו"ה מרדכי פישל / סופר זצ"ל / מפרעסבורג / ושם אמו הצדיקת / לאה ע"ה / ויצאה נשמתו / בקדושה ובטהרה אור ליום ב' / ט"ב אדר תרנ"ט / לפ"ק / תנצב"ה

הניח אחריו הבן עם הבת ילדים צעירים, עם אמם האלמנה הרבנית ח' ע"ה. לאחר זמן נישאת האלמנה בזו"ש אל איש א' ממשפחת פראמער, ונפטרה ביום ב' כסלו תרצ"ו ומנ"כ בעיר פרעשבורג (בחלקה 10 שורה 28 קבר מס' 17).

[תשו"ח לידידינו הרה"ג ר' זושא קינסטליכער שליט"א עורך הגליון, ומוה"ר דובעריש וועבער הי"ו, על עזרתם הנדיבה בבירור כמה פרטים]

וכאן הקריאה יוצאת: היות שלא נשאר מהגה"ק הנ"ל יוצ"ח שילמדו אחריו משניות ולעשות דבר לטובת נשמתו, ע"כ דבר הגון ונשגב לעשות ניחא לנשמתו הטהורה ולהחזיק היארצייט, החל ביום י"ז אדר, וגם לשנן מדברי תורתו אשר הנחיל לנו למורשה בספריו הרבים, ובוודאי שזכותו יגן על כל המזכים אותו בגנזי מרומים, זיע"א.

הרב שמחה בונם יוסף סיימון – בני ברק

הג"ר יחזקאל משה פישמן זצ"ל אב"ד מישקולץ

מבוא

המקור המקיף ביותר לתולדותיו של זקני הג"ר יחזקאל משה פישמן זצ"ל אב"ד מישקולץ, הוא הנכתב אודותיו בהקדמה לספרו של בנו "אור שרגא" בהערה, שזהו חומר שנכתב במקורו ע"י בנו ר' שמעון צבי בספרו קרית ארבע. לאחר חקירה ודרישה מצאתי בס"ד מקורות נוספים לתולדותיו ותולדות משפחתו ובית אביו.

מקור חשוב ביותר הוא פנקס המוהל שלו אשר מקורו בספרית בר אילן וצילומו נמצא במכון לתכת"י שע"י הספרייה הלאומית ומספרו – 37122. תודתי נתונה לספריות הנ"ל על רשותם לפרסום החומר.

בפנקס רשומים אלף ר"י מילות שמל בשאפא ובמישקולץ בין השנים תקפ"ב-תרכ"ח. ד"ם מילות לא נרשמו כך שהפנקס מתחיל ממספר מ"ה. דבר מעניין עד מאוד הוא צורת המספור של הפנקס, כל רישום מתחיל במילה או שניים הכתובות בגדול בכתב מרובע שהגימטריא שלהן היא המספר של המילה, לדוגמא: מס' 455 מתחיל במילים - "כפי משה" זכו למול ולפרוע הילד וכו', והמספר שלאחריו - "ותן" מזל טוב וברכה לעבדך המל ופרע וכו' ולאחריו - "תבנה" ציון במהרה בימינו בזכות שמלתי ופרעתי וכו'.

פנקס זה הוא מקור חשוב לתולדות משפחות במישקולץ, אך יש בו גם ידיעות חשובות לתולדותיו של מחברו ומשפחתו.

ישנם גם איזכורים של אישים ידועים ומילות בניהם: בשנת תרכ"ב - "סלח ומחל" לכל עוונותי בזכות שמלתי שמואל משה בהרב מ' עקיבא יוסף [שלזינגר] נכד הרב הקדוש מ' הלל [ליכטנשטיין] אב"ד סיקסא מילה שלא בזמנו יתגדל לתולחולמ"ט. ובשנת תרכ"ג - "צדק" לפני יהלך שזכיתי למול מאיר שלמה בהרה"ג התמים מ'

חיים סופר נ"י רב דס' פעטר ד' באדר יתגדל לתולחולמ"ט. שני ילדים אלו נפטרו בילדותם. הרה"ק ר' הלל ליכטנשטיין מוזכר עוד פעמיים בפנקס – "והסנדק היה הרה"ג החסיד מ' הילל מק"ק מארגרעטן" "והסנדק היה הרה"ג הצדיק מ' הילל הנ"ל". כמו"כ מוזכרים מילות ילדיו של הג"ר יוסף פינקלשטיין ממישקולץ, חתנו של הגה"ק בעל פרי צדיק מטשאבא. בשנת תקצ"ט - "אזמרה לאלוקי בעודי כי זכני למול את הילד אברהם שלמה המכונה זלמן במהו' יוסף חתן הרבנית מטשאבא ערשפ"מ יום א' ט"ו כסליו", ובשנת תרל"ג – "תפשה ותרבה זכויותי כי מלתי ופרעתי הילד ישראל נח בן יוסף פינקלשטיין", ובשנת תרי"ד – "תתמם לבי ובשרי להודות שמך כי מלתי ופרעתי הילד יצחק ב"מ יוסף פינקלשטיין יום ד' כ"ח ניסן".

(בשם ישראל נח נקרא גם נינו של "הפרי צדיק" ה"ה רבי ישראל נח בריסק בן הג"ר משה שמואל חתן הג"ר שמעון ליבערמאן משעניא חתן "הפרי צדיק". עוד יש להעיר, שנמצא לפי"ז שנוולדו נכדים להפרי צדיק עוד בשנים תרל"ג ותרי"ד, ולפי המסורת אצל נכדי הגה"ק בעל "קול יהודה" מסעמיהעלי הוא היה נינו של הג"ר שמעון ליבערמאן הנ"ל חתן "הפרי צדיק" והוא נולד כבר בשנת ת"ר, והדבר תמוה. אמנם אולי יתכן הדבר אם נאמר שהיו ל"הפרי צדיק" ב' זיווגים ונולדו לו ילדים בזקנותו, ואכמ"ל).

כמו"כ מוזכרים נכדים נוספים של "הפרי צדיק", בני הרבני מו"ה ישראל מנחם רייכמאן מגארמבלי (חותנו של הגה"ק ר' שמואל ראזנבערג זצ"ל אב"ד ור"מ

אונסדארף) שהיה מצאצאיו, (לא נודע לי כיצד, ואגב יש לציין למ"ש הרב מקאשוי בהקדמת ספרו "מטל השמים" אודות זקנתו מרת הינדל בלום מסיקס, בתו של הר"ר צבי יעקב רייכמאן משם (אחי ר' ישראל מנחם בני ר' שמואל), שהגאון בעל נהרי אפרסמון היה ממשפחתה, וככל הנראה זהו ע"י חותנו הר"ר ראובן יעקב חיים רייכמאן מאימאלע, וא"כ יתכן שאף הוא היה מצאצאי הפרי צדיק, (ודבר זה חדש הוא.) מילת בנו אברהם ב'ז בטבת תר"ב ומילת בנו שרגא פייש ב"א בתשרי תרט"ו.

אישים נוספים המוזכרים בתארים יוצאי דופן: בשנת תקצ"ד – מילת הילד אברהם בן מה"ו חיים סענדרע

(ונזכר גם אחר כך, "התו' מ' חיים סענדרע" [דיין במישקולץ]). בשנת תר"ג - מילת הילד רפאל זאב במה"ו מיכל היילפרים מילדי רוסי' פאלין אשר בא הנה לגור בארץ וכו' – מילת הילד אליקים המכונה געצעל במה"ו משה פרענקעל נ"י מילדי רוסיש פולין אשר לגור בארץ באו. בשנת תרכ"ג - הילד נתן צבי בן התו' מ' ליב זינגר.

לעיתים מל עם מוהלים אחרים: בשאפא: ר' הרש במא"ד, ר' דוד טעסוויטץ, ר' יוסף במ"א, ר' שמעלקי סגל, ר' דוד בערמאן. ובמישקולץ: ר' דוד שאהל, ר' זעליג לאסלא, ר' יוסף מלמד, ר' שמואל פרידמאן, ר' אליהו קליין, ר' משה הכהן מטשאבא, הרבני מ' משה שמואל פיילבאגען מק"ק מעזריטש, ר' מיכאל, הקצין התו' מ' מרדכי מייזל, ר' וואלף האנגאטש.

כשהגיע בשנת תר"ז לאלף מילות רשם בפנקסו את המילים הבאות:

"אלפי רבבות שבח והודיה אתן לשם ד', שזיכני ועזרני עד כה ודבקני במצוותיו ולבוא למספר האלף השני, אנא השם קדשני במצוותך, והט ליבי ליראתך ולשמור חקך בלב שלם וטהור והרב זכותי לעשות מצותיך חפצתי והיה נא בעזרי, והצילני ממכשול, וזכיני למדת א"א להכניס בניך תל"ש (תחת כנפי שכינה) א"ס והחלתי היום בע"ה למספר האלף השני".

כאמור, בפנקס ישנם ידיעות חשובות על ר' יחזקאל משה ומשפחתו. מלבד זאת בחוברת ADALEKOK (ידיעות – על משפחות ווארמאן וייס סופר ופישמן –

בודפסט 1907) שכתב נכדו "אברהם וייס" [Ede Vadaz] (התפרסם גם כמאמר במדיאר ז'דא סעמלע) יש גם חומר חשוב [בשפה ההונגרית] לתולדות המשפחה, (תרגום קבלתי מהרב העורך שליט"א שתורגם ע"י הרב שלמה יהודה הכהן שפיצר). לפנינו בשורות הבאות סקירת תולדות חייו ופועלו של ר' יחזקאל משה פישמן, בית אביו ותולדות משפחתו הענפה, ע"פ המקורות הנ"ל ומפי ספרים וסופרים.

תולדות חייו:

הרב הגאון ר' יחזקאל משה פישמן אב"ד מישקולץ ומחוז בורשוד נולד לאביו הג"ר אברהם ליבשיץ אב"ד נייהוז, ולאמו מרת פיגלא, בר"ח אדר שני שנת תקנ"ה. (אמנם בנו ר' שמעון צבי הסתפק בספרו קרית ארבע אם נולד בתקנ"ה או בתקנ"ו אך דבר זה ניתן ללמוד מפנקסו שנולד בתקנ"ה, שכן בשנת תקצ"ז הוא כותב: ביום

הולדי גיל חדווה בא לנפשי כי מלתי הילד שלמה בן ר' פרץ חייט יום ד' ב' דר"ח אד"שני ערא"ק לבי ובשרי ירננו לא-ל חי. תיבת לבי כתובה בהדגשה ובגדול, ונראה בעליל שכוונתו בזה לרמז את גילו דהיינו מ"ב, הוי אומר שנולד בתקנ"ה – וכן כותב ואדאס, וכן הוא ברישום פטירתו).

את תורתו קנה אצל אביו הגדול אשר השגיח על חינוכו בעצמו. לפי ואדאס, למד גם בישיבות ניקלשבורג וטרעביטש. בשנת תקע"ב בהיותו כבן שבע עשרה שנה נשא לאשה את זוגתו מרת חנה (ילידת תקנ"ב-ג) בת הר"ר שרגא פייש בערגער סוחר צמר בטרישט, (זוגתו מרת אסתר נפטרה י"ג אייר

תקפ"ג ונקברה למחרת בטרישט). לאחר חתונתו היה סמוך על שולחן חותנו ולמד שם בישיבתו של רב העיר הגאון המפורסם בעל השמן רוקח זצ"ל. אמנם מאחר שלא רצה לעשות את תורתו קרדום לחפור בה עסק גם בפרקמטיא, אמנם זמן קצר לאחר חתונתו איבד רכושו את ערכו עקב מלחמת צרפת, ובנוסף איבד אביו הגאון את מאור עיניו כך שויתר על משרת הרבנות שלו, ולמרות הפצרות קהילת המחוז שימשיך בתפקידו או שיעבירו לבנו, לא הסכים לכך מחמת שסבר שהנהגת קהילת המחוז דורשת רב בעל ניסיון, ולכן הרשה לבנו לקבל רק את הרבנות בקהילה הקטנה מיסקוויטץ, כשגם זאת רק תחת השגחתו האישית, וע"כ קבע דירתו אצל בנו. לכאורה היה זה בערך בשנת תקע"ז.

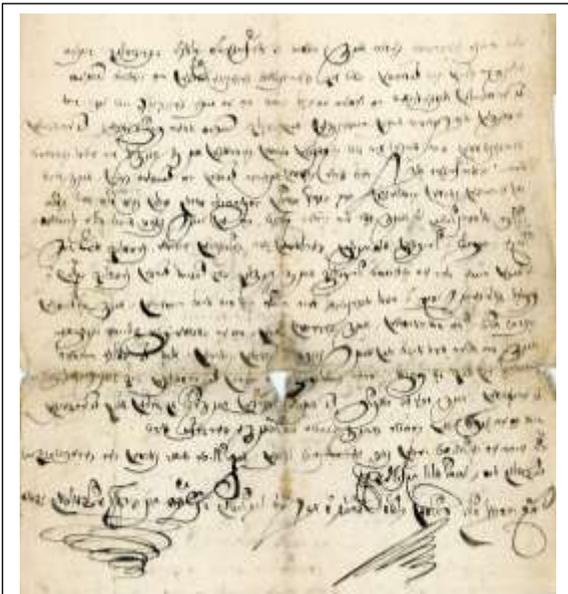
בקהילת מיסקאוויץ כיהן ברבנות במשך ארבע וחצי שנים. בפנקס המוהל שלו אנו מוצאים אזכור לתקופה זו, בשנת תקצ"ד: "אכפל ששוני בגיל עסק מצוה כי מלתי ופרעתי הילד בנימין זאב המכונה וואלף בן ה' מיכאל פאלאק בק"ק ראדעניץ בעברי דרך ק"ק מיסקאוויץ ונתיקרתי במצוה זו יום ג' כ"ו למב"י וכו' ולזכרון כי שם עשיתי מספד גדול על גויעת רעי התמים מ' מהר"ם זצלה"ה".

בחודש אלול תקפ"א נקרא לכהן ברבנות ק"ק שאפא במדינת מעהרן, [בגרמנית: Schaffa. היום: Šafov, צ'כיה]. למרות שהיתה ברשותו התרת הוראה מבי דינא רבא דפראג, עמד פעם נוספת לבחינה אצל רב המדינה הגה"ק מהר"ם בנעט זצ"ל בניקלסבורג, כבר לפני כן נתכבד ע"י הגאון הנ"ל בתואר "חבר" ליום חתונתו.

ב"א בחשוון תקפ"ב הוא רושם את ברית המילה הראשונה בפנקסו: "מה טוב אהלי פה קהלתי כי נתכבדתי למול וכו' עם ידידי הקצין ר' הרש במא"ד יצ"ו. בשאפא ניהל ישיבה גדולה והשגיח ביתר שאת על חינוך הדור הצעיר, וגם ייסד חברת ת"ת לשם ולתפארת.

גדול היה שברו ואבלו בפטירת אביו הגאון בליל כ"ו תשרי תק"ץ לפ"ק אשר השפיעה עליו עמוקות. מעט אח"כ הוא כותב בפנקסו: "בא גד כי מלתי את הילד אברהם בן ר' פירנבערג על חיקי בהיותי סנדק ביום ד' ער"ח כסליו עם הקצין והמא"ד וכו' נקרא שמו ע"ש אבי מו"ר המנוח הצדיק זלה"ה". ואח"כ - "בכל לבבי אשמח כי נולד שם אבי מורי הרה"ג זצוק"ל להנכבד ה' ישעיהו קאללמאן וקראהו אברהם וכו'".

בסוף שנה זו הוא מספר: "כוס ישועות אשא, ולשם ד' אקרא שיר והלל כי זכני בהיותי בעיר באדען לרחוץ במי מעיינות לרפואתי בע"ה למול ולפרוע בהיותי ג"כ סנדק את הילד משה בן ה' שמואל שווארץ מילדי ק"ק פרעשבורג בעיר וויען ולע"ע בעיר באדען, ביום ה' יו"ד תמוז - יתגדל לתורה ולמעשים טובים". בשהותו בבאדען פגש את מרן החתם סופר שחיבבו מאוד. באותה עת היתה בצ'כיה גזרת הנישואין, ור'

קטע ממכתב רבי יחזקאל משה פישמן בעת כהונתו במישקולץ

יחזקאל משה ביקש להיפגש אודות זה יחד עם החת"ס, עם הנסיך מרייכשטאט, ולפעול לפחות על חמשת ילדיו שהגיעו לגיל התבגרות. מלבד זה ביקש מהחת"ס שימליץ עליו בקהלה הונגרית שמחפשת רב, היות ושם היה מצב היהודים הרבה יותר טוב.

ואכן לאחר חמש עשרה שנות רבנות בשאפא נתקבל בהמלצת החתם סופר זי"ע לרב אב"ד דק"ק מישקאלץ וכל מחוז בורשוד. האישור הממשלתי שנצרך לכך הגיע בה' אב תקצ"ה, וכתב הרבנות נשלח לו מיד אח"כ בר"ח אלול. לאחר ישוב הדעת נאות להצעה זו, ולאחר פורים תקצ"ו שם לדרך פעמיו בהפרדו מקהילתו האהובה. בפנקס קהילות מחוז בורשוד, מופיע פרוטוקול מהאסיפה בה הוחלט על מינויו לרב המחוז, שהתקיימה בג' אב ואח"כ בכ"ד אב תקצ"ה. להלן העתק מהפרוטוקול כפי שתורגם מידיש דייטש ע"י הגב' ח. ב. מרקוביץ.

היום יום 29 ביולי 835 התאספו בעניין קבלת רב מחוזי כ"א אנשים שנבחרו למטרה זו ושצוינו בפרוטוקול, וכן על מנת לשאת ולתת בנוגע לחובות הישנים של [תשלום] מס הסובלנות, דהיינו: הק' ר' משה ליב כ"ץ רמ"ד, והק' ר' איצק גלאטטער סענדרע, והק' ר' יוסף הונגערליידער, מק"ק מישקאלטץ, הק' ר' יוסף וואלף בראדי רה"ק, והק' מו"ה יונה צ"מ(?), הק' ר' אנשל שטערן א"ג הק' מו"ה חיים הירש כ"ץ, מק"ק סענפעטער, מו"ה ר' שמעון(?) צינער, ה"מ(?) ר' ליב יאנעק, והק' ר' ענזל ליב ניאראד, ר' חיים הירש אבערהאם, הק' ר' מאיר בר"ס(?) טשאבע, ר' נתן העלישוי טשאט, ר' יהושיע עסלאר, הק' ר' פייבל פליישער מישקאלטץ, והק' ר' שלמה פֶאלק, והק' ר' אברהם גרינפֶעלד. בדיון עלו הנקודות הבאות:

1. בהסכמת כולם מהחתומים דלמטה נקבע כי הרב הגאון מו"ה ר' יחזקאל משה נ"י, שהנו לעת עתה רב בק"ק שאפע במדינת מעהרען (מורביה), יתקבל במחוז בארשאד כרב מחוזי, ושאליו אמורים לשלוח את כתב הרבנות על ידי ארבעה אנשים הגונים הנבררים, דהיינו שני אנשים מק"ק מישקאלטץ ושניים משאר המדינה [הכוונה למחוז]. למשולחים אלה ישלמו את הוצאות הנסיעה, חצי מקופה המדינה וחצי מקהל מישקאלטץ. על כן נבחרו משאר המדינה הק' ר' יוסף הונגערליידער מטשאבע בתור ציר (משולח) והק' מו"ה ר' הירש פרידלאנדער מסענדרע, ומקהל מישקאלטץ נבחרו כפי הנרשם בפרוטוקול. בנוגע להוצאות הנסיעה קיבל הק' ר' אנשל שטערן, גבאי עליון, ההוראה לשלם 50 פלורין.

2. למו"ה ר' חיים הירש כ"ץ ניתנה הנחה של מחצית הסכום ממעות מכלה של השנה. 3. לשכת המושל הנכבדה דרשה לציין בשמותיהם את בעלי החוב החייבים סך 2200 פלורין מס סובלנות משנים הקודמות, חובות שאינם ראויים לגבות. את השמות יש לשלוח בליווי הוכחות חותכות אל לשכת המושל. לפיכך נקבעה אסיפת צירים שאמורה להסדיר את העניין בשעה שיהיה זמן לכך.

4. אנחנו החתומים דלמטה, ראשים דגליל בארשאד, התאספנו היום יום 19 באוגוסט 835 (כ"ד אב תקצ"ה) בעניין קבלתו של הרב הגאון מו"ה יחזקאל משה נ"י מק"ק שאפע במדינת מעהרען והחלטנו יחד עם קהל הקודש דק"ק מישקאלטץ לבקש עתה עליו מידע בשוק פעסט. לפיכך נשלח על ידי קהילת מישקאלטץ האלוף הראוי והק' ר' יוסף וואלף בראדי רה"ק נ"י לנסוע לפעסט, בשם קהל מישקאלטץ. מצד [שאר] המדינה נשלח הק' התו' מו"ה ר' שמעון צינער מק"ק סענפעטער. שני האישים ישאלו לגביו אצל אנשים הנמצאים בשוק בפעסט. ואם יהיה צורך לשלוח משולחים לק"ק שאפע תעמוד המדינה על החלטתה הקודמת שהלה יסכימו לשלם את כל ההוצאות האפשריות. לפיכך מתבקשים הק' ר' מאיר בר"ס(?) מטשאבע והק' ר' בער כ"ץ רה"ק מס"פ [סענפעטער], וכן בעלי סכומות [משלמי מסים] מהגליל, להתאמץ בדבר ככל האפשר על מנת לטפל בעניין לטובת הכלל. נעשה במישקאלטץ, בתאריך שציון לעיל. וליתר תוקף ועוד באנו עה"ח בחתימת ידינו ממש – משה ליב כ"ץ רמ"ד, יוסף הונגערליידער, אנשל שטערן א"ג, פֿאלק ב"ר שמעי', אבלי שוגאר.

לבסוף הוקראו הדפים האלה לפני אנחנו [בפנינו] ח"מ בכל מקום בקול רם, ואנו מאשרים זאת בחתימת ידינו ובהוספת החותם של המדינה. מישקאלטץ, 10 בפברואר 836 (כ"ב שבט תקצ"ו).

משה ליב כ"ץ ר"מ

יעקב שארף

איצק גלאטר

???

לאחר מכן באסיפה שהתקיימה בכ"א שבט תקצ"ו הוקצב סכום להוצאות הנסיעה של הרב החדש, ולדורון הדרשה שינתן לו.

על בואו למישקאלץ הוא מספר בעצמו בפנקס: "וקם העם הזה שוכני בת מישקאלץ וגבולותיה מסביב לה, והפילו פור הוא הגורל לד', לשים משרת הרבנות על שכמי, וברצות ד' דרכי באתי הנה ביום ה' כ"ח אדר וביום א', ב' ניסן מלתי פה הילד יוסף ב"ה יצחק-עם ר' אליהו, השם ברחמי יצליח דרכי ובואי הנה לעסוק במצותיו ולשמור תורתו כל הימים וגם את הילד יוסף יגדל לתולחולמ"ט".

בשנת תר"ג אירעה שריפה גדולה במישקאלץ ועל כך הוא מספר: "תגל נפשי באלקי, כי הושיעני למול ולפרוע את הילד יעקב ב"ה אפרים לאנג בהיותי ג"כ סנדק, יום ד' י"א אלול, אחרי כי נסעתי ביום ד' ד' תמוז אל ארץ מולדתי, וביום ד' ט"ב תמוז יצאה אש מאת ד' ושפך חמתו להשחית עיר ורחובות, ונשרפה כמו אלף ותשע מאות בתים ובתוכם בהכ"נ הגדולה והקטנה, ובזכות קדושים אשר בארץ המה, הוני ורכושי היה מוצל מאש יהי שם ד' מבורך לעו"ע ושבתי בשלום עש"ק העבר אל ביתי ומצאתי אנשי ביתי כאות נפשי תל"י זאת יהיה לזכרון לפני ע"ע להודות לד' על חסדו יגדלו לתולחולמ"ט".

בשנת תרל"ד הוא כותב: "בחודש תמוז בנסעי אל ארץ מולדתי להשתטח על קברי אבותי זצ"ל אשר בשמים כבודם, זכיתי למול בק"ק טרישט את בן ר' אורי מייזנר ובק"ק שאפא את נכד ר' נפתלי הערצאג, ה"ה כתובים במקומותן את שמותם".

בכ"ה שבט תרט"ז נפטרה עליו זוגתו הרבנית הצדקת מרת חנה, היה זה קרוב לתקופה בה סיים להשיא את ילדיו. לאחר מכן הוא כותב: "ונפשי יתנחם מאבלי אחרי גויעת אשתי הצנועה והצדקת, כי זכיתי למול ולפרוע הילד יששכר בער ב"ר מתתיהו טישלער ואצפה ואקווה על בא ישועתנו מהרה כי ביום הזה מלתי ופרעתי גם הילד דב בער ב"ה פרענקל יום א' ד' אדר ראשון וכו'". בשלהי אותה שנה שהה באפען להבריא גופו, ובכ"ד תמוז הוא מזכיר ילד שמל "אחרי שובי בשלום ממעיני ישועה אפען".

ביום ל' אב תרי"ח נשא שנית את זוגתו האלמנה Amalia פריד מאונסדארף, איתה חי עד לפטירתו ואח"כ חזרה למקומה. בשנת תרכ"ח מופיעה הברית מילה האחרונה בפנקס, והוא נכדו שנימול על ידו. כנראה שמאז פסק למול מחמת זקנותו.

בשנת תרל"ד נחלש וביטל בפעם הראשונה במשך שנות רבנותו את דרשת "שבת שובה" שלו. בשמיני עצרת תרל"ה עוד דרש את דרשתו האחרונה לפני הח"ק, אח"כ חלה ובניו ובנותיו מקרוב ומרחוק הוזמנו אל מטתו. לאט לאט עזבוהו כוחותיו ואחרי חצות ליל ד' טבת נפטר בנשיקה. הלוייתו התקיימה למחרת ע"פ ההוראות שהשאיר בצוואתו. שלשה מבניו ושני חתניו הספידוהו, וכל בני הקהילה השתתפו בהלוייה לצד משלחות מקהילות נוספות.

לאחר פטירתו הוציא לאור בנו הג"ר שמעון צבי את מחברתו "קרית ארבע" (41 עמ' בגרמנית) הכולל תולדות אביו וארבעה הספדים שהספידו. נדפס בבודפשט 1875. בלוועזית: Vier Nachrufe gewidmet dem ... Angedenken des nach sechzigjährigem Wirken ... verewigten Moses Fischmann ... nebst dessen Nekrolog, von ... Simon H. Fischmann.

מדרשותיו אשר דרש לעם ה' נותרו לפליטה ביד צאצאיו שתי דרשות אשר טרם ראו אור הדפוס, בענין תפילה לז' אדר, ובענין רוח הקודש לפרשת וילך. נכדו ואדאס כותב ב1907 שכתב יד גדול ממנו נמצא בספריית הסעמינאר, כנראה בבודפשט.

עם גדולי דורו:

בעוד שבמורביה היה בקשרי ידידות אמיתית עם הגאונים ר' שלמה קוועטש אב"ד ניקלסבורג ר' יוסף פיילבויעגן ור' חיים יוסף פאלאק אב"ד טרעביטש, בהונגריה היה קשה לו לבוא בברית הידידות עם רבני הסביבה, כי הוא מטבעו היה הצנע לכת, לדוגמא הניח תפילין דר"ת רק בצנעה ולעומת זאת התנהגו רבני הסביבה שמוצאם

היה עפ"י רוב מפולין, בחסידות בפומבי. רק עם הגאון ר' אפרים ברוין אבד"ק ה'-טשאבא (רבו המובהק של הגה"ק מאונסדארף) אשר הסתיר צדקתו ומעשיו בדומה לו, היה ידיד נפש אמיתי.

בפנקסו הוא מזכיר את הקמת המצבה שלו בשנת תרכ"ג: "זעקי קשוב והאזינה נאקתי בזכות שמו"פ הילד אפרים ב"ר אברהם יהודה שטערן ביום ג' ה' תשרי בהעמד מצבת קבורת הרב הצדיק מ' אפרים זלה"ה כשמו כן יתגדל לתולחולמ"ט".

בשאלות הלכה קשות היה פונה אל מרן החת"ם סופר זי"ע ולאחר פטירתו אל הגאונים הקדושים מהר"ם א"ש זצ"ל אב"ד אונגוואר ומהר"י אסאד זצ"ל אב"ד סערדאהעלי. ואכן בשו"ת אמרי אש חיר"ד סי' קי"ח מופנית תשובה אליו ביותרת הכבוד, וז"ל: "יראה בנחת ציון וכו' ה"ה כבוד ידידי ד' הרב המאוה"ג הגאון המופלא ומופלג מושלם במעלות ומידות תרומיות ונכבדות, כש"ת יחזקאל משה נ"י האבדק"ק מישקאלץ והגלילות יע"א", עכ"ל. כמו"כ בשו"ת יהודה יעלה חאה"ע סי' צ"ב מופנית תשובה אליו בתארים מופלגים וז"ל: "השם עבים רכובו יריק ברכתו וטובו עלי ראש ידינ"פ וחביבי הרה"ג והמופלג ומפורסם החו"ב בנש"ק צדיק ונשגב שמו מוהר"ר יחזקאל משה ליפשיץ נ"י אבדק"ק מישקאלץ יע"א", עכ"ל. ובתוך דבריו כותב בזה"ל: "ובמקום גדולתו שם יתנו צדקתו כי תה"ל ידיו רב לו, ובכל משוטטות עיניו לברר שמעתתא אליבא דהלכתא לאמונה לאמיתה של תורה אבל אחר שדפק על פתחי למען חוות לו דעתי העניה בזה, הנני לרצונו בעה"י, וכו' עכ"ל. המהר"א מזכיר במקום אחר (ח"ב סי' י"ג) בתשובה להחתן מו"ה חיים ויטריאל, את חוות דעתו של ר' יחזקאל משה בקשר לשידוך שלו. וז"ל שם: "והנה הרב הגאון אבדק"ק ליסקא והגאון אבדק"ק מישקאלץ יצ"ו ואני מסכים עמהם, הרי ב"ד של שלשה רבנים מפורסמים אומרים לך חזק וקני זוכי במקחך" וכו'. כמו"כ נזכר בשו"ת בית הלל להגה"ק ר' הלל מקולומיאי (סי' מ"ז) בתשובה משנת תרכ"ב, כ"הגאון הישיש אב"ד דק"ק מישקאלץ נ"י", בנוגע לשוחט אחד.

בשנת תר"א סידר היתר מאה רבנים, בין החותמים היה מרן ה"כתב סופר" שכותב (הצילום בס' פנקס המוהל-חתם סופר עמ' נ"א) בתו"ד: "שמת יעוני מעט רגע וקראתי דברי מחו' הגאבדק"ק מישקאלטץ נ"י ובד"ץ שלו וכו'". (הסיבה שמכנהו מחותני היא מחמת שגיסו ר' וואלף וייס היה באותה עת נשוי לבתו של ר' יחזקאל משה, ראה על כך להלן). והגאון ר' יהושע כ"ץ אב"ד ווערפעלעט כותב: "נאמן עלי כבוד ידיד נפשי הגאון אבדק"ק מישקאלטץ עם הבד"ץ שלו שהכל כדת וכדין עשו".

בהיתר הוראה שנתן הג"ר יצחק נתן ליפשיץ זצ"ל אב"ד סאנטוב לחתנו הרב מאיר אויסטערליץ (נדפס בהצופה לחכמת ישראל) הוא כותב בתו"ד "הן היום ביקר בהיכלי מוכ"ז כבוד הרב חרוץ ובקי צנא מלא ספרא מו"ה מאיר אויסטרליץ מק"ק א"ש חתן ידידי הרב הגאון המפורסם אבדק"ק מישקאלטץ".

כמו"כ בספר פרי צדיק שי"ל בשנת תקצ"ט במישקולץ ע"י חתן המחבר, הוא כותב שיש לו הסכמות מעוד גדולים "ובפרט הגאון המובהק מוהר"ר יחזקאל משה נ"י אב"ד דמכון שבתאי ק"ק מישקאלטין".

על משמר היהדות וענייני הדת במחוז בורשוד:

כגאוני דורו זצ"ל שנא אף הוא כל שינוי במנהגי היהדות המקודשים, וכפי שמרגלא בפומיה לומר: "עושה חדשות בעל מלחמות". בכ' אלול שנת תרכ"ג נחנך במישקולץ בית הכנסת החדש, הוא ז"ל חשש שינהיגו מנהגים חדשים בביהכנ"ס, אך כשהמחיצה המפסקת בין העזרת נשים היתה נמוכה מידי דרש הוא בתקיפות את הגבהתה.

כמו"כ כאשר נתוספו חברים רבים לקהילה מהחוץ אשר ליבם נטה אחרי חדשות הזמינו להם למורת רוחו של רבם, מטיף "פרעדיגער" לנאום בפניהם בכינוסיהם הפרטיים, בתכסיס זה חשבו לרכך את התנגדות רבם לתוכניותיהם הרפורמיסטיות. בהיותו מטבעו אוהב ורודף שלום לא יצא חוצץ נגדם במלחמה גלויה, אמנם המטיף הזה למרות היותו איש בגיל העמידה ובריא אולם, נפטר באופן פתאומי כולם ראו בזה אצבע אלוקים, ויהי לנס.

בראשית שנת תרט"ו הורתה הממשלה להקים בתי ספר יהודיים במחוז בורשוד, ר' יחזקאל משה כרב המחוז פרסם כרוז הפונה אל יהודי המחוז בבקשה לנצל את ההזדמנות ולהקים בתי ספר יהודיים בהם ילמדו את מקצועות היהדות ע"פ התורה והמסורה, לפי ראות עיני העדה וללא התערבות הממשלה.

להלן העתק הכרוז כפי שתורגם מגרמנית ע"י הגב' ח. ב. מרקוביץ.

כרוז אל היהודים במחוז בורשוד

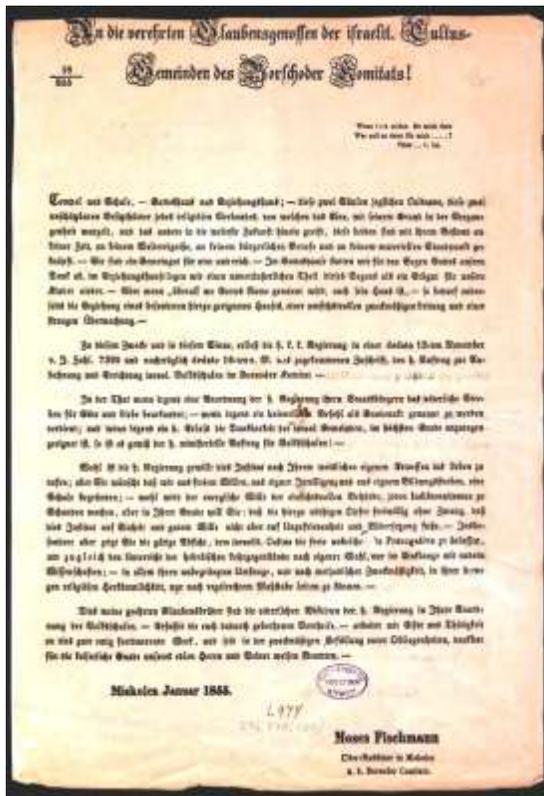
אל אחינו בני ישראל בני הקהילות היהודיות של מחוז בורשוד!

"אם אין אני לי

מי לי..."

אבות א, יד.

בית כנסת ובית ספר – בית ה' ובית החינוך – שני עמודים אלה של כל דת שהיא, שני הנכסים יקרי הערך של כל עדה דתית, אשר האחד מושרש בעבר והשני נמשך אל העתיד הרחוק ביותר, שני אלה בקיומם אינם קשורים לזמן, לאירוע, למקצוע אזרחי ולמעמד חומרי מסוים. הם נכס משותף לעני ולעשיר. בבית ה' אנו מודים על ברכתו של ה', בבית החינוך אנו מניחים חלק מברכה זו, חלק שאינו למכירה, כמורשה לבנינו. ואולם אם "בכל מקום שבו מזכירים את שם ה' שם ביתו" – אזי דורש החינוך של בית המתאים לכך במיוחד הנהלה אחראית ותכליתית וגם השגחה קפדנית.

למטרה זו, ובמובן זה, הוציאה הממשלה הקיסרית-המלכותית הרמה צו, שהגיע אלינו ביום 13 בנובמבר בשנה שעברה, מס' 7395, ואחר כך ביום 16 בחודש שעבר, ובו ההוראה ליזום במחוז בורשוד את הקמתם של בתי ספר יסודיים.

אכן, אם ישנו צו ממשלתי לאזרחים המעיד על שאיפה אבהית לטוב ולאהבה; אם ישנו צו קיסרי הראוי לשם מעשה חסד; אם ישנו צו הראוי במידה הרבה ביותר לתודתם של הקהילות היהודיות – זהו לבטח הצו הממשלתי בעניין הקמת בתי ספר יסודיים.

הממשלה הרמה אמנם מוכנה לייסד מוסד שכזה בהתאם לשיקול דעתה, אך היא רוצה

שנקים בית ספר מרצוננו החופשי, מחכמתנו ומתוך שאיפה עצמית להשכלה. הרצון התקיף של הרשות הנובונה אמנם ייצא נגד כל גילוי של אדישות בנדון, אך ברוב חסדה רוצה הרשות כי הקורבנות הדרושים לכך יובאו מתוך רצון חופשי וללא אונס, וכי המוסד יוקם מתוך אחדות ורצון טוב, ולא מתוך חוסר שביעות רצון והתנגדות. אך במיוחד מגלה הרשות את הכוונה הטובה להותיר ביד הדת היהודית את הזכות החופשית והבלתי-מוגבלת לערוך את הוראת המקצועות הלימוד העבריים לפי בחירתה, בהיקף מלא, לפי הצורך ולפי המסורת – יחד עם הוראת המקצועות האחרים.

אחיי! אלה הן הכוונות האבהיות של ממשלתנו הרמה בעניין הצו להקמת בתי ספר יסודיים. הכירו ביתרונות שנמסרו לכם בזה, תעסקו במלאכה הטובה והנחצית בחריצות ובמרץ, ועל ידי מילוי ראוי של החובות המוטלים עליכם תכירו טובה על חסדם של הקיסר האצילי ושל פקידי החכמים.

מישקולץ, ינואר 1855

[יחזקאל] משה פישמן

הרב הראשי במישקולץ ושל מחוז בורשוד

כפי הנראה לא החזיק ישיבה מסודרת, אך היו סביבו כמה תלמידים. הוא שם דגש גם על שאר ענינים רוחניים מלבד הלימוד. היה בעל תוקע מומחה, ועודד את תלמידיו ללמוד זאת, ונתן פרס למי שיצליח. כשהוא בדק מקואות וסכיני שחיטה הוא קרא מסביבו בחורים שיתלמדו, ומהם הוא גם חינך לש"צ מ"צ.

בית אביו:

הג"ר אברהם ליבשיץ אב"ד נייהויז נולד בשנת תק"ג לערך, כנראה שמוצאו מליבשיץ. את תורתו קנה מפי הגאון בעל נודע ביהודה ז"ע. בשנת תקכ"ח לערך שימש כרב פרטי ומלמד במשפחה של הסוחר המצליח יצחק לנדסמן בק"ק פולין. בשנים אלו הוא היה עד לאירוע שודאי השפיע באופן משמעותי על שארית חייו. הרוזנת ברכטולד אשתו של בעל האחוזת "אדם איגנץ" בפולין שהיה בקשרי מסחר

בית ר' יצחק לנדסמן בפולין

עם יצחק לנדסמן, ניסתה לחטוף ולהטביל לנצרות ר"ל את בנו השלישי של יצחק, "לייב". רבי אברהם מילא תפקיד חשוב בפרשה זו כאשר לקח את כל הילדים של לנדסמן למקום מבטחים לאחר שדבר האירוע פורסם בזמן. רבו הנודע ביהודה עזר

לו לעזוב את המדינה עם הילדים ל"ורוצלב" (פולין).

בין השנים תק"ל-תק"מ היה דיין בק"ק ניקלשבורג. ואכן בשו"ת נודע ביהודה אהע"ז סי' קמ"ג ישנה תשובה משנת תקל"ט ל"הדנין אמת לאמיתו, להורות לעם חקי אלקים ותורתו, המה האלופים הרבנים התורנים המופלגים כבוד מו"ה אברהם ליבשיץ דיין דק"ק ניקלשפורג, וכבוד מו"ה גומפל נר"ו דיין מדינה י"ץ". ישנם תשובות אליו גם בנוב"י חאהע"ז סי' צ"ט – "לכבוד אהובי תלמידי הרב המופלג בתורה ויראה כבוד מו"ה אברהם ליבשיץ י"ץ", וכן בחיר"ד סי' ט"ו וקנ"ד.

בשנת תק"מ נתקבל לרב המחוזות טאבאר ובדווייז אשר בבוהמיה, וכיהן במשרה זו [כנראה] עד שנת תק"נ לערך. [כפי הנראה] אז העתיק את מושבו ממקום הקהילה הראשית קאלדי לעיירה הקטנה נייהויז [Jindrichuv Hradec] אשר מספר תושביה

היהודים לא עלה עלה על מנין מצומצם, כדי שיוכל ללמוד שם עם תלמידי ישיבתו ללא הפרעה. ככלל השגיח בעינא פקיחא על הוראת התלמידים בכל המחוז, כפי שנחרת על מצבתו שהיה "אב המון תלמידים". גם לאחר שהתעוורר ל"ע, המשיך ללמד את תלמידיו בעל פה, כך שלא כולם הבינו שבעצם אינו רואה. אחד מתלמידיו היה הג"ר שלמה שטערן זצ"ל אב"ד העלישטאבע.

שם בנייהויז ישב על התורה ועל העבודה עד שנת תקע"ז שאז איבד את מאור עיניו, ולכן עזב את הרבנות וקבע את דירתו ליד בנו בק"ק מיסקוויטץ. גם לאחר מכן כשבנו רבי יחזקאל משה כיהן ברבנות שאפא, התגורר לידו והנחה בעצתו. מתקופת רבנותו בנייהויז נזכר בתוארים מופלגים בס' שערי דעה להגאון בעל שמן רוקח, בסי' מ"ד ס"ק א' ובהלכות שחיטה (סימן ט"ו סעיף ג' ס"ק ג') כותב: "נשאלתי בזה מכבוד ידידי הרב הגאון המופלג בתורה וביראה זקן זה שקנה חכמה מו"ה אברהם ליבשיץ נ"י אבדק"ק נ"ה והגלילות וז"ל". כמו"כ בשו"ת עולת שמואל (סי' מ"ה) להג"ר שמואל ליב קוידר ממלא מקומו ברבנות, בתשובה משנת תקע"ט, כותב בתו"ד: "ומיום השלישי והלאה בא למקומי הרב הגאון מו"ה אברהם ליבשיץ נ"י ולא זה ידו מתוך ידי עד היום ששב צדיק למקומו".

משנת תק"מ לערך, השתמש גם בשם המשפחה "פישמן", בשם זה הוא מופיע ברישומי הממשלה. יתכן שהסיבה להחלפת השם נעוצה בסיפור הברחת ילדיו של יצחק לנדסמן הנ"ל.

רבי אברהם נפטר בשאפא ביום כ"ו תשרי תק"ץ לפ"ק, ושם מנוחתו כבוד. זוגתו הרבנית פיגלא נלב"ע ביום הושענא רבה, (שנת הפטירה לא ידועה).

על מצבתו נחרת:

ויגוע וימת אברהם בשיבה טובה זקן ושיבע / ויאסף אל עמיו / פ"ט / הרב המה"ג נר / עולם / איש .... / בלמדו תורת אל ... / מ' / אברהם אב / המון תלמידים ראש / מתיבתא חונן עני / בשמו נודע על הארץ / נדד שינה מעיניו ואז / יאירו בתורה ... / צום ובכי אך בצנעה / חדל לחקוק על המצבה / קשט מפעליו לפארהו / זכר צדיק וחסיד לו / לא יכתב כן צוה וזה / הודו ועדות .... / ת.נ.צ.ב.ה / עמוד התורה / עמוד גמילות חסדים / עמוד העבודה.

היו לו לרבי אברהם שני בנים. הצעיר שבהם הוא נשוא מאמרנו רבי יחזקאל משה, והגדול הוא מו"ה נתן דוד פישמן מק"ק סטארטש הסמוכה לטרעביטש. ר' נתן דוד נולד בשנת תקמ"ג או תקמ"ה, ובשנת תקס"ה לערך נשא בסטארטש את זוגתו מרת ליבשא בת רבי שאלאמון [בן?] גבריאל וזוגתו מרת הינדל שנאבל. נלב"ע ביום א' י"ב אב תר"י, ומנו"כ בטרעביטש. על מצבתו נחרת: פ"ט / האישה הירא והחרד על דבר ה' / ה' נתן דוד פישמן מכפר סטרטש / נפטר יום א' י"ב אב ונקבר למחרתו / בשנת תר"י לפ"ק / נתן מהונו לדלים ורשים / תמים עם אלקים ואנשים / נצר מגזע גדולים

וצדיקים / דבק בכל לב במצות מילה / ויקימה כל עת בחדוה וגילה / דרכי תמתו ולבו מהיות פה חקוקים / תנצב"ה.

זוגתו נלב"ע ביום ו' ב' דסוכות תרט"ז. על מצבתה נחרת: ותמת הצנועה מ' ליבש אשת התו' כ"ה נתן דוד פישמן ז"ל / יום ו' ב' דסוכות תרט"ז לפ"ק / לב טהור יראה וחכמה נצמדו / בה שכנו אחוזי יד לא נפרדו / פאר ועטרת בעלה לזרעה נזר / ידעה הבינה תורת אל וחקיה / שמרה מצותו תמיד עם דקדוקיה / משגב היתה לדל לאביון עזר / אל גן עדן שמה פעמיה / נעימות נצח שם יחזו פניה.

יצויין שבקרית ארבע נכתב בטעות שר' נתן דוד נפטר בשנת 5510 במקום 5610 ולכן נכתב בטעות בהקדמת "אור שרגא" שהוא נפטר בצעירותו על פני אביו. אברהם וייס [ואדאס] הנ"ל מספר שאמו פיגלא חלמה פעם שדודה ר' נתן דוד שוכב בקבר בתכריכים ואכן כמה ימים אחר כך הגיע מכתב שבישר על פטירתו באותו לילה.

בניו: הרבני מו"ה שמעון ליב פישמן מסטארטש תלמיד הגאון רבי חיים דייטשמאן זצ"ל. נפטר ביום ג' ט"ו תמוז תרל"ח, ומנו"כ בטרעביטש. על מצבתו נחרת: פ"נ / נטע מגזע / ישרים ותלמידי / חכמים התורני / המושלם מו"ה / שמעון ליב פישמאן / י"נ אור ליום ג' ט"ו / תמוז תרל"ח לפ"ק / שמעו נזכר לברכה / לכל טוב

דרכו צלחה / יראת ד' היתה אוצרו / בר לבב
תוכו כברו. זוגתו מרת גיטל נלב"ע אור ליום ג'
ב' שבט תרס"ד ומנר"כ שם. בנם איש יקר
ונכבד הקצין ר' שמואל נפטר ביום ש"ק ד' אב
תרע"ח ומנר"כ שם. בתם הנערה הינדל נלב"ע
ביום ה' כ"ז חשון תר"ט לפ"ק ומנר"כ שם.

בנו השני מו"ה גבריאל צבי נפטר ביום ג' כ"ה
תשרי תרל"ח.

(תולדותיו של רבי אברהם ליבשיץ מבוססים
על הנכתב בספרה של Iva Steinova על
מצבות יהודיות בצ'כיה, židovský náhrobek
a symbolika jeho výzdoby ve světle
tradice [פראג 2011] שם מופיע צילום מצבתו
וראשי פרקים לתולדותיו. לע"ע לא נודעו לי
מקורותיה. צילומי המצבות והרישומים
מטרעביטש הגיעוני ע"י ר. יוסט ותשוחח"ל)

צאצאיו:

א. בתו מרת רחל דוידזון

נולדה בשנת תקע"ג לערך, ונפטרה ביום כ"ח תשרי תרנ"א במישקולץ, (לפי רישום
פטירתה נולדה במיסקוויטץ והדבר צ"ב). אשת הר"ר דוד דוידזון מקוברסדורף (נולד
בשנת תקס"ח לערך). אביו היה אחי אביו של הגאון ר' דוד ניימאן זצ"ל ראב"ד
פרעסבורג. בשנת תקצ"ד כבר היו בקשרי שידוכין שכן בחודש טבת בשנה זו מזכיר
חותנו ילד שמל על בירכי המל"ח ה' דוד שי'. בהמשך מכנהו חותנו "חתני הרבני מ'
דוד נ"י". בשו"ת ניר לדוד סי' י' ישנה תשובה אליו. היה לו בית חרושת לגפרורים,
ולאחר שפשט את הרגל עסק בהוראה. נפטר ביום כ"ז תמוז תר"ל במישקאלץ.

צאצאיהם: 1. פסח, נימול ביום ג' כסלו תקצ"ח ע"י זקנו. 2. יוסף, נימול ביום כ"ג
אדר שני ת"ר ע"י זקנו. 3. ר' אברהם, נולד בשנת תר"א לערך ונפטר בשנת 1903.
נשא ביום ז' אדר א' תר"ל באוהעל את מרת Emilie קאהן (בת Eva ו Marton
לביית אלטמן) ילידת מ. טשאטה תר"י. ב. נפטרה ז' שבט תרל"ז במישקולץ. 4. fani
נולדה כ"ו אדר א' תר"ח. 5. פערל, (לפי ואדאס הנ"ל היא נולדה בשנת 1849) נישאה
בשנת תרל"ו לר' שמואל זעליגמאן מקאשווי (בן אברהם וסאלי לבית זלנפריינד),
התגוררו במישקולץ ואח"כ היגרו לארה"ב. 6. Juli נישאה בשנת תרכ"ח לר'
שמואל רוזנברג יליד קאטה (בשנת ת"ר לערך).

ב. בנו ר' יעקב פישמן מגרוסורדיין

נולד בערך בשנת תקע"ו, ונפטר בשנת תרנ"ב לערך. זו' לאה [ילידת תקע"ח לערך] בת הג"ר יוסף רוזנפלד אב"ד דשם. בשנת תקצ"ז התקבל למלאטשעס במישקולץ, לאחר מכן באסיפה שהתקיימה ביום א' ט"ז שבט תקצ"ח נבחר הב' המשכיל יעקב פישמאנן לגבאי ראשון דמלאטשעס. בשנת תקצ"ט נבחר גבאי אחר במקומו היות שהוא הלך לדרכו, כנראה שהתחתן אז. שמו נזכר בס' אגרת צפון [שווארץ] (זכרון לדור אחרון עמ' 2) בין מייסדי חברת מחזיקי תורה בגור"ד.

צאצאיו: 1. יוסף, סוחר בגרוסורדיין. יליד תר"א לערך, נשא ביום ט"ו טבת תרל"ז את זוגתו פאני לבית אמיגא, ולאחר שנתיים ביום א' כסליו תרל"ט נישא שנית לפאני (ילידת תרל"ח) בת הירשל ובעטי לאווי. 2. אברהם, סוחר קמח בגרוסורדיין. יליד תר"ה לערך, זוגתו הראשונה סערל מינדל לבית לנדואר. אח"כ נשא בשנת 1879 את זוגתו השנייה חיה לבית רוטבארד (בת לאזאר ויוהנה לבית לוסטיג) ואח"כ התגרשו. 3. חיילא, ילידת תר"ז לערך נישאה ביום ט"ו אדר א' תרכ"ז לווילהלם גוטמן (יליד ת"ר לערך) בגרוסורדיין.

ג. בנו ר' יהושע (ישוע) פישמן ממישקולץ

אחיו התאום של ר' יעקב הנ"ל, נשא (כנראה) בכ' כסליו תרל"ז את זו' Mari לבית ארנסט מטיסא פורעד. סוחר, ולאחמ"כ רואה חשבון של קהילת מישקולץ. ילדיו: 1. ברטה, נולדה י"ט חשון תרל"ח. 2. הרמינה, נולדה כ"ה תמוז תרל"ט, ונישאה בשנת תר"נ למשה מארוואי (יליד תר"ה לערך). 3. אברהם (ארתור), נימול ע"י זקנו ביום כ"ג אב תר"כ, לימים רופא בניו יורק. 4. שיינא, נולדה י"א חשון תרכ"ה. 5. יהודה ליב, נימול ע"י זקנו ביום כ"ג אדר תרכ"ח, שינה שם משפחתו לפודור. 6. גיזלה, נולדה י"ג אדר תרכ"ט.

ד. בתו מרת פיגלא

נולדה בערך בשנת תקע"ח ונפטרה בקעטשקעמעט ד' טבת תרס"ז. נישאה להר"ר וואלף וייס בנו של הרבני הנגיד מו"ה יצחק וייס מגארליץ חותנו של מרן הכת"ס, (זו הסיבה שבחתימתו על היתר מאה רבנים שסידר ר' יחזקאל משה מכנהו הכת"ס מחותני). אומנם הזיווג לא עלה יפה ונתפרדה החבילה (בשנת תר"ב). בנה מזיווג זה הוא אברהם וייס (Ede Vadas) הנ"ל, נולד בר"ה תר"ג ונימול ע"י זקנו, עיתונאי מורה וסוחר בפעסט, ונפטר שם בשנת 926. לאחר מכן נישאה ב"ד אד"א תרל"ג לר' ש. וואלף (ווילהלם, וילמוש) שעהנוואלד. נולד בכ"ב תמוז תק"פ בטיסא ליק, למד בישיבה בעיר חדש, ומשם עבר לביאלא (גליציה) כמורה פרטי. לאחר מכן סוחר בב. אויוואראש, אח"כ במישקולץ ובדברצין. מתר"ז מורה למקצועות יהודים בקעטשקעמעט. מתרל"ה מורה פרטי כשאת רוב התלמידים לימד בחינם. בשנת תרס"ז עוד היה בין החיים.

ה. בנו הג"ר שמעון צבי פישמן אב"ד קעטשקעמעט

נולד כנראה בשנת תקע"ט-פ לערך, זוגתו רגינה בת הג"ר דוד יוסף וואהרמאן אב"ד גרוסוורדיין (בנו של הג"ר ישראל וואהרמאן אב"ד פעסט). משנת תר"ו-ז אב"ד קעטשקעמעט, כנראה עוד בבחרותו. למד בישיבת אונגוואר, וכן השתלם במדעי הרוח בגימנסיה בניקלסבורג. במלחמת תר"ח הוא נשבה פעמיים אצל חיל האוסטרים.

לא היתה לו ישיבה, אך היו סביבו כמה תלמידים. בשנת תר"ח הגיעה משלחת מקהלת אויבן ישן להציע לו את הרבנות, אמנם לא נענה להם, כמו שלא נענה לקהלת ראב ולקהלת טעמעשוואר. אביו מזכירו בפנקסו "הרב החכם מ' שמעון הרש נ"י". תשובות אליו: בשו"ת כתב סופר יר"ד סי' קפ"ז – "להרב המופלג בתורה מורג חרוץ מלא עתיק כש"ת מו"ה שמעון נ"י רב בקק"מ יע"א". בשו"ת חינוך בית יצחק אה"ע סי' כ"ג – "משנכנס אדר יפרח כתמר י"נ הרב המאוה"ג וכו' מו"ה שמעון צבי נ"י אבדק"ק קעטשקעמעט יצ"ר". בשו"ת קנאת פנחס – "לידידי הרב המאוה"ג מושלם במדות טובות ונשגבות מו"ה שמעון צבי פישמאן אבדק"ק קעטשקעמעט", ובשו"ת ר' עזריאל הילדסהיימר (שונות סי' כ"ד) יש שאלה ממנו ותשובת המחבר. הוא היה מידידי הקרובים של ר' עזריאל ומחבריו לדעה בקונגרס בשנת תרכ"ט. אחיו הג"ר פייש מביא בשמו כמה ד"ת בספרו "אור שרגא". על ספרו קרית ארבע ראה לעיל.

נפטר כ' טבת תרל"ט בפתאומיות בשהותו בבודפסט אצל בן אחותו. אלמנתו האריכה ימים אחריו ובשנת תרס"ז עוד היתה בין החיים.

צאצאיו: 1. Emilia נולדה כ"ט סיון תר"א ונפטרה בילדותה. 2. דוד יוסף, נולד כ"ג שבט תר"ח. 3. אדולף [אברהם?] נולד כ"ד ניסן תרכ"ז, בשנת תרמ"ו החליף שם משפחתו לפעניעש [Fenyesh], היה צייר ואמן מפורסם.

ו. בתו מרת לאה

נישאה בזו"ר ביום י"א חשוון תר"א לר' משה ליב לעווי תעשיין בגראסווארדיין. בתם פרומעט נולדה ביום כ"א אב תר"ג. לאחר פטירתו [כנראה] נישאה בשנת תרט"ו לר' יואב ווינער גביר בגראסווארדיין סוחר תבואות ובעל כרמים. צאצאיהם: 1. חנה, ילידת תרט"ז. 2. ירמייאש, נולד ט"ז חשוון תר"ח. 3. מארי, נולדה ה' אדר א' תר"ט. 4. יולי, נולדה י' אייר תר"כ. 5. נתן דוד, נולד ז' תמוז תרכ"א. 6. אליאש, נולד ג' כסליו תרכ"ו.

ז. בנו הגה"צ המגיד המפורסם רבי שרגא פייש פישמן

עליו ועל צאצאיו נייחד בע"ה מאמר נפרד.

ה. בתו מרת אסתר

נישאה ביום ג' טבת תרט"ז לר' מנחם גרעטש. התגוררו במישקולץ ובסוף ימיהם בווינה אצל בנם. נפטרו לפני שנת תרס"ז. ילדיהם: 1. אריה (Ede) נולד ח' תשרי תר"ז ונימול ע"י זקנו, היה סוחר בווינה. 2. האני, נולדה י"א אייר תר"כ ונפטרה כ"ב טבת תרל"א. 3. ברטה, נולדה ט' כסלו תרכ"ג.

ט. בתו הרבנית מירל

נישאה ביום ג' ניסן תרט"ז להרה"ג ר' מרדכי עמרם הירש שהיה אז רב בקארצאג. נולד ביום כ' שבט תקצ"ג לאביו הג"ר יצחק הירש אב"ד טיסא בוויא, חתן הג"ר משה בודק אב"ד אירשא. למד אצל הג"ר אברהם חיים ארנשטיין זצ"ל שהיה אב"ד דשם

לאחר שאביו נפטר בצעירותו, ואצל הג"ר אפרים ברוין זצ"ל אב"ד ה'. טשאבא. אח"כ למד אצל ש"ר בפראג. בהגיעו לפרקו נשא אשה, וישב כמה חדשים אחר חתונתו על התורה ועל העבודה, בבית מדרשו של הג"ר שמואל שלעזינגער [בן הגר"ח קיצע] ביישוב שאהל, שם היה לו כל מחסורו. אמנם זמן קצר [כנראה] אחר נישואיו, נפטרו אשתו וילדו הראשון.

רבי מרדכי עמרם הירש

בשנת תרט"ז נתקבל לאב"ד קארצאג ומחוז נאדי קאנשאג, ובאותה שנה נישא שנית לזוגתו הרבנית מירל. בשנת תרי"ט נתקבל

לאב"ד טיסא בוויא אך נשאר עדיין רב המחוז קונשאג. משנת תרכ"א אב"ד אויבן ישן, שם הושג בהשתדלותו אישור לילדי ישראל לא לבוא לבית הספר ביום ש"ק. משנת תר"ם אב"ד פראג שם כיהן כעשר שנים, עד שהתקבל לאב"ד האמבורג, וביום ח"י אלול תרמ"ט דרש שם דרשתו הראשונה. בהמבורג ישב עד פטירתו ביום י"ז אייר תרס"ט.

חיבר ספרים רבים בגרמנית, [ראה רשימה בס' אוה למושב עמ' 132] וכן מופיעים מד"ת בקבצים תורניים ובספרים שונים. תשובתו שנדפסה בסו"ס בית ישראל [פאקש תר"ס] אודות קבורת אפר הנשרפין עוררה פולמוס גדול. שרדו המון כתבי ידיו שנמצאים ברובם אצל צאצאיו, ובהם תשובותיו שהשיב לכל קצוי ארץ

ודרשותיו באגדה. לאחר פטירתו הוציא לאור בנו ד"ר איזידור, חוברת הספדים עליו בשם: *Gedenkreden über Oberrabbiner Markus Hirsch*.

צאצאיו שנולדו בהונגריה: 1. חנה [ילידת תר"ט], אשת הג"ר חנוך הכהן ארנטרוי אב"ד מינכן בזיווגו הראשון. 2. רגינה, אשת הג"ר משה יעקובזון אב"ד שרימס וגנעזן, [יליד המבורג תר"ד]. תלמידם של הגר"ע הילדסהיימר הגר"ד במברגר והגרד"צ הופמן. ראה עליו עוד בס' לתולדות קהילת גנעזן. משני חתניו ר' שלמה פלסנר ור' פנחס פלסנר יש כיום משפחה עניפה, ובהם רבנים חשובים. 3. ד"ר איזידור [יצחק?] הירש רב בבוסקוביץ ואח"כ במחוז קארלין-פראג (קארולינגטאהל). 4. יאקאב, פקיד בבנק בברלין.

שרד מכתב ששיגר לחמיו בעת הולדת בתו הראשונה חנה, וז"ל:

שיל"ת החיים והשלום יחדיו יחולו על ראש הודי והדרי אדוני מוחו"ר הרב הגאון הגדול סיני וע"ה נזר ישראל כקש"ת מר"ה יחזקאל משה פישמאנן נ"י.

רבות אנחותי על אודות זוגתי היקרה והחשובה תי' ובתי הצעירה מחמד עיני תי' אחרי אשר לא הסכן הסכנתי לצפה לשוא על תשובת אמוחו"ר כבפעם הזאת. ובתמהון לבב מבלי ענג ושמחה חגותי זמן מתן תורתינו הקדושה ויואל ד' להשלים חסרוני להתענג נפשי מהר בבשורה טובה מבריאת מר"ח

נ"י וממעמד אנשי ביתי זו זו אשתי ובתי יחיו בנועם ד' ובחסד רב כתפלת חתנו ותלמידו הנאמן המצפה לתשובתו מרדכי עמרם הירש.

לזוגתו ח"ח הרבנית החשובה תי' ולכל הנלוים אל ביתו הרמה שלום רב וטוב וחסד סלה.

בשנת פטירתו תרס"ט, כנראה הגיעה השמועה הלא טובה ממצב בריאותו של הרמ"ע, לכן גיסו זקני הג"ר יוסף חיים פישמן זצ"ל אב"ד טעלעגד, והוא שיגר אליו איגרת שלומים לקראת חג השבועות. למעשה הוא כתב אותה כבר לאחר פטירתו. [התודה והברכה להרב מאיר צבי יונג שליט"א ממנצ'סטר נכד הרמ"ע הירש, שמסר איגרת זו מגנזיון]. וז"ל:

נא להודיע משלום רב וכט"ס במוקדם, להמאוה לשמוע בשורות טובות תמיד מבית הדר"ג דודי שליט"א, הנ"ל.

י. בנו ר' יוחנן פישמן

נימול ע"י אביו ביום ד' י"ט אדר תקפ"ח, ונפטר ביום ה' סיון תרנ"ג. זוגתו קאטאלין לבית וועבער. התגורר בסענדרא ואח"כ בקאשוי שם שימש כפקיד בקהילה, ולאחמ"כ עבר למישקולץ שם שימש כמזכיר ונאמן הקהילה האורטודוקסית. לאחר פטירת אחיו המגיד רבי פייש זצ"ל פרסם בעילום שם מאמר לזכרו בעיתון יידישע פרעסע, [יצא לאור גם בחוברת נפרדת]. תולדות המחבר שבספר "אור שרגא" מבוססים בעיקר על מאמר זה.

צאצאיו: 1. אברהם, נימול ע"י זקנו ביום ג' אדר תר"ח. 2. נתן דוד, נימול ע"י זקנו ביום ח' ניסן תרכ"א. 3. ישראל, נימול ע"י זקנו ביום כ"ז טבת תרכ"ג, ונפטר בגיל שלוש בשנת תרכ"ו. 4. שמואל, נימול ע"י זקנו בראש השנה תרכ"ה. 5. לואיזה, נולדה ז' אלול תרכ"ו ונפטרה בילדותה. 6. עלעק, נולד כ"ב תמוז תרכ"ח ונפטר ד' טבת תרנ"ח. 7. יהודה, נולד ה' חשון תר"ל ונפטר בילדותו. 8. ויקטור, נולד כ"ט כסליו תרל"א. 9. אילונה, נולדה י"ט תשרי תרל"ג. 10. רודולף, נולד ה' אלול תרל"ד ונפטר מיד אח"כ. 11. מוריץ אדוארד [יחזקאל משה?] נולד ב' שבט תרל"ט. 12. סופיה, נולדה י"ח אדר ב' תרמ"ג ונפטרה בגיל שנה. על כמה מילדיו מצויין ששם משפחתם הוחלף להאלאש.

יא. בתו צארטל

נולדה במישקולץ ביום ט"ז חשון תקצ"ז ונפטרה בעפעריעס ביום כ"ד חשון תרס"ב. נישאה בשנת תר"ח לר' מאיר הלוי אויסטערליץ בנו של הדיין באייזנשטאט ר' בנימין זאב וואלף הלוי אויסטערליץ (זקנו של הגר"ש פישר אב"ד קארלסבורג). תלמיד הכת"ס בפרשבורג, ר"מ פרלס אב"ד באניהאד, רבי שמשון ב"ר רפאל הירש בניקלשבורג ורבי א"צ אבלס בשארבאגארד. היה רב באבאני ובעפעריעס, ונפטר בשנת תרע"ג. ראה עליו עוד בהצופה לחכמת ישראל שנה ט' במאמר על חשיבות הרב הילדסהיימער בעיני רפפורט.

ילדיו: 1. נתן דוד, נימול ע"י זקנו ביום ב' כסלו תר"כ. נשא בשנת תרנ"ה את האלמנה ברטה (בת מור וטרז) לבית פריד מעפעריעס, ונפטר ביום כ"ח שבט תרנ"ו. 2. רייזל, נולדה י"א אייר תרכ"א, נישאה בשנת תרמ"ב ליונאש [בן שאלאמן] גויטיין, תכשיטן ושען בקעטשקעמעט. 3. וואלף, נולד ב' סיון תרל"ג, התגורר בקלויזנבורג. 4. יחזקאל משה [ד"ר תיאודור], נולד כ"ז ניסן תר"מ ונפטר בעפעריעס ז' ניסן ת"ש.

הרב ברוך פריינד - ירושלים

רבי אברהם מנחם הרמן מווייצען וצאצאיו

בעלי זכרון עלה 9 כתבנו מאמר על הרבני רבי דוד דוב הרמן, שם כתבנו רק על הדור הראשון ובעז"ה מדי פעם נכתוב על הצאצאים עד דורנו אנו, כעת אנו כותבים על אחיו וחתנו השני הרבני ר' אברהם מנחם הרמן ז"ל, ועל צאצאיו עד ימינו אנו. נשמח לקבל פרטים נוספים, תיקונים, הערות והארות.

הרבני רבי אברהם מנחם הרמן נולד ביונק א' מנחם אב תר"ח לאביו רבי משה ומרת אסתר הרמן-גראן. נשא בווייצן י"ג סיון תרל"ב את מרת בלימלא בת אחיו רבי דוד דוב ומרת אסתר פראדל הרמן נולדה י"ז טבת תרל"ד. איש תם וישר וירא אלקים, תלמיד חכם והוגה בתורה, עסק כל ימיו בצרכי ציבור, מקושר בלב ונפש להרה"צ ר' ישע"י זילברשטיין זצ"ל בעל "מעשי למלך", והתייעץ עמו בכל דבר קטן וגדול, ראש הקהל שנים רבות בקהילה האורטודוקסית בווייצן, חיזק את בנו וחתניו לתורה ולתעודה, נדיב לב ופיזר נתן לאביונים, רחים ומוקיר רבנו, גבאי בווייצן של כולל שומרי החומות בירושלים, נפטר י"ב טבת תרפ"ב,

רבי אברהם מנחם הרמן

מרת בלימלא נפטרה י"א אב תרע"ט, נטמנו בבית העלמין האורטודוקסי בווייצן. חלק גדול מצאצאיו נספו עקדה"ש הי"ד, וברוב רחמיו וחסדיו נשאר חלק מהמשפחה לפליטה ובנו משפחות עניפות הפזורים בכל רחבי תבל. נולדו להם 11 ילדים.

1. מרת מחלה אשת ר' שלמה הרצפלד

מרת מחלה (MALVIN) ב"ר אברהם מנחם ומרת בלימלא הרמן, נולדה כ"ב ניסן תרל"ג בווייצן. נישאה ד' אלול תר"נ לר' שלמה הרצפלד, יליד תרכ"ה בדונה סערדאהעל לאביו הגאון ר' משה בן הרבני ר' אליעזר הרצפלד, יליד פרשבורג תקע"ט, רב ומורה צדק דחברת תורת חסד והרביץ תורה לתלמידים בסערדאהעל, נפטר ח' אד"ב תרמ"ג ושם מנו"כ. [ראה עליו עוד 'החת"ס ותלמידי' בערכו; 'פנקס המוהל החת"ס' עמ' קסב]. זוג' מרת רחל לאה בת רבי מאיר ב"ר מיכאל בלויא מסערדאהעל, ומרת הענדל [ציפערל] לבית פאשקוס. נפטרה כ' חשוון תרס"ה ושם מנו"כ.

ר' שלמה היה תלמיד חכם מופלג, ומנעוריו שקד על דלתי התורה, ונמנה על גדולי תלמידי החכמים של ווייצן, איש ישר וירא שמים, בעל דרשן נפלא, דרשתו בעת סיום הש"ס בשנת תרס"ו בחברת הש"ס בק"ק

ווייצן, מופיע בכתב העת "תל תלפיות" וכן בקונטרס "שארית שלמה" שהוציא לאור נכדו הרב משה יהודה נעטצער הי"ו מלייקווד, מצורף לספרו "בגלל אבות", ובשנת תשע"ג לקראת הבר מצוה של בנו שלמה נ"י, הוציא לאור קונטרס חדש בשם "שארית שלמה" חידושי תורה על התורה שמצא בדרך פלא קונטרס בכתב ידו של זקנו ר' שלמה זצ"ל.

ר' שלמה זוג' ניהלו חנות גדולה של טעקסטיל בעיר ווייצן, חינך את בניו ובנותיו לתורה ויראת שמים, נפטר בדמי ימיו ביום י' חשון תרע"ו בגיל 50. מרת מחלה היתה צדקת כפי שמצוין על קברה, חיתה כ"ב שנים באלמנותה, והמשיכה לנהל את החנות ולכלכל את בני משפחתה בכבוד, וכל מגמתה להשיא את בנותיה לתלמידי חכמים, נפטרה ו' מנחם אב תרצ"ז בגיל 64. שניהם נטמנו בבית העלמין החדש האורטודוקסי בווייצן (מצבות מס' 89 [96], מס' 9 [16]). נולדו להם 12 ילדים:

א. מרת אסתר פראדל ילידת תרנ"ב, נישאה לר' אברהם נעטצער ב"ר יהודה [ב"ר יהושע ומרת רבקה] ומרת שרה בת ר' אברהם ומרת ביילא גוטמאן, מהכפר מרקסדורף מאזור שבע קהילות, ואחר כך עברו לעיר באלאשא יארמוט. השם נעטצער מקורו מהמילה "נעטץ" [רשת]. ר' אברהם למד בישיבת אונסדורף והיה לאחד מבחירי תלמידי הגאון רבי שמואל רוזנברג זצ"ל בעל "באר שמואל", היה גבאי "דחברת בחורים", ודבק בגופו ובנפשו ברבו הגדול, תמיד אמר דברי תורה מדברי תורת רבו הבאר שמואל.

ר' אברהם זוג' ניהלו חנות בבאלאשא יארמוט, אך ברוב שעות היום היה יושב ולומד, ורק לעת ערב היה נכנס לחנות, היה ידוע כתלמיד חכם וירא שמים, חינך והדריך ילדיו לתורה והשריש בהם יראת שמים טהורה, כן ניחן בקול ערב, ונהג לעבור לפני התיבה בבית הכנסת הגדול בשבתות ובחגים, לקראת פורים היה מכין "פורים שפיל", אשר היה מתובל היטב במאמרי הש"ס ופסוקים מהתנ"ך, ומזה היה ניכר היטב בקיאותו בתורה. על אף שבקהילתו ובכל קהילות אויבערלאנד,

נהגו לאכול בפסח מצות מכונה, היו יחידים שאכלו רק מצות עבודת יד, והוא היה אחד מן היחידים מטעמים הכמוסים עמו.

כמה שנים לפני מלחמת העולם השנייה, כאשר דוחק גדול נפל על העולם, ופרנסת החנות לא הספיקה להחיות את המשפחה, נאלצו לעבור לגור לעיר שאלגוטאריאן, שם לימד לתשב"ר תורה ויראת שמים, וכפי שכותב עליו הגאון בעל "תבואות גורן זצ"ל הי"ד, במכתב לבנו ז"ל, בן להאי חסיד רבן של תשב"ר המלמד לצעירי הצאן דעת ה'.

לר' אברהם ומרת אסתר פראדל נולדו 7 ילדים. ההורים נהרגו עקדה"ש בשואה ביחד עם 3 מילדיהם: א. ר' משה בן 30, כבר היה נשוי. ב. רחל לאה בת 21. ג. רבקה רוזי בת 17, הי"ד. נשארו לפליטה:

1. בנו ר' שלמה נעטצער. נולד בעיר בבאלאשא יארמוט בשנת תרע"ו, ונקרא ע"ש זקנו רבי שלמה הערצפעלד ז"ל שנפטר באותה שנה. בילדותו למד בת"ת בבאלאשא יארמוט בפיקוחו של האב"ד הגאון ר' חיים אהרן דייטש זצ"ל בעמח"ס "תבואות גורן", ובגיל 11 נסע ללמוד בישיבת האב"ד בווייצן הגאון ר' ישעי' זילברשטיין זצ"ל בעמח"ס "מעשי למלך". בשנת תר"צ בגיל הבר מצוה, נסע ללמוד בישיבה המפוארת גאלאנטא, אצל הגאון ר' יהושע בוקסבוים זצ"ל אב"ד ור"מ גאלאנטא, למד שם שש שנים וגדל למופלא ומופלג בתורה ויראת שמים, כפי שכתבו עליו רבותיו. בשנת תרח"צ לא חש בטוב, והרופאים יעצו לו לנסוע לעיר דאבוס

שבשווייץ להנפש, ומה' היתה זאת שע"י נסיעתו ניצל מהשוואה האיומה. לפני נסיעתו קיבל מכתבי המלצה מרבותיו, האב"ד מבאלאשא יארמוט, שכתב עליו "בחור כארזים מופלא ומופלג בתורה ויראת שמים, בן טובים וחשובים, הרבה בישיבות מבועי התורה ה"ה הב' החבר כש"ת מ' שלמה נעטצער". וכן רבו מגאלאנטא כתב עליו "למד בישיבתנו זמנים הרבה הב' המופלג בתורה ויראה ר' שלמה נעטצער". אחרי שהתרפא בדאבוס, ראה את שמי יהדות אירופה מתקדרים בעננים שחורים, והחליט להשאר בשווייץ, ונשאר שם עד שנת תש"ה. בתקופה זו לימד תורה את בני משפחת ערלאנגער מלוצערן, מאוחר יותר ניהל את הספריה היהודית בבאזל, ניצל את כל זמנו הפנוי ללימוד התורה, חיבב מאד את מס' פסחים וזכה לסיימה כמה פעמים, בכל הזדמנות של מצוה דרש ברבים. חידושו ודרשותיו נקבצו בספר "באר שלמה" המצורף לספר "בגלל אבות", ע"י נכדו ר' משה יהודה נצר מלייקווד.

בשנת תש"ו נשא את מרת יהודית בת ר' צבי ומרת פייגא ווייס מעיר קאפושוואר שבהונגריה, ועברו לגור במילאנו שבאיטליה. שם היה ממקימי היהדות החרדית, ומראשי ונכבדי הקהל, עסקן מסור איש חי ורב פעלים, גבאי לקופת רבי מאיר בעל הנס, מנהל אגודת ישראל באיטליה, רחים ומוקיר רבנן, מסביר פנים בפני כל אדם, קיים מצות הכנסת אורחים באופן נפלא ביותר, וגם גדולי הדור התארחו אצלו, וביניהם הגאב"ד רבי יוסף שלמה כהנמן זצ"ל מפונבז'ץ, וגאב"ד ערלוי שליט"א. אוהב את הבריות ומקרבן לתורה. נלב"ע ביום כ"ג חשון תשנ"ב במילאנו, וכבוד גדול עשו לו במותו כאשר רבים באו להלויתו במילאנו, משם הועבר לירושלים, וגם כאן באו רבים ללותו, ונטמן במרומי הר המנוחות בירושלים. זוג' מרת יהודית שהיתה שותפה מלאה בכל פעולתיו הרבים למען הכלל, עלתה לגור בירושלים ונפטרה בשנת תשע"ב.

נולדו להם: א. ר' אברהם צבי, נשוי למרת סימא שרה בת ר' לוי יצחק סג"ל פאללאק ומרת רבקה ז"ל, גרים בגיברלטר, [הורי: 1. ר' מנחם נשוי למרת אסתר לבית סלמון, איטליה. 2. ר' משה יהודה נשוי למרת לאה לבית גוטליב, לייקווד, ממנו קבלתי הרבה

חומר לפרק זה, ותודתי נתונה לו על זה. 3. ר' פנחס נשא את מרת חנה לבית לוי, נפטר ביום ב' חשון תשס"ח בגיל 30. 4. ר' לוי יצחק נשוי למרת לאה לבית גרינברגר, מונטריאול. 5. מרת פייגי נשואה לר' בן ציון אדלר, ציריך. ב. מרת אסתר נשואה לר' משה בנימין וולף מירושלים.

2. ר' שמואל מנחם (מנדי) ב"ר אברהם ומרת אסתר פראדל נעטצער, מילאנו, נפטר ה' ניסן תשנ"ט נשא את מרת יודקה תחי' לבית קראוס, הורי: א. ר' אברהם יוסף צבי נשוי למרת ביילא לבית שטימלר, איטליה, הורי: 1. ר' חיים שמואל, 2. ר' דניאל, 3. מרת חוה. ב. מרת אסתר פראדל נשואה לר' אלכסנדר זישא שיינר שווייץ. הורי: 1. ר' אליעזר משה, ציריך, 2. ר' אברהם שמשון, ציריך, 3. מרת רחל לאה, ציריך, 4. ר' שמואל זניל, לונדון, 5. ר' דוד, לייקווד, 6. מרת דינה כל טוב, ירושלים.

3. מרת בלימלא נישאה לר' .. גינזבורג ציריך שווייץ, יש צאצאים. נישאה בזיו"ש לר' דוד נויפלד, יש צאצאים.

4. מרת צביה נישאה לר' מאיר בוכינגר, נהרגה בשואה הי"ד, ור' מאיר נשא את בת דודתה מרת אלה בת ר' יהושע נצר, גרים בלוס אנג'לס הורי: ר' יצחק. ומרת איווט, לעיל מס' ג - 2.

ב. ר' משה הרצפעלד, יליד תרנ"ג. נשא את מרת פערל [אסתר] אבלס בת ר' בנימין מזיווג ראשון. נשאר תמונה מחתונה זו לפני מאה שנה בשנת תרע"ו, שבה נראים ר' בנימין ומרת רייכל אבלס ומשפחתם. גרו בווייצן, ר' משה בגיל 51, וזוג' בת 52 נהרגו עקדה"ש בשואה י"ח תמוז תש"ד הי"ד. בחסדי ה' נשאר לפליטה צאצאיהם: 1. ר' שלמה, נולד בווייצן כ"ו טבת תרפ"א. למד שם בתלמוד תורה, משם נסע לשיבה בנאג'שאללו. גויס למחנה עבודה בגאלנטא משם הועבר להרי הקרפטיים, לסלילת כבישים, כשהתקרבה חזית המלחמה הובילו אותם רגלי בקבוצות של כ-חמשת אלפים איש בכבישי אוסטריה לכיוון מחנה המוות מטהאוזן והגיעו לשם בקרבת פסח תש"ה. כעבור כמה שבועות נלקחו למחנה מוות אחר גונצקירכן, וביום כ"ב אייר תש"ה הגיע הצבא האמריקאי ושיחרר את המחנה, ובחסדי ה' שרד והגיע לאר"י בתש"ו. נשא באר"י בתש"ז את מרת חנה לבית קראוס ילידת תרפ"ט, היתה בשואה ובחסדי ה' שרדה. גרו בניר גלים. ר' שלמה נפטר כ"ה כסלו תשע"ד, מרת חנה נפטרה י"ט שבט תשס"ב. יש ארבע בנות ומשפחה עניפה, חתנם ר' יהושע ב"ר פנחס קליין נפטר מוצאי שמחת תורה כ"ג תשרי תשס"ד. 2. ר' אברהם, נולד כ"ט תשרי תרפ"ג. נשא את מרת שושנה. גרו בנתניה. ר' אברהם נפטר ד' אדר א' תשנ"ה, מרת שושנה נפטרה כ"ט אדר תשכ"ט. 3. מרת לאה (לילי), ילידת תרפ"ו, נפטרה י' אדר תשע"ה. נישאה לר' ישראל (שוני) מיטלמן יליד תרפ"ב, נפטר כ"ט ניסן תשע"ב. גרו בפתח תקוה. יש צאצאים.

ג. מרת שרה שיינדל ילידת תרנ"ז נישאה לר' יהושע נעטצער ב"ר יהודה ומרת שרה לבית גוטמן, נהרגו עקדה"ש ביחד עם 2 מילדיהם, בני 9, 12, הי"ד. בחסדי ה' נשארו לפליטה: 1. ר' שלמה נשא את מרת גילה, הורי: א. ר' יהושע, נפטר כ"ה חשון תש"ן, יש צאצאים. ב. מרת שרה נישאה לר' אלכסנדר מאלער [מילר], גרים בברוקלין, יש צאצאים. 2. מרת רבקה (אלה) נישאה לר' מאיר בוכינגר, גרים בלוס אנג'לס, הורי: א. ר' יצחק, יש צאצאים. ב. מרת איווט, יש צאצאים. 3. ר' שמואל אברהם, נשא את מרת רחל רותי לבית גוטליב. ר' שמואל אברהם נפטר ו' סיון חג השבועות תש"ס, מרת רחל נפטרה ט"ו סיון תשע"ב, גרו בניר גלים. 4. מרת בלה (באבא), נשואה לר' ארטור רוזנטל, יש 2 צאצאים, גרים בפלורידה. 5. מרת בלימה (אירנה) תחי', נישאה לר' אלפרד גולדשמיד ונפטר. יש 3 ילדים. היא נישאה בשנית לר' שני הופשטטר, גרים בטורונטו.

ד. ר' דוד יליד תרנ"ח, בשנת תרע"ו בעת מלחמת העולם הראשונה גוייס לצבא ההונגרי, ולמזלו לא נשלח לחזית, רוב הזמן שירת בבית חולים צבאי, נשא את מרת מימי. גרו בלוס אנג'לס. היה איש מלא בשמחת חיים ומשמח אנשים.

ה. ר' מיכאל צבי [השין], למד בישיבה. איש מוצלח ומושך בעט סופרים, כתב מאמרים בעתון היהודי השבועי בבודפשט. נשא את מרת מנצי לבית קליין. גרו בבודאפסט ועברו ללונדון.

ו. מרת רחל לאה [רוז'י], ילידת תרס"ג. נישאה להרב ברוך פישר, גרו בבאלאשא ג'רמט. נהרגו עקדה"ש בשואה ביחד עם 3 מילדיהם, הי"ד. בחסד ה' נשארו לפליטה: א. ר' חנוך. ב. מרת הדי פישר – פרנקל בלונדון, יש צאצאים.

ז. ר' מאיר, נשא את מרת ארנקה לבית גולדמן, גרו בווייצן. ר' מאיר וזוג' בגיל 42 נהרגו עקדה"ש בשואה, ביחד עם 4 ילדיהם בני 3, 6, 8, 15, הי"ד.

ח. מרת פערל, ילידת תרס"ז, נישאה לר' אברהם רבינק. נהרגה עקדה"ש בשואה, הי"ד. בתם מרת הדסה שרדה בחסדי ה', הגיעה לארץ נישאה לר' ליפא נייהוז, יש 3 ילדים, גרים בניו יורק. ר' אברהם רבינק שרד את השואה, נפטר בהונגריה.

ט. מרת טובה [קטון], ילידת תרס"ז [תאומה של מרת פערל]. נישאה לר' יעקב ב"ר יצחק רוזנברג. גרו בתל אביב. איש חסד חביב ונעלה מאד, גידלו במסירות מיוחדת את בת אחותה מרת הדסה שנשארה יתומה מאמה מרת פערל. ר' יעקב נפטר י' שבט תשס"ד, מרת טובה נפטרה ט' סיון תשכ"ב, ונטמנו בבית החיים הלפרין בני ברק.

י. הדס [איבי], ווייצן.

יא. ר' אליעזר ליפא יום טוב (לצוי), יליד תרע"א. נשא את מגדה. גרו במונטריאול קנדה.

יב. ר' יעקב, יליד תרע"ד. היה במחנה עבודה בהרינה שבטרנסליבניה, ובחסדי ה' שרד. נשא בשנת תש"ז את מרת שרה תחי' לבית מוזס, גרו בשיקאגו

ובמונטריאול קנדה. ר' יעקב נפטר ביום ל' חשון תשנ"ד ונטמן בהר המנוחות. הורי: 1. מרת הדסה נשואה לר' יהושע מנטינבנד, יש להם 4 ילדים באר"י. 2. ר' אהרן צבי, נשוי, יש לו בת. גר בשיקאגו.

2. מרת אסתר פראדל אשת ר' דוד משה אהרן הירשפלד

מרת אסתר פראדל (FANI) ב"ר אברהם מנחם ומרת בלימלא הרמן נולדה י"א שבט תרל"ה. נישאה י"א אלול תרנ"ג עם בן דודה ר' דוד משה אהרן הירשפלד ב"ר מאיר, נפטר כ"ה תמוז תרפ"ד. מרת אסתר פראדל נפטרה י"ד כסלו תר"ץ. יש משפחה עניפה, מפורט ב"עלי זכרון" עלה 10 משפחת הירשפלד חלק א.

3. מרת הדס אשת ר' שמואל בנימין הירשפלד

מרת הדס (HELENE) ב"ר אברהם מנחם ומרת בלימלא הרמן נולדה כ"ו תשרי תרל"ז. נישאה ל' תשרי תרנ"ז עם בן דודה ר' שמואל בנימין [וולף] הירשפלד ב"ר מאיר, נפטר כ"ד אדר תש"ב. מרת הדס נפטרה כ"ו אלול תרצ"ד. מפורט ב"עלי זכרון" עלה 10 משפחת הירשפלד חלק א.

4. מרת שיינדל אשת ר' אביגדור שענפעלד

מרת שיינדל (JEANETTE) ב"ר אברהם מנחם ומרת בלימלא הרמן, נולדה י"ח תמוז תרל"ח. נישאה לר' אביגדור (VIKTOR) שענפעלד, איש יקר מופלג בתורה, ירא אלוקים ושומר מצוותיו, שליח ציבור לפני התיבה בימים הנוראים אצל בעל מעשי למלך זצ"ל, תלמיד חכם עסק בגמילות חסדים. מרת שיינדל נפטרה בדמי ימיה בגיל 27 ז' מנ"א תרס"ה, נטמנה בבית העלמין האורטודוקסי (קבר מס' 170 [148]). על מצבתה רשום: הצנועה והצדקת אשת חיל. 7 חדשים אחרי פטירתה, ביום כ"א אדר תרס"ו נשא ר' אביגדור את אחותה

[מס' 8] מרת חנה ילידת תרמ"ז. נולדה להם בת שנישאה לר' מרדכי הויער מקהילת זענטה. ר' אביגדור נפטר י' אלול תרצ"ט ונטמן בבית העלמין האורטודוקסי (קבר מס' 55 [57]). שם אמו מרת פייערל. מרת חנה וחתנה ר' מרדכי הויער נהרגו עקדה"ש, הי"ד.

5. מרת רחל אשת ר' מנחם מנדל הרצל

מרת רחל (RACHEL) ב"ר אברהם מנחם ומרת בלימלא הרמן נולדה כ"ו תמוז תר"מ. נישאה כ' מנ"א תר"ס לר' מנחם מנדל הרצל מדונה פעלדוואר, נולד י"ט מנ"א תר"ל, בן הרב משה יצחק ומרת אסתר לבית פויפער מדונא פעלדוואר, יליד תר"ג, למד ושימש את הגאונים הרה"צ רבי יואל אונגאר, ותלמיד מובהק של הרה"צ הכתב

רבי מנחם מנדל הרצל

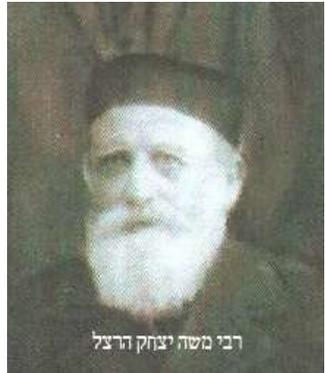
סופר, והרה"צ רבי אברהם צבי אבעלעס אב"ד שאר-באגארד

ז"ע. לוחם מלחמת ה', עמד ל"ג שנה בראש הקהילה,

פיזר נתן לאביונים ודאג לעניי ירושלים. נפטר כ"ב חשון

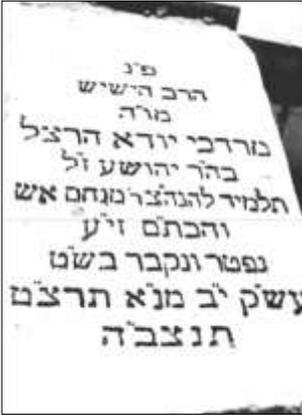
תרע"ד. הרב משה יצחק היה בן הרב נפתלי צבי ב"ר שמעון הערצל, ר' נפתלי צבי היה חתן הרה"צ ר' מנחם מנדל בנעט צ"ל דומ"ץ פאקש.

[לר' משה יצחק היה אח ר' יהושע יליד תקצ"א, נפטר בגיל 80 ביום שני של ר"ה תרע"א ונטמן בפאקש, מצאצאי ר' יהושע נציין שני בנים, האחד הרב אברהם אבא מגיד מישרים בעיר פרשבורג מחבר ספר שפתי חכמים על כמה מסכתות הש"ס, והשני

רבי משה יצחק הרצל

הרבני ר' מרדכי יודא מתלמידי הגה"צ ר' מנחם אש והכתב סופר זי"ע, גר בפאקש עד תרע"א, ועל פי עצת הרה"צ רבי ישעי' זילברשטיין זצ"ל בעל מעשי למלך, עלה אז לאר"י יחד עם שלשת בניו שעדיין לא נישאו. ר' מרדכי יודא נפטר י"ב מנ"א תרצ"ט, זוג' נפטרה ו' אלול ת"ש, נטמנו

בהר הזתים. כ-70 מצאצאיו נעקדה"ש בשואה הי"ד. בניו

שעלו עמו לאר"י: א. רבי נפתלי צבי, שנשא את מרת יוכבד חנה וועבער נכדת הגאון ר' מרדכי אליעזר וועבער אב"ד אדא, הקים משפחה עניפה באר"י, בנו היה הרב פנחס לייביש מגדולי משפיעי חב"ד. ב. ר' שמעון זאב, נפטר כ"ג אלול ת"ש ונטמן בהר הזיתים, יש

צאצאים באר"י. ג. ר' משה חיים יליד תרנ"ה, היה בעל קורא אצל הרה"צ ר' עקיבא יוסף שלעזינגר בעל לב העיברי, ואחרי כמה שנים אמר רבי עקיבא יוסף שזיווגו נמצא בחו"ל, ובשנת תר"פ חזר להונגריה ונשא שם. נולדו לו ילדים, כולם נעקדה"ש הי"ד. נשאר לפליטה בן אחד הרבני ר' יוסף הרצל, תלמיד הרבי מפאפא בעל ה"יחי יוסף" זצ"ל, מחשובי חסידי בעלזא באנטוורפן, שעבר את כל מאורעות השואה באושוויץ וכמה פעמים היה כפסע בינו לבין המוות, ובחסדי ה' ניצל ושרד והקים משפחה עניפה. על משפחת הרצל מתוך הקונטרס "זכור ימות עולם" של ר' יוסף הרצל שליט"א

מרת רחל נפטרה ט"ז סיון תרצ"ח בגיל 58, על מצבתה רשום חכמת לב ונדיבה, טוב וחסד רדפה כל ימיה, גידלה בניה לתורה, ושלחה אותם לארץ הקדושה, וגם נכספה אליה, נטמנה בבית העלמין האורתודוקסי בווייצן (קבר מס' 8 [17]), ר' מנחם מגדל נהרג עקדה"ש בשואה בגיל 68, ביחד עם חלק מצאצאיהם, הי"ד:

א. מרת מנצי בגיל 42, אשת ר' יעקב יהושע ריבנר וארבעת ילדיה בגיל 12, 17, 19, 20. נעקדה"ש, הי"ד.

ב. ר' דוד בגיל 41 ואשתו מרת לאורה בגיל 32 וילדתם בת 3 הי"ד.

ג. מרת ז'ני ילידת תרע"ו ובעלה ר' ראובן שלגו נספו עקדה"ש, הי"ד. נשאר לפליטה בנם ר' חיים הי"ו, יליד תרצ"ז. אביו ר' ראובן נלקח בתש"ג לעבודת כפייה בצבא ההונגרי בחזית המזרחית, ימים ספורים לפני תום המלחמה נעקדה"ש הי"ד כשהיה שבוי בצעדות המוות. מרת ז'ני נלקחה מביתם שהיה מחוץ לגטו בודפסט, בתחילת תש"ה ע"י אנשי צלב החץ, הילד חיים בן השמונה התחבא מתחת למטה וניצל, ויותר לא ראו אותה, הי"ד. הילד חיים עבר למשפחת גרובר והועברו לאחד הבתים שנהנו מחסות דיפלומטית של שוודיה ע"י חסיד אומות העולם מר ראול וולנברג, בימים האחרונים לפני השחרור הוציאו הגרמנים את היהודים המוגנים מביתם לגינה גדולה ליד נהר הדנובה והעמידו אותם בשתי שורות אחת קרובה למים והשנייה במרחק של כ-60 מטר וביניהם עמדו הגרמנים עם אקדחים וכלבים גדולים והתחילו להרוג בהם, הילד חיים עמד בשורה ליד המים, אמר לו זקן תנסה לברוח לשורה השנייה הרחוקה מהמים, וכך עשה, ירו עליו ובחסדי ה' הצליח לעבור וניצל, את גופות הנרצחים זרקו לנהר הדנובה הי"ד. בתום המלחמה אומץ הילד חיים ע"י אחות אמו מרת צרי ובעלה ר' שמשון גרובר. בשנת תש"ז עלה חיים לארץ ישראל, ודודו ר' שמחה בונם הרצל אח אמו אימץ אותו. למד בישיבת כפר הרא"ה והיה לרב מלמד בישיבה בנחלים. ר' חיים נשא את מרת דבורה והקים משפחה עניפה.

ד. גיזי בגיל 27. הי"ד.

נשארה לפליטה:

ה. מרת צרי, נישאה אחרי השואה בבודפסט לר' שמשון גרובר ב"ר אלעזר ומרת גולדה. ניצלו מהשואה כאשר שהו בבית הזכוכית שנציגות שווייץ שכנה בו. יש צאצאים.

כן נשארו לפליטה ארבעה מצאצאי ר' מנדל ומרת רחל הרצל שהגיעו לאר"י בשנים תרצ"א-צ"ד לפני פרוץ מלחמת העולם.

א. ר' שמחה בונם [בונצ'י], יליד תרע"ח. נשא באר"י את מרת בלומה [פירחה] לבית רוט. נפטר בצעירותו ה' טבת תשי"ט, מרת בלומה נפטרה בחנוכה כ"ט כסלו תשמ"ט. נטמנו בבית החיים זכרון מאיר בני ברק.

ב. מרת הדסה הילדה, נישאה לר' ישעיהו [שנדור] איידלמן. יש צאצאים.

ג. ר' יהודה. יש צאצאים.

ד. מרת חסידה לונקה נישאה עם ר' יצחק כץ. יש צאצאים.

6. משה הרמן

הילד משה (MORITZ) ב"ר אברהם מנחם ומרת בלימלא הרמן נולד ביום ט"ז תמוז תרמ"ב. נפטר לפני היותו בן 3 שנים, ביום כ"ח ניסן תרמ"ה.

רבי יצחק יהודה הרמן
בדמי צעירותו

7. ר' יצחק יהודה הרמן

ר' יצחק יהודה [ליבוש] (IGNATZ LEOPOLD) ב"ר אברהם מנחם ומרת בלימלא הרמן נולד ט"ו תמוז תרמ"ד. למד בישיבת ווייצן בראשות הרה"צ רבי ישעיהו זילברשטיין זצ"ל בעל מעשי למלך, ואצל

הרה"צ רבי שמואל רוזנברג זצ"ל באונסדורף, ואצל הרה"צ ר' יהודה גרינוולד בסאטמאר. נשא ל' ניסן תרס"ז את בת דודתו מרת טובה גיטל מחלה נולדה כ"ו אייר תרמ"ה בת ר' מאיר הירשפלד [ראה עליו "עלי זכרון" עלה 10. רצוף כאן חותמו על ספר 'היכלי שן' שנמצא בספריית ישיבת וזניץ, ונמסר ע"י הב' עמרם בנימין וידר]. הרבני ר' יצחק יהודה היה איש אשכולות ורב פעלים, ת"ח מופלג, ראש הקהל בווייצן, חידושי תורות שלו בשם "תולדות

יצחק בן אברהם" מצורף לספר חידושי תורה של מהר"י אסאד זצ"ל, שהוציא לאור בן דודו ר' דוד דוב ב"ר יצחק הרמן בשנת תרע"ב, וקיבל עליו הסכמות נלהבות מרבותיו. וכך כותב בעל המעשי למלך בהסכמתו, כבוד תלמידי הרבני המופלג בתורה ויראה חריף ובקי מו"ה יצחק יהודא הערמאן נ"י בן הרבני הנכבד והמפואר כ"ה אברהם מנחם הערמאן נ"י וכו'. רבו הרה"צ רבי שמואל רוזנברג זצ"ל כותב בהסכמה: ...לאהובי תלמידי הרבני המופלג בתורה ויראה מורג חרוץ ברק השנון כש"ת מו"ה יצחק יהודא הערמאן נ"י. וכן קיבל הסכמה מרבו הרה"צ רבי יהודא גרינוולד זצ"ל, ומהרה"צ רבי שמואל לוי וויינבערגער אב"ד סערדאהעלי זצ"ל, ומהרה"צ ר' יוסף צבי

דושינסקיא אב"ד
גאלאנטא זצ"ל.
השאיר הרבה חידושי
תורה בכתובים.
עלו לארץ ישראל
בשנת תש"א עם
שלושה מצאצאיהם.
ממייסדי ופרנסי חוג
חתם סופר בתל
אביב. זכו ששלשת

ילדיו נישאו לצאצאי החת"ס ז"ע. ר' יצחק יהודה נפטר כ"א מנחם אב תש"ך, מרת
גיטלה נפטרה י"ז כסלו תשל"ב [יום פטירת אביה], ונטמנו בבית החיים הלפרין בני
ברק. נולדו להם 8 ילדים: 5 מהם נהרגו עקדה"ש בשואה הי"ד: א. מרת אסתר
פראדל נהרגה עקדה"ש בגיל 35, אשת ר' דוד דויטש, יחד עם שלושת ילדיה בגיל 9,
11, 13, הי"ד. ב. מרת חוה נהרגה עקדה"ש בגיל 31 עם בעלה ר'. ליפקוביץ וילדם
היחידי בגיל 8, הי"ד. ג. מרת מרים נהרגה עקדה"ש בגיל 29 עם בעלה ר' שמואל
וידר ושלושת ילדיהם הי"ד. ד. מרת חיה שיינדל נהרגה עקדה"ש בגיל 25 אשת ר' ש.
פריי הי"ד. ה. בלימי בגיל 22 הי"ד.

נשאר לפליטה:

1. ר' מאיר יליד ווייצן תר"ע. למד בפרעשבורג אצל הרה"צ ר' עקיבא סופר ובישיבת
פאפא אצל ה"יגד יעקב ז"ע. נשא את נינת החת"ס ז"ע מרת מרים מירל בת ר'
אברהם ומרת שרה שווארץ בתה של ר' משה קורניצער [ומרת שרה לבית
גישטעטנער, שנפטרה בעת לידת בתה ונקראה ע"ש], ב"ר אליהו קורניצער ומרת
גיטל בת החת"ס ז"ע. ר' מאיר גויס לצבא הונגריה, חמיו נתן אוצרות זהב לשחד
את אחד הקצינים שיתנו לו שבוע חופש מהצבא, ואז נסע לאנגליה ומשם לאר"י.
משם נסע לקפריסין וקנה אדמות, וע"י כך הצליח להשיג סרטיפיקטים עבור
אשתו ושני ילדיו להגיע לאר"י, ואכן כבר בשנת ת"ש הצליחו להגיע לארץ. היה
תלמיד חכם מופלג, איש רודף צדקה וחסד לכל נצרך, נעים הליכות נוח ואהוב
לבריות וקיבל כל אחד בסבר פנים יפות, ממקימי חוג חתם סופר בתל אביב. ר'
מאיר נפטר ביום הפורים ט"ו אדר תשמ"ז. זוג' מרת מרים מירל נפטרה ביום ג'
תשרי, ונטמנו בהר הזיתים. צאצאיהם:

א. מרת יהודית תחי' נישאה לר' ברוך בן דור [בלאן] יליד מאקווא תר"צ, ב"ר אביגדור.
משפחתו היו ברכבת לאושוויץ, ובדרך נס הופצצו פסי הרכבת כך שהגיעו למחנה
שטראסאוף ליד אוסטריה. עבד במחנה במסירות במקום אמו, ובחסידי ה' שרדו כל
המשפחה. בשנת תש"ז הגיע לארץ באניית המעפילים ונשלח לקפריסין אחרי כמה

חדשים הגיע לאר"י, למד בישיבת קול תורה, הרה"צ ר' עקיבא סופר זי"ע היה המסדר קידושין שלו. תלמיד חכם מופלג ואיש מדע, נפטר ביום כ"ב כסלו תשע"ד ונטמן בהר הזיתים. הורי: 1. ר' יצחק יהודה, 2. ר' דוד, 3. מרת שרה תחי' בעלה הקדוש ר' יעקב דון הי"ד, נהרג לפני חודשיים ביום ששי פר' ויצא ח' כסלו תשע"ו בפיגוע של מחבל באלון שבות, בן 49, היה מורה ומחנך והעמיד תלמידים הרבה, התמסר מאד לכיבוד הורים, בעל לב טוב, תמיד עם חיוך על פניו, מלא שמחת חיים, הותיר אלמנה וארבע יתומים, נטמן בכפר עציון.

ב. ר' משה הי"ו נשוי למרת שפרה תחי' לבית רוט. הורי: 1. ר' אברהם צבי, 2. ר' יצחק שלמה. 3. ר' מיכאל. 4. ר' גלעד ישראל. ולהם משפחות עניפות.

ג. ר' אברהם מנחם ז"ל יליד תל אביב תש"ג, למד בישיבת קול תורה ובפנוביז'. נשא את מרת לביאה תחי' לבית קליין, נשא ונתן באמונה והקדיש שעות לתורה בשיעורין כסדרן תלמיד חכם ויודע ספר, רודף צדקה וחסד במתן בסתר, עזר לכל מטרה ולכל נזקק, תמך שנים רבות באלמנות ויתומים וביקור חולים בעידוד ובחיזוק, היה נוהג לקחת ברכבו אנשים ושואלם לאן מבקשים להגיע והביאם למקומם, על אף שזה לא היה המקום שהוא היה צריך להגיע, התמסר בכיבוד הורים באופן מופלא. נפטר ביום י"א חשון תשס"ז נטמן בבית החיים סגולה בפתח תקוה. הורי: 1. מרת לאה אילנה, ר' יצחק יהודה, ר' ישעיהו שלום, מרת טובה אביטל, ולהם משפחות עניפות.

ד. ר' דוד דוב נולד ג' תשרי תרע"ב. היה במחנה עבודה, נשלח לרוסיה ובחסדי ה' שרד. נפטר כ"ה תמוז תשנ"ט. נשא את מרת טובה גיטל בת הרב שמעון פרייא מדונא סערדאהעלי נכדת החת"ס. צאצאיו: 1. ר' שמעון. 2. ר' אברהם מנחם. 3. מרת אסתר נשואה לר' חיים אורבאך. ולהם משפחות עניפות.

ה. ר' אברהם מנחם (מנדי) יליד ו' ניסן תרפ"ד. למד בווייצן אצל הרב ר' ברוך מן, באר"י למד בישיבת לומזה בפתח תקוה ביחד עם הגאונים רבי חיים קנייבסקי שליט"א, רבי שמואל רוזובסקי זצ"ל, ורבי אליהו קלרמן זצ"ל. נשא ביום ר"ח אייר תש"ז את מרת ברכה רייזל נולדה כ"ח שבט תרפ"ה, בת ר' זלמן שרייבר סופר בנו של הרה"צ ר' שמעון סופר מערלוי בעל התעוררות תשובה נכדת החת"ס. תלמיד חכם מופלג השקיע רבות בלימוד התורה ומסר שיעורים כסדרן במשך 40 שנה בבית הכנסת רמה ובבית הכנסת הר נבו בצפון תל אביב. ר' אברהם מנחם נפטר ביום כ"ו ניסן תשס"ה, זוג' מרת ברכה רייזל נפטרה ז' מנ"א תשמ"ו, ונטמנו בהר המנוחות. צאצאיו 1. מרת אסתר מלכה נשואה לר' שמואל פרידמן. 2. ר' שמעון נשוי למרת בת שבע לבית אדיב. 3. מרת ניצה נאווה נשואה לר' משה צבי ריץ. 4. ר' מאיר ז"ל נולד ד' סיון תשט"ז, נפטר ג' חשון תשמ"ו ונטמן בהר המנוחות. 5. ר' יצחק יהודה נשוי למרת סמדר לבית עולמי. ולהם משפחות עניפות.

רבי
שמעון הרצל

8. מרת חנה אשת ר' אביגדור שענפעלד

מרת חנה (HANI), ילידת תרמ"ז ב"ר אברהם מנחם ומרת בלימלא הרמן. נישאה לר' אביגדור שענפעלד, לעיל מס' 4.

9. מרת שרה רבקה אשת ר' שמעון הרצל

מרת שרה רבקה (SARA REBEKA), נולדה כ"ט תמוז תרמ"ט ב"ר אברהם מנחם ומרת בלימלא הרמן. נישאה ל"ח אייר תרס"ט [ל"ג בעומר] לר' שמעון הרצל ב"ר משה יצחק ומרת אסתר לבית פויפער מדונא פעלדוואר [על אביו ר' משה יצחק ראה לעיל מס' 5], נולד ביום כ"ב ניסן תרמ"ב. למד בפרעשבורג אצל בעל ה"שבט סופר" ז"ע. ר' שמעון היה גר בוואדקערט, ביתו היה בית של תורה וחסד, הסתופף הרבה בצל הרה"ק ר' שלום אליעזר מראצפערד בן הרה"ק מצאנז ז"ע. נולדו להם 9 ילדים. מרת שרה רבקה נפטרה ביום כ"ח מנחם אב תרצ"ח, בגיל 49, ונטמנה בבית העלמין האורטודוקסי בווייצן (קבר מס' 7 [18]). על מצבתה רשום: הצדקת אשת חיל, רצונה וחפצה לגדל בניה לתורה. ר' שמעון נהרג עקדה"ש בשואה בגיל 62, ביחד עם 6 מילדיו: א. פראדל, ב. צרל. ג. מלכה. ד. לאה [בלומה]. ה. יוכבד מרים. ו. אברהם מנחם - מנדי הי"ד.

נשארו לפליטה:

1. הרבנית מרת חיה שיינדל, נולדה ג' שבט תרע"ו. כאשר התחילו הזמנים הקשים ולקחו את הגברים הצעירים לצבא והשאירו בביתם אשה וילדים קטנים בלי שום משענת של פרנסה, היתה מרת חיה שיינדל קונה עופות ולקחם לשוחט והכשירה ובישלה אותם והביאה לבתים אלו כדי שלא ישארו רעבים, ועל זה היא באה על עונשה ע"י הרשעים הגרמנים, והיתה מהראשונות שנלקחו לאושוויץ. היתה שם מעל שנה, וגם שם התעסקה במצוות ובגמ"ח כאשר דואגת

למלבושים חמים לאלה שסבלו מהקור הנורא, עברה שם שבעה מדורי גיהנום ומהכפור העז ששרר שם נפלו חמש מאצבעות רגליה, ובחסדי ה' שרדה בניסי ניסים, וחזרה לביתה בוודקערט. שם נישאה לר' יהודה בויס יליד תרס"ג, בן הרה"צ הגאון ר' יחיאל בויס אב"ד גוטע זצ"ל, [אשר הרה"צ ר' יונתן שטייף זצ"ל העיד עליו שהיה אחד מ-ל"ו הצדיקים, בן הרה"ג ר' יהודה בויס אב"ד פערבעטע זצ"ל]. ר' יהודה נשא בזיווג ראשון את מרת רויזא כ"ץ, זוג' ושמונת צאצאיהם נעקדה"ש ה"ד, ובחסי ה' הוא שרד את השואה בניסי ניסים, ועל אף כל מה שעבר עליהם התחזקו בה', עברו לגור בדונה סערדאהעל, והיה שם ראש וראשון לכל דבר שבקדושה, שוחט,

מלמד, ש"ץ ובעל קורא וכו'. שם נולדו שני בניו. גם זוגתו המשיכה שם במעשה החסד ודאגה להאכיל את כל אלה שהגיעו לשם שבורים ורצוצים אודים מוצלים מאש, והיא ובעלה חיזקו את הנפשות הנשברות בכל פעולות החסד להציל את שארית הפליטה.

השערים שם היו סגורים וחיכו להזדמנות שיוכלו לצאת משם, ונשארו שם עד שנת תשכ"ב, אז הצליחו לצאת דרך וינה ושהו שם כשנה עד שקיבלו את האישורים ונסעו לברוקלין בשנת תשכ"ג. התיישבו בויליאמסבורג, שלחו את בניהם ללמוד תורה למוסדות פאפא, ושם גדלו לתלמידי חכמים יראים ושלמים, ביתם היה פתוח לרווחה באשל מלא לבחורים שהגיעו ממרחקים ללמוד שם בישיבות שלא על מנת לקבל פרס.

ר' יהודה היה מקורב מאד לבעל ה"ויחי יוסף" מפאפא זצ"ל, וזוג' היתה מקורבת לרבנית, ועוזרת לה בכל פעולות החסד שלה. נפטר בערש"ק י"א סיון תשל"א, וזכה עוד להיטמן רגעים אחדים לפני כניסת השבת בבית החיים בסקווירא, כאשר האדמו"ר מסקווירא שליט"א התעניין אצל המשפחה במה זכה לזה להיטמן עוד לפני השבת כאשר זה היה כמעט בלתי אפשרי, ואז העיד הרב אהרן טויבער ז"ל מדונא סערדאהעל, שר' יהודה מיד אחרי השואה היה אוסף נפטרים יהודים ומביאם לקבר ישראל, כאשר אף אחד לא רצה לנגוע בהם מחמת מחלת הטיפוס שאנשים נדבקו,

והוא מסר נפשו על זה, ואמר האדמו"ר שוודאי זכות המצוה הגדולה הזו עמדה לו להיטמן בערש"ק כמובא בספרים הקדושים שזה זכות גדול. נולדו להם א. ר' יחיאל. ב. ר' שמעון ולהם משפחה עניפה.

בשנת תשל"ו נישאה מרת חיה שיינדל בזיווג שני להרה"צ ר' גבריאל יודא אילאוויטש זצ"ל שאמשענער רב, נכד ה"מחנה חיים" הרה"צ ר' חיים סופר זצ"ל, שנתאלמן אז מאשת נעוריו, והיתה מסורה אליו לכל הצטרכויותיו. אך לא ארכו לו הימים ונפטר באופן פתאומי ביום ר"ח תמוז תשל"ט. על אף שעברה תלאות רבות בחייה לא התייאשה ותמיד התחזקה בבחינת אבלה בליבה וצהלתה בפניה, זכתה לזיקנה מופלגת ונפטרה בשיבה טובה בשנת צ"ג לחייה ביום ב' סיון תשס"ח ונטמנה בחלקה שקנתה בחייה בבית החיים סקווירא.

רבי גבריאל יודא אילאוויטש
אב"ד האי"ח - סיגוטין

2. ר' משה יצחק ב"ר שמעון ומרת שרה רבקה הרצל

יליד תרפ"ד. למד בפאפא ובווייצן והיה ממצטייני הישיבה, למד בחברותא עם בנו של ה"ויחי יוסף". היה במחנה עבודה ובחסדי ה' שרד ועלה לאר"י. נשא את מרת רחל לבית רוזנברג תחי'. תלמיד חכם ומנהל ב"ס, בעל כשרון נפלא ואיש מוצלח מאד, תושב העיר העתיקה בירושלים. נפטר ביום ר"ח סיון תש"ן ונטמן בהר המנוחות. הורי: א. מרת טובה, ב. מרת שרה ברכה, ג. מרת מרים לאה.

3. מרת ברכה ילידת תרפ"ו, עברה את השואה בניסי

ניסים, כאשר פעם נסעה ברכבת שעברה על גשר ומיד אחרי שעברו את הגשר הפציצו אותו וקרס, בחסדי ה' שרדה. נישאה להרה"ג ר' יצחק נפתלי קנאפפלער, נולד בשנת תרפ"ג בצהעלים, בן הגאון הרבני התורני המופלג ר' רפאל אהרן דיין בטיניע

[בן הרבני התורני ר' אליעזר ליפמאן בן הרבני התורני ר' אברהם יודא, שלמד בצעירותו אצל החת"ס אחרי פטירת החת"ס ז"ע המשך ללמוד שנים רבות אצל הכתב סופר ז"ע, בן הרבני התורני רפאל אהרן הראשון תלמיד מובהק של החת"ס]. למד בשאפראן אצל הרב שמעון ישראל פאזען ובווייטצן. עבר את השואה במחנה עבודה ובחסדי ה' שרד. אחר השואה נשא בוואדקערט, שם שהה שלש שנים. בשנת תש"ח יצא לוינה, ואחרי תקופה קצרה עלה לארץ ישראל והתיישב בבאר שבע, שם היה השוחט והמוהל מומחה, והקים מקוה טהרה, וכן הקים מקוה טהרה בישוב תפרח, ודאג לכל דבר שבקדושה. בשנת תשי"ב יצא לפריז, שם היה קיבוץ של יוצאי הונגריא בראשות הרה"צ ר' הלל ליכטנשטיין אב"ד קראסנא זצ"ל, ושהה שם כשנה. בתשי"ג נסע לסאנטיאגא טשילע שם היה

מראשי וחשובי הקהילה שוחט ומוהל בעל תפילה ובעל קורא ודאג לכל עניני הקודש, עד שנת תשכ"ד. ואז נתמנה לרב הקהילה בקאראקאס שבוונצואלה, שם שהה שלוש שנים. מתשכ"ח עד תחילת תשל"א כיהן כרב קהילת עדת ישראל סאנטיאגא טשילע. לאחר מכן התיישב בברוקלין ניו יורק ופתח בית המדרש אהל רפאל אהרן ע"ש אביו הי"ד. נלב"ע ז' כסלו

תשנ"ב, מרת ברכה נפטרה ביום י"ב סיון תשע"ד, ונטמנו בבית החיים מונורו בקרית יואל. הורי: א. ר' שמעון. ב. ר' רפאל אהרן. ג. ר' אלכסנדר אליעזר. ד. ר' אברהם מנחם חיים. ה. ר' שלמה. ו. ר' ישראל. ז. מרת שרה רבקה בעלה ר' פסח קסלער. ולכולם בלע"ה משפחות עניפות.

10. מרת לאה אשת ר' יחזקאל הירשפלד

מרת לאה (LINA) נולדה ט"ו חשוון תרנ"ב ב"ר אברהם מנחם ומרת בלימלא הרמן, נישאה ג' תמוז תרע"ב לבן דודה ר' יחזקאל הירשפלד ב"ר מאיר, שניהם נהרגו עקדה"ש בשואה. יש משפחה עניפה, מפורט ב"עלי זכרון" עלה 10 משפחת הירשפלד חלק א.

11. מרת מרים אשת ר' צבי דוב הירשפלד

מרת מרים (MARGIT) נולדה ו' חשוון תרנ"ד ב"ר אברהם מנחם ומרת בלימלא הרמן. נישאה ה' כסלו תרע"ח לבן דודה ר' צבי דוב הירשפלד ב"ר מאיר, שניהם נהרגו עקדה"ש בשואה. יש משפחה עניפה, מפורט ב"עלי זכרון" עלה 10 משפחת הירשפלד חלק א.

וכאן המקום להביע תודתי לכל אלה שעמדו לעזרתי, ונתנו מזמנם ושלחו לי כתבות ותמונות והרחיבו את היריעה לתועלת המשפחה, ובמיוחד להרב אהרן יודא אבעלעס שפעל רבות למען בית החיים האורטודקסי בווייצן במסגרת ארגון 'אבותינו', ושלה לי תמונות רבות מהמצבות שם.

הרב שלמה וייס – מכון זכרון בני ברק

הישיבה הרמה בסערדאהעלי לאחר החורבן

מנציח דברי הימים של קהלת סערדאהעלי, ר' אברהם יששכר [ב"ר חיים יהודה הי"ד] אנגל ז"ל מסערדאהעלי-בני ברק, ששרד כנצר יחיד למשפחת הוריו הברוכה, [הוריו ועשרה מילדיהם נהרגו עקה"ש], ואף זכה להקים משפחה מפוארת, ונלב"ע השנה בשנתו הצ"א, בש"ק פרשת חיי שרה כ"ה חשון תשע"ו ונטמן במוצאי שבת בהר המנוחות בירושלים, כותב בספרו המונומנטלי 'ספר הזכרון לקהילת דונאסרדאהלי' (א"י תשל"ה) בפרק 'שקום ובנין' [לאחר השואה] עמ' 296: 'בשקום

חיי הדת היתה זאת שוב קהילת סרדאהלי אשר צעדה בראש הקהילות החדשות בסלובקיא שלאחר המלחמה. במסגרת השקום הוקמה ישיבה שמייסדה ומנהלה היה הרב ר' משה ניישלוס שליט"א (כעת הרב בשכונת סקוויר שליך ניו-יורק) עם כשלושים בחורים, בחלקם מקומיים ובחלקם ממקומות אחרים. הישיבה התקיימה כשנתיים, עד להגירתם לארצות-הברית, והיתה אחת מתוך שתי הישיבות בסלובקיא כולה. הישיבה השניה התקיימה בקשאו (KASSA) בסלובקיא המזרחית.

[הכוונה לישיבתו של הג"ר רפאל בלום בקאשוי, ראה ב'דברי ימי קאשוי' שבסוף ספר 'שאלו בחיר ה'" (ת"א תשל"ו, עמ' לד): 'הרה"ג מוה"ר רפאל בלום שליט"א יסד

רבי משה ניישלאס בצעירותו

ישיבה מיד בבואו לקאשוי עוד בשנת תש"ה. נתקבצו אליו כחמש עשרה עד עשרים בחורים צעירים אודים מוצלים מאש ההריגה. הרב למד אתם, התפלל אתם, חינכם והתעסק אתם הרבה שעות ביום ובלילה. התלמידים למדו בהתמדה והתנהגו ברוח בחורי ישיבה של לפני המלחמה. בשנת תש"ח נסעו כמעט כולם עם רבם הר"ר רפאל שליט"א לארה"ב. (הרב בלום שליט"א רצה לעלות לארצנו הקדושה ולהעלות אתו גם את ישיבתו, אולם לא קיבל רשינות עליה בשביל התלמידים), שם הקימו בתים יהודיים נאמנים

בכתב העת 'דאס אידישע ווארט' הוצאת שארית הפליטה (אדר א' תשנ"ז) ישנה כתבה על ישיבות סלובקיה אחרי החורבן. יש בה סקירה מפורטת גם על הישיבה בנייטרא שנפתחה בתחילת חשון תש"ו עם למעלה משלושים בחורים, ועל הישיבה בפראג.

כאמור הישיבה הרמה בסערדאהעלי הוקמה אחר החורבן על ידי הגאון הצדיק והשקדן המופלא רבי משה ניישלאס זצ"ל [עיין קיצור תולדותיו בספר 'החתם סופר ותלמידיו' עמ' תרנא]. נולד ביום י"א אלול תר"ע [או תרע"א] לאביו התורני רבי יעקב ניישלאס שכיחן כמלמד בכתה הגבוהה בתלמוד תורה בסערדאהעלי לפני החורבן. 'הרב יעקב (המכונה יוקב) ניישלוס היה רב בתלמוד תורה שם משנת תרע"ז עד שנת תש"ד וכל מעיינותיו היו לתלמידיו שהתמסר להם כל כולו (ואפילו בשנים הקשות ביותר), ואהבם אהבה רבה עד מאוד. איש ישר ונאמן, אהוב על הבריות, מסור והגון עד שמעטים היו כמוהו. ה"לד'. [ספר הזכרון הנ"ל עמ' 86]. בן רבי גבריאל שמואל ניישלאס מפרשבורג תלמיד הכתב סופר [ע"ע 'החת"ס ותלמידיו' עמ' תפה, 'עטרת עקיבא' הוצאת מכון 'זכרון' ח"א עמ' שלד]. בן רבי חיים ניישלאס תלמיד הכתב סופר [ע"ע 'החת"ס ותלמידיו' עמ' תצ, תולדות עזרא עמ' 44]. בן רבי יוסף יעקב ניישלאס תלמיד החתם סופר אב"ד סערדאהעלי [ע"ע החת"ס ותלמידיו עמ' רח, ספר הזכרון לקהלת סרדאהלי 5-6, 85, תולדות עזרא עמ' 18,28, עלים לתרופה גליון תתקצו בשלח תשע"ו. - תולדות שושלת משפחת ניישלאס בקונטרס 'אבות אבותיך' מאנסי טבת תשס"ד].

בהיות הנער משה ניישלאס כבן עשר שנים התייתם מאמו מרת לאה [ב"ר יהודה ליב קרקויער] שהלכה לבית עולמה בהותירה אחריה ארבעה יתומים קטנים, ועבר לעיר פרשבורג לבית סבתו אם אביו האשה החשובה מרת זיסל אלמנת רבי גבריאל שמואל ניישלאס ובתו של רבי עמרם גרינוואלד מטשאנא אבי בעל ערוגת הבושם והקרן לדוד. אביו רבי יעקב בנה את ביתו מחדש עם אחות אשתו הראשונה הבתולה מרת רבקה שגידלה את יתומי אחותה, והעמידה צאצאים נוספים שרובם נספו עמה על קידוש השם ה"לד.

רבי גבריאל יהודא ניישלאס

שרד ממנה בן אחד רבי גבריאל יהודה ניישלאס. נולד בחנוכה תרפ"ח, תלמיד אחיו בסערדאהעלי ובוואדמיר, וכשבגר עמד לצד אחיו בפעולותיו להרבצת תורה. חתן רבי צבי הירש סופר-שרייבר ה"לד אב"ד ברעזנא. הרביץ תורה בביהמ"ד קיוואשד. מח"ס מעין גני (ברוקלין תשע"א). נפטר ד' תשרי תשע"ב ומנו"כ בביה"ח דסקווירא. העמיד דורות מפוארים. [תולדותיו בקונטרס 'זכרונות ומילי דהספידא' ש"ל ליום השלשים לפטירתו ג' חשוון תשע"ב].

בפרשבורג למד הנער משה ניישלאס בישיבת בעל הדעת סופר ולאחר מספר שנים חזר לסערדאהעלי לישיבת רבי אשר אנשיל כ"ץ זצ"ל. בשנת תרצ"א נשא לאשה את בתו של רבי ירמיה דושינסקי מפרשבורג-ירושלים, ממנה נולדו לו שני בנים שנהרגו על קידוש ד' עם אמם הי"ד. לאחר השואה נשא את אחותה וממנה הקים דורות מפוארים.

את הישיבה הקים רבי משה ניישלאס בבנין המפואר של המושב זקנים שנבנה בשנת תרפ"ה [ראה בספר הזכרון הנ"ל עמ' 162-164], ושלאחר השואה כבר לא היו זקנים שיאכלסו אותו.

בכתבה הנ"ל שבכתב העת 'דאס אידישע ווארט' שהתפרסם בחודש האחרון לחיי

בנין הישיבה לאחר החורבן (מושב זקנים)

רבי משה ניישלאס זצ"ל [אדר א' תשנ"ז] רשם תלמיד הישיבה רבי חיים גרינפעלד את זכרונותיו על ישיבת סערדאהעלי, וכה הוא כותב [תורגם מאידיש]: 'חוב קדוש הוא לנו לציין כאן לדורות הבאים את המעשים הנשגבים של מסירות נפש של מספר יחידים, גיבורי כח של אותה תקופה, שנת תש"ה. המדובר כאן על

ישיבת סערדאהעלי. בעיירה החרדית הזאת הוקמה אז ישיבה של בחורים, יתומים, פליטי חרב, תחת הנהגת הרה"צ ר' משה ניישלאס שליט"א, שהיום הוא מוכר כרב של ניו סקווער, פוסק מפורסם מהדור הישן'.

'קשה לבני זמננו לתאר כמה מסירות נפש נדרשה לזה. עם מסירות אבהית קיבץ הרב ניישלאס את הבחורים הצעירים היתומים, ומסר להם שיעורים כסדרן, גמרא, תוס', ראשונים, סוגיות, שולחן ערוך, ועוד. זו היתה תקופה של בלבול המוחות נוראי, אבות בלי ילדים, ויתומים גלמודים שחיפשו חום של בית שנעשק מהם באכזריות, ברוחניות ובגשמיות'.

'במצב הזה זימנה ההשגחה מספר יחידי סגולה להציל דורות. ר' משה ניישלאס שליט"א – הוא העדיף דוקא את התואר: "ר' משה"... – היה אחד מהנחשונים שקפץ לתוך הים של היאוש וצעק בקול רם: "מי לד' אלי!". (למען הדיוק ההיסטורי, עמדו לצדו כמה בעלי בתים, אחד מהם היה ר' אהרן טויבער נ"י, עסקן מפורסם של פעם). עם מלים בווערות חזק הרב ניישלאס את צעירי שארית הפליטה להשאר נאמנים למסורת האבות. הוא פסק שאלות בעיירה כמו פעם, ועם התלהבות חסידית אמר מוסר על פי דרכו של ה"חתם סופר" זצ"ל.

'זכורני שבאחת מדרשותיו הוא עורר בתוקף שמיד יקימו בתים חדשים בישראל. להרבה אלמנות שאיבדו את משפחתם היו ספיקות: לשם מה להנשא שנית, כשהכל כלה בעשן ר"ל? הרב שליט"א הוכיח במשל: כשמישהו רוצה לכבות שריפה בבניזן

רבי משה ניישלאס בזקנותו

או בנפט – מגדיל הוא בזה את השריפה יותר ויותר! כשנמנעים מלבנות בתים חדשים, נעשים בכך חלילה שותף לשונא ר"ל. אדרבא – הוא הזהיר – צריכים כבר לבנות את החורבות, וזו תהיה הנקמה הגדולה ביותר. ולי הקטן היתה הזכות לכתוב למעלה מחמישים כתובות בזמן אחד לחתנים החדשים'.

'כאמור, הרב שליט"א הנהיג את סדר היום כמו פעם. ארבעים בחורים השכימו בשעה 3:30 לפנות בוקר, הלכו למקוה (לא מחוממת!), ובשעה 4 התמלא כבר ביהמ"ד בקול-התורה. הוא ערך סעודה-שלישית כמו פעם,

מסר תורה'ס מצדיקי בעלז ז"ע. גם היו לנו אורחים חשובים, שליחי אגודת ישראל מאמריקה, ובראשם הגאון רבי אליעזר סילבר ז"ל והעסקן רבי מאיר שנקולבסקי ע"ה ועוד אחרים שחיזקו אותנו'.

'קצת יותר מאוחר המצב הפוליטי במדינה אילץ אותנו ליטול את מקל-הנדודים ולחפש דרך לצאת מארץ הדמים, שיותר לא היתה מסוגלת לחיי יהדות תורניים. בתחילת שנת תש"ז קיבלה הישיבה את האשרות לארה"ב'.

[כאן מתאר הכותב את המעבר לוואדמיר שבארה"ב, ומסיים:] 'כל התלמידים הקימו בארה"ב בתים נאמנים בישראל בחסדי ה' בזכות האבות הקדושים ומסירות הנפש של רועי ישראל הנאמנים הי"ו עד ביאת גואל צדק, אמן'.

רושם תולדותיו של רבי משה ניישלאס, הרב יחזקאל סלומון, בתארו את שובו של רבי משה לסערדאהעלי אחר המלחמה לכהן בה כאב"ד ור"מ, כותב [עולם החסידות' גליון 42 אדר תשנ"ח, עמ' 28]: 'רבי משה פנה בעיקר אל צעירי הצאן שרידי השואה שנותרו אחד מעיר, ויסד עבורם ישיבה, הוא חיזק ברכי דרבנן דשלהי והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם. רבי משה ציין בפניהם כי אבותיהם קידשו את ה' כדי שבניהם ימשיכו בדרך התורה ביתר שאת, ועתה שהעולם שמם החיוב מוטל על כל אחד לאמר גיבור אני במלחמתה של תורה ולמלא את החסר בעולם היהדות. בין תלמידיו בישיבת סרדהלי נמנה הגאון החסיד רבי נתן גשטטנר שליט"א אב"ד קרית אגו"י בבני ברק, שימי לימודו שם זכורים אצלו כימים של התעלות והתמדה בתורה'. [רבי נתן (ב"ר עמרם ומלכה הי"ד) גשטטנר זצ"ל נפטר י"ד כסלו תשע"א, ומנו"כ בביה"ח נציבי ישיבת ויזניץ].

'בהקמת ישיבתו הסתייע רבי משה בגדולי ישראל שעודדוהו. בין היתר קיבל מכתב חיזוק ועידוד מכ"ק האדמו"ר מהר"א מבעלזא ע"י אחיו הרה"צ מבולגרייא. כן זכה לברכתו של הג"ר יונתן שטייף אב"ד בודפסט והרה"צ מפאפא'.

'ותיקי התלמידים מימי סרדהלי זוכרים בערגה את סדר היום שהנהיג רבי משה לקום "פאר טאגס" [לפנות בוקר] בשעה 3:30! ללכת למקוה, לשבת ללמוד בטהרה מספר שעות, לאחר מכן תפלה מתוך דבקות והתלהבות, ולאחר האוכל שיעור בגפ"ת וש"ע או"ח וי"ד, ושוב חזרה ושינון גפ"ת עד שעות הערב'.

בקובץ 'אור הצפון' [קובץ לה תמוז תשע"א] נדפסו י"ג איגרות מרבי מרדכי רוקח מבילגורייא אחי האדמו"ר רבי אהרן מבעלזא זי"ע לרבי משה ניישלאס שנכתבו בין השנים תש"ו-תש"ט. שתי האגרות הראשונות נשלחו לסערדאהעלי, והשאר לארה"ב. נצטט מספר מילים משלושת האגרות הראשונות.

באגרת הראשונה שנכתבה בת"א ביום ג' וארא [כ"ח טבת] תש"ו כותב רבי מרדכי: 'שוכט"ס לכבוד ידידי הרב הה"ג חו"ב בחדר"ת יו"ש החסיד וכו' כש"ת מוה"ר משה ניישלאס נ"י רב ור"מ בק"ק סערדעהעלע יצ"ו. אחדשה"ט באה"ר. בשמחה רבה שמענו כי ת"ל אשר שם נפשו בחיים, וזוכה להרביץ תורה וי"ש בישראל למען אלקים חיים... ידו דוש"ת באה"ר ומצפה לישועה הק' מרדכי באדמו"ר מבעלזא זצוקלה"ה מבילגורייא'.

באגרת השניה שנכתבה בירושת"ו ביום ה' מטו"מ [כ"ו תמוז] תש"ו הוא כותב: 'הנה כבוד חותנו הרה"ח [רבי ירמיה דושינסקי] שליט"א הי' אצלי והראה לי מכתבו...

ושם מבשר ואומר כי השיג ב"ה רשיונות לנסוע לחו"ל עם ישיבתו. מלאתי שמחה וגיל, ובשרתי לכ"ק מרן אחי אדמו"ר שליט"א, ונדברנו אריכות וקצרות וראיתי שהי' לכ"ק קורת רוח גדול מזה, ואמר לי שמקוה שיזכה להרביץ תורה באמריקה!...

בשולי המכתב נכתב: 'כ"ק מרן אחי אדמו"ר שליט"א בירך במיוחד את תלמידיו היקרים שיחיו שילמדו ויגדלו בתורה וביר"ש ויראה תמיד שיהי' עליהם עול תורה ויר"ש. ולהתדבק רק בחכמים ובחברים טובים, וללמוד גם בחסידישע ספרים, אד"ק שליט"א'.

באגרת השלישית שנכתבה בת"א באור ליום ד' פ' משפטים [כ"ב שבט] תש"ז נכתב: 'מכתבו הגיענו, ות"ל שהגיע עם תלמידיו שיחיו למחוז חפצכם, מפאת מצבנו נתאחרה תשובתנו...'. באגרות הבאות נכתבו דברי עידוד וחיזוק חמים לתלמיד הישיבה, ופניה לנדיבים לתמוך בישיבה.

בתולדות רבי משה ניישלאס שנדפסו בסוף ספר ילקוט משנת הרגל ח"ב בהוצאת חברת קביעת עתים לתורה שע"י התאחדות אברכים דחסידי סקווירא, בפרק:

"ישיבתו הרמה - מסערדהעלי לוואדמיר"
נכתב: 'הרב חזר לעיר מולדתו דונא-סערדהעלי, ושם החל ללקט סביבו צעירי צאן שנשארו יתומים וגלמודים באין להם אב

ואם, ובזרועו קיבץ טלאים ופתח ישיבה גדולה בה הרביץ תורה לבחורי חמד ודאג לכל מחסוריהם בגשמיות וברוחניות... למרות היותו בעצמו שבור ורצוץ באבדן משפחתו ומולדתו הי"ד, הפקיר עצמו והשליך גוו מנגד להצלת כלל ישראל, ויקח משה את עצמות היבשות – הפיח בהם רוח טהרה והחיה אותם והעמידם על רגליהם. שם במקום ירושת אבותיו למעלה בקודש, יסד את ישיבתו הרמה, ואסף איש טהור כארבעים בחורי חמד מילידי סערדאהעלי והגלילות, בעידודם של גדולי הרבנים הגה"צ רבי יונתן שטייף זצ"ל אב"ד פעסט והגה"צ בעל ויחי יוסף מפאפא זצ"ל, שסמכו ידיהם על ראשו והחזיקו אחריו כי יצליח בדרכו.

*

אחד מתלמידי הישיבה בסערדאהעלי היה אבי מורי רבי יעקב קאפל וייס ז"ל [נולד ל"ג תמוז תרפ"ח בסערדאהעלי]. רבי משה במכתבו [שנדפס להלן] לא"מ מכנהו: 'מגזע קדושים ואלי תרשישים'. וכותב לו: 'אל תשכח מי היו אבותיך ז"ל ואבות אבותיך ז"ע מוסדי דור ודור'. זאת משום שא"מ היה נכד מצד אביו [רבי צבי יהודה ווייס הי"ד, ע"ע 'החת"ס ותלמידיו' עמ' תרנז, תולדות יעקב עמ' קפב, תולדות עזרא עמ' 79] להג"ר משה ווייס אב"ד קאסטאלאן [ע"ע 'החת"ס ותלמידיו' עמ' תקצח, תולדות יעקב עמ' קעה-קפא] חתן הג"ר יעקב קאפל קרויס אב"ד אטש [ע"ע 'החת"ס ותלמידיו' עמ' תקד, 'פנקס המוהל ח"ס' עמ' שמת-שנא, תולדות יעקב בס"ס מגלת אסתר ע"פ שושנת יעקב]. ומצד אמו [מרת יטה הי"ד] היה נכד לרבי יהושע גאלדשטיין מסערדאהעלי בנו של

רבי יעקב קאפל וייס בבחרותו

הג"ר עזרא צורף רב"ד סערדאהעלי [ע"ע 'החת"ס ותלמידיו' עמ' שצא, תולדות עזרא בסוף קונטרס תורת עזרא] וחתנו של הג"ר אהרן שמואל אסאד אב"ד סערדאהעלי [ע"ע 'החת"ס ותלמידיו' עמ' תפ] בן המהר"י אסאד ז"ע אב"ד סערדאהעלי.

א"מ סיפר לימים שבזמנו למדו בישיבה ארבעים בחורים, וכן סיפר שהכיר את בנין המושב זקנים עוד מלפני השואה, כשבתור ילד היה מתלווה ומסייע לאמו ע"ה בימי היארציט שלה על הוריה להביא למושב זקנים קנקנים של תה חם ועוגות, והיו עוברים מחדר לחדר לכבד בהם את הזקנים והזקנות שדרו שם.

רבי משה ניישלאס ותלמידיו ציפו בשנת תש"ו לקבלת אשרות לנסיעה לארה"ב. אך א"מ עזב את סערדאהעלי עם אחיותיו כבר בסוף חורף תש"ו כשפניהם מועדות לארץ ישראל. כשהגיעו האשרות לארה"ב היה ביניהם אשרה גם לא"מ, ותלמיד אחר השתמש בה, ראה להלן באגרת השניה.

רבי משה נסע עם תלמידיו לארה"ב, כשבדרך הם התעכבו תקופה מסוימת בפראג ובפאריז. בהגיעם לארה"ב בחורף תש"ז הקים ר"מ את ישיבתו בעיירה וואדמיר [לונג איילנד, ניו יורק]. שמה הטוב של הישיבה הגיע לאזני יהדות ארה"ב ורבנים חשובים שלחו את בניהם ללמוד תורה אצל "הרב מסערדאהעלי". בחורף תש"ט עבר לברוקלין. כשהוקם שיכון סקווירא נתמנה על ידי האדמו"ר רבי יעקב יוסף מסקווירא זצ"ל לכהן כרב השיכון, כהונה בה כיהן כארבעים שנה עד לפטירתו ביום כ"ז אדר א' תשנ"ז ומנו"כ בביה"ח דסקווירא ליד האוהל של האדמו"ר מסקווירא.

*

לפנינו שתי אגרות שכתבו רבי משה ניישלאס ואחיו רבי גבריאל יודא ניישלאס לא"מ אחרי שעזב את סערדאהעלי.

האגרת הראשונה נכתבה כששהה א"מ בדרכו במילאנו שבאיטליה בהמתנה לעליה בלתי ליגאלית לא"י, ונשלחה באמצעות הסתדרות אגודת ישראל בשווייץ. רבו מספר לו על הלימודים בישיבה ועוד, וכותב לו גם דברי חיזוק. חבריו מהישיבה ציפרו לו דרישות שלום.

דבר מענין יש במכתב, בזמן שהחברים כתבו את דרישות השלום, לא היה שם הב' יצחק וייס חברו הטוב של א"מ. הב' נתן גשטטנר, שכאמור גם הוא היה אז מתלמידי הישיבה, רצה לשמח את לב א"מ וכתב בשמו של הב' יצחק וייס. לפני שנשלח המכתב הגיע הב' יצחק וכתב בעצמו [בהונגרית], ומזכיר שכבר כתבו בשמו.

רבי יעקב קאפל וייס בזקנותו

אחרי המתנה מסוימת באיטליה עלו א"מ ואחיותיו בספינת מעפילים לא"י, אך נתפסו ע"י הבריטים וגורשו לפמגוסטא שבקפריסין, שם שהו מספר חדשים, ולאחר מכן במחנה מעבר בעתלית. בכל המחנות האלו שקד א"מ על התורה עם חברותות שמצא בהם. בקפריסין למד בחברותא עם בחור בוגר ישיבתו של רבי אלחנן וסרמן ה"ד בברנוביץ, שהתפעל מידיעותיו של א"מ ואמר לו שאם היה לומד בברנוביץ היה מתקבל לשיעור הגבוה בישיבה. כשהגיעו סו"ס ארצה [בשנת תש"ז] היה אמור א"מ ללכת ללמוד בישיבת המהרי"ץ דושינסקי זצ"ל שבירושלים, אך כיון שנודע לו שהמהרי"ץ עקב חולשת זקנותו כבר לא מוסר שיעורים בישיבה [או שאומר בקול חלש וקשה לשמוע אותו], העדיף בהמלצת חבריו במחנות המעבר ללכת ללמוד בישיבת פוניבז' שבבני ברק. שם שמע שיעורים מראשי הישיבה הגאונים רבי שמואל רוזובסקי זצ"ל ורבי דוד פורבסקי זצ"ל, ובתקופה הראשונה גם מיבלח"ט הגאון רבי גרשון אדלשטיין

שליט"א, שמסר שיעורים מיוחדים לפליטי החרב מאירופה שחסרו להם שנות לימוד בישיבה עקב המלחמה. [ישנן תח"י עשרות מחברות שרשם בהם את שיעורי רבותיו בישיבת פוניבז']. וגם דבק במור המשיגה הגה"צ רבי אליהו אליעזר דסלר זצ"ל.

האגרת השניה נשלחה כבר מארה"ב לא"י, כנראה בתחילת שנת תש"ט, בזמן שא"מ למד בישיבת פוניבז' ואחיותיו הגדולות ממנו כבר נישאו. רבי גבריאל יודא ניישלאס כותב לו דברי מוסר וחיזוק, ומספר לו על הלימודים בישיבה בארה"ב, ועל החברים מסערדהעלי שנמצאים בארה"ב. רבי משה הוסיף דברי חיזוק ועידוד.

א"מ שימש רבן ותלמידיהון בישיבת פוניבז' למעלה מיובל שנים. עסק בתורה ובגמ"ח עם החיים ועם המתים. נפטר בשם טוב בשנתו הפ"ד בערב שבת הגדול ז' ניסן תשע"ב ונטמן במוצש"ק בביה"ח דנציבי ישיבת פוניבז' בב"ב ליד זוגתו אמי מורתי הצדקנית מרת ריזל ע"ה בת הרה"ח רבי שלמה פרלמוטר הי"ד ממאקאווא שנפטרה י"ז אדר תש"ע.

אחיותיו המוזכרות באגרות הן:

(א) מרת יהודית הנדלר ע"ה. נישאת בחודש אלול תש"ח להרה"ח רבי חיים אברהם [ב"ר אלקנה] הנדלר ז"ל מוויען-קרית ויזניץ ב"ב, נפטר ביום כ"ו אב תשנ"ד. מרת יהודית נפטרה בליל הוש"ר תשנ"ז. מנוחתם כבוד בביה"ח דנציבי ישיבת ויזניץ בב"ב. הקימו משפחות מפוארות. [מחתניהם: רבי [רחמים] שלמה זלמן [ב"ר פסח] שלומוביץ ז"ל ר"מ בישיבת ויזניץ, ורבי כתריאל שאול הלוי [ב"ר צבי הערשיל] זומר ז"ל משיגה רוחני בישיבת ויזניץ, נפטר השבוע בשנתו הס"ב ביום כ"ג שבט תשע"ו ומנו"כ שם].

(ב) תבלחט"א מרת זעמלא קאליש תחי' בירושלים. נישאת בשנת תש"ח להרה"ח רבי חיים יעקב [ב"ר שמעון ב"ר מנחם מענקא] קאליש ז"ל מגאלאנטא - בית וגן ירושלים, נפטר ביום ט' סיון תשס"ד ומנו"כ בהר המנוחות. הקימו משפחות מפוארות. [ע"ע ב'תולדות יעקב' שבסו"ס מגילת אסתר ע"פ שושנת יעקב הוצאת מכון זכרון [ב"ב תשנ"ט] עמ' קפב-קפג, וב'תולדות עזרא' שבסוף קונטרס תורת עזרא הוצאת מכון זכרון [ב"ב תשס"ז] עמ' 80-81].

מהרב יוסף יעקב ניישלאס בן הרב מברעזנא ונכד רבי גבריאל יודא ניישלאס ז"ל קיבלנו את התמונות שבמאמר זה (בצירוף חומר רב על משפחת ניישלאס), ובתוכם שתי תמונות מהישיבה הרמה בסערדהעלי מסוף שנת תש"ו. מהנמצאים בתמונה הראשונה אנו מכירים רק שנים [חוץ מרבי משה ניישלאס שנמצא במרכז התמונה]. הראשון מימין בשורה התחתונה הוא רבי יוסף וייס הי"ו מסערדהעלי - ארה"ב - הר נוף ירושלים. השלישי משמאל באותה שורה הוא הג"ר נתן גשטטנר זצ"ל.

בתמונה השניה במרכז התמונה [במדי קצין בצבא ארה"ב] יושב הרב מאיר שנקולבסקי נציג הג'וינט וועד ההצלה בארה"ב שביקר מטעמם את שארית הפליטה באירופה לאחר מלחה"ע השניה. מי שמזהה את שאר התלמידים, וכן היודע מי הם התלמידים שכתבו במכתב הראשון, והמוזכרים במכתב השני, מתבקש להודיענו.

תלמידים מהשיבה על סיפון האניה בדרכם לאמריקא

אגרת ראשונה מסערדהעלי למילאנו

ב"ה ב' לס' אמור כ' למב"י [ה' אייר] תש"ו פק"ק סערדהעלי יצ"ו.

שלום וכט"ס לכבוד אהובי ידידי תלמודי הב' החשוב מאוד נעלה מופלג בתורה ויראה מגזע קדושים ואלי תרשישים כ' יעקב קאפל ווייס נ"י מפה ק"ק עם כל הנלוים אליו.

אחדשה"ט באהבה רבה וחיבה יתירה. כעת קבלתי מכתבך ע"י האגודת ישראל משווייטץ ואמהר להשיבך ע"י אף שהנני טרוד למאוד בפרט כעת בתחילת הזמן כמובן עכ"ז להראות חביבותך גבאי אבוא באיזה שורות להודיע משלומינו הטוב ב"ה.

החג הקדוש עבר עלינו לטובה ב"ה, הבחורים שי' כבר שבו לבית מדרשינו ב"ה, וכבר התחלנו ללמוד שיעור פשוט מס' פסחים התחלנו פרק כל שעה. בתור שיעור יו"ד ה' טריפות הגפ"ת וראשונים במס' חולין עם הטור ב"י ושו"ע ונושאי כלים סוגיא דטריפה חי'. מג"א ה' שבת, ומשניות וקצש"ע.

מאוד שמחתי לראות מתוך שורותיך שאתך ב"ה החיים והשלום ושאתה שוקד על דלתי התוה"ק בישיבה. מי הוא המנהל הישיבה?

הצעירי אגודת ישראל מצאה קן לה בבית המדרש ר' מיכאל פאפא זי"ע אני לומד עמם בכל ערב כבתחילה מס' שבת ושו"ע.

זר"ז [זולת זה] אין אתי להודיעך, רק אבקשך ואזרוך עוד הפעם ואין מזרזין אלא לזרזי שלמען השם אל תשכח מי היו אבותיך ז"ל ואבות אבותיך זי"ע מוסדי דור ודור ומי הי' רבך זי"ע [רבי אשר אנשיל כ"ץ הי"ד] ותלך תמיד בדרך שהורוך. תשקוד בתוה"ק ויראת ה' תמיד יהי' נגד פניך, תלמוד בכל יום חוץ מהשיעורין כסדרן - גפ"ת ושר"ע - שיעור מוסר וספר מספרי חסידות תלמידי הבעש"ט זי"ע שינחת ינחתו בך אבותיך בגי"ע ויתפללו בעד הצלחתך והצלחת אחותיך שי' עד שנזכה כלנו לאור חדש על ציון תאיר ויוליכינו קוממיות לארצינו בב"ד כאונ"ה ולר"נ [במהרה בימינו דידן כאות נפשך הטהורה ולב ונפש] ידיך הדוש"ט באה"ר בלונ"ח [הדורש

שלום טובתך
באהבה רבה בלב
ונפש חפצה]

משה ניישלאס

ש"ב הרב ר' חיים
ישעי' קאניג
שליט"א [אב"ד
יאקע-ברוקלין] דר
בדירתכם.

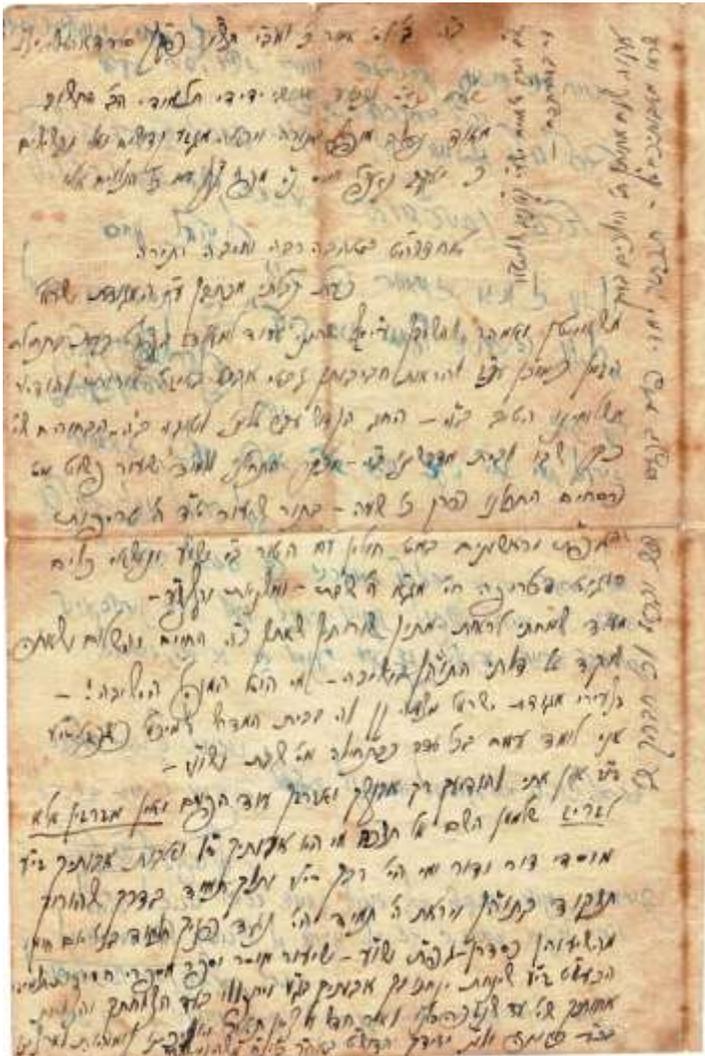
אקוה שגם
אחותיך תי'
הולכים בדרך
שראו מאבותיכם
ז"ל. תכתוב מדי
פעם בפעם. פ"ש
ובכט"ס לכל
חברך שי'.

[מעבר לדף:]

ב"ה

לכבוד חברינו
מנהלי הסתדרות
האגודת ישראל
בשווייטץ

אחדשה"ט בתודה
רבה קבלתי

המכתב ששלחתם לי ואבקש אתכם לשלח מכתב זה אל כתיבת [כתובת] ZWI רח' אנפסו 28 עבור יעקב ווייס איטליה].
GABEL MILANO VIA ANFASSO 28 FUR JACOB WEISS ITALIA
[צבי גאבעל מילאנו

בתודה רבה ובברכת צלח ורכב חזק ושלם

כ' למב"י תש"ו

משה ניישלאס

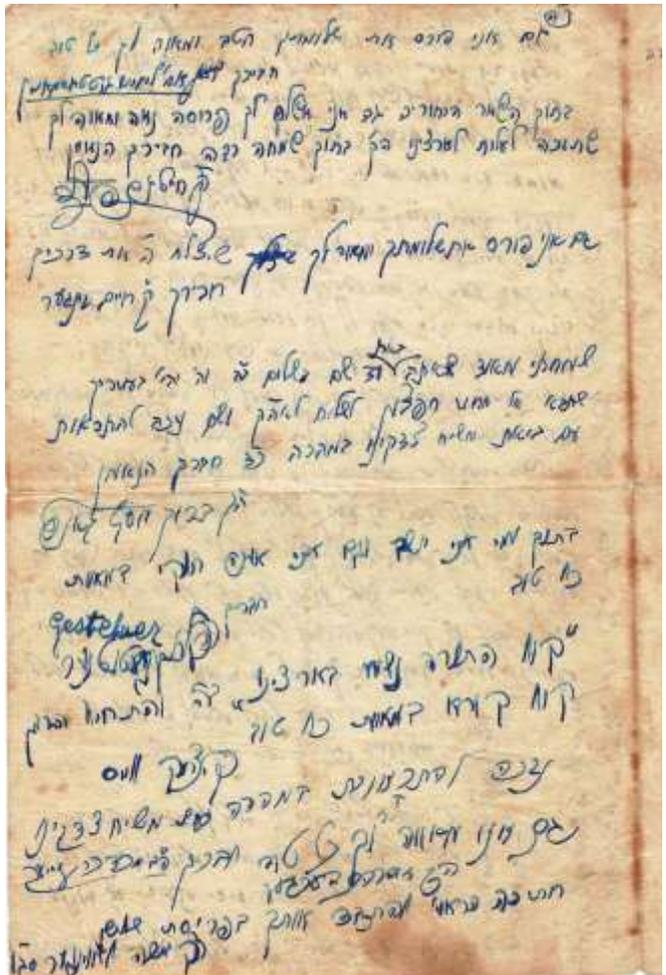
רב ור"מ פה ק"ק סערדאהעלי יצ"ו

ב"ה גם אני מאווה לך כל טוב סלה ותחזנה עינינו בשוב ד' לציון ברחמים במהרה.
חברך הפ"ש באה"ר ובלר"נ הק' גבריאל יודא ניישלאס

ב"ה גם אני פורס את
שלומותך הטוב ומאוה
לך כל טוב חבירך הק'
ארי' ליביש גוטטעסמאנן
בתוך השאר הבחורים
גם אני אשלח לך
פרוסה נאה ומאוה לך
שתזכה לעלות
לארצינו הק' בתוך
שמחה רבה חבירך
הנאמן הק' חיים
גרינפעלד

גם אני פורס את
שלומתך ומאוה לך
שיצלח ד' את דרכיך
חבירך הק' חיים
זינגער

שמחתי מאוד שאתה
באת עד שם בשלום
ב"ה וה' יהי בעוזריך
שתבא אל מחוז חפצך
לשלום לאה"ק ושם
נזכה להתראות עם
ביאת משיח צדקינו

במהרה כ"ד חברך הנאמן הק' ברוך יוסף גאנדל

בתוך עמי אני יושב וגם אני אענה חלקי במאוות כל טוב חברך הק' נתן

געשטעטנער GESTETNER

"קול התורה נשמע בארצינו" ב"ה והתחיל הזמן קול קורא במאוות כל טוב הק'

יצחק ווייס

נזכה להתראות במהרה עם משיח צדקינו חברך הק' מרדכי ברייער

גם אני מאווה לך כל טוב הק' אברהם בערגער

חתיכה הראוי' להתכבד אותך בפריסת שלום הק' משה לאוינגער סג"ל

[מכאן תורגם מהונגרית ע"י הרב שלמה יהודה הכהן שפיצר]

יקירי קאפל עמ"ש

כשחזרתי הביתה מפרשבורג ראיתי שהילדים [-החברים] כתבו לך, וכבר מישהו כתב את שמי על הצד השני, אבל אני רוצה לכתוב לך [בעצמי] כמה שורות כדי שתרגיש... קבלתי רשיון נסיעה [-ויזה] לארה"ב. אל תכעס שאינני כותב בלשון הקודש. תכתוב לי אם תוכל. פעם אחרת אכתוב לך יותר [באריכות]. מאחל לך כל טוב. אשאר [בזאת] ידיך הטוב

איצי [ווייס]

אגרת שניה מוואדמיר [ניו יורק] לבני ברק

שלום וברכה מאלוקי המערכה ברבוי' והמשכה ובלי העמדה והערכה להבחור כהלכה מו"מ בתו"ש אלוף נעורי המאוד נעלה ה"ה הבה"ח יעקב קאפל נ"י ויזרח

אחדשה"ט כנכון וכיאות ברגשי אהבה וידידות!

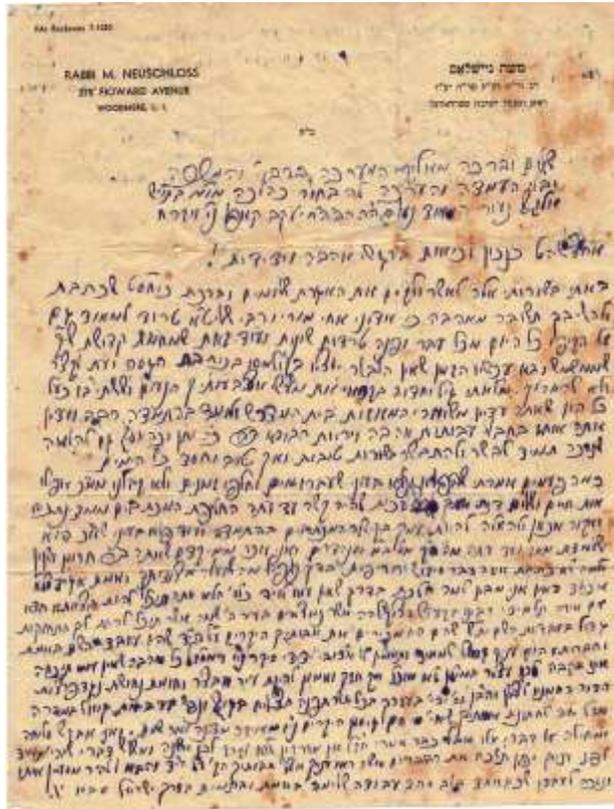
באתי בשורותי אלה לאשר ולקיים את האגרת שלומים וברכת כוח"ט שכתבת ולהשיבך תשובה מאהבה כי אדוני אחי מורי ורבי שליט"א טרוד למאוד גם עלי הקיפו כל היום מכל עבר ופנה טרדות שונות ועוד זאת שמחמת קדושת ש"ק שממשמש ובא עכשיו הזמן שאין הבלר יוצא בקולמסו בכותבת הגסה ועת לקצר ולא להאריך. מלאתי גיל וחדוה בקראי את מעשי אצבעותיך הנעים וששתי בו כעל כל הון שאתה עדיין משומרי המזוזות בית המדרש ולומד בהתמדה רבה ועדיין אתה אוחז בחבלי עבותות אהבה ויראת הבורא ב"ה כה יתן וכה יוסיף גם להלאה שנזכה תמיד לבשר ולהתבשר בשורות טובות ואך טוב וחסד כל הימים.

כמה פעמים אמרתי שהפלא ופלא בעיני שעברו ימים וחלפו זמנים ולא קבלנו ממ"כ אפילו אות חיים ושלום, דנתי אותך לכף זכות שהיה קשה עד עתה החליפת המכתבים ממדינתכם ואקוה מכאן ולהלאה להיות עמך בקישור המכתבים

בהתמדה. ועוד פלא בעיני שא"כ הוא שלמדת מאז ועד עתה מס' ב"ק מס' ב"מ וסנהדרין ואני זוכר מימי קדם שאתה ב"ה חרוץ ושנון ולמה לא כתבת איזה דבר חידוש חריפות בדרך פלפול מה שהעלה מצודתך.

ואמת אגיד ולא אכחד דאין אני מבין למה הלכת בדרך שאין עמו לויה, כל' הלא אתה תוכל להיות בצוותא חדא עם איזה תלמידי רבינו הקדוש זצוקלה"ה אשר נמצאים בעיר ה' שמה אשר תוכל להיות לך התחזקות גדול בעבודת השם ית"ש שהם היו מכירים את אבותיך היקרים ז"ל הי"ד שהיו עובדי השם באמת וחברותא

הוא ענין גדול למאוד, ותאמין לי אהובי ידידי היקר נ"ו דאחז"ל כל אהבה שאין עמו תוכחה אינו אהבה לכן עצור במילין לא אוכל רק חזק ואמץ להיות עיר מבצר וחומת נחושת נגד פרצות הדור רחמנא לצלן והבן. וה' יהי' בעזרך בכל אשר תפנה תצליח בגוף ונפש עד ביאת גואל במהרה.

מזל טוב לחתונת אחותיך שיחי', מי הם גיסך היקרים נ"ו מאיזה מדינה ומה שמם. ואני אבקש סליחה ומחילה על דברי אלו אבל כבר אמרו חז"ל אין מזרזין אלא לזריז לכן אשנה ואשלש דברי שיהי' תמיד לפני עיניך ופן

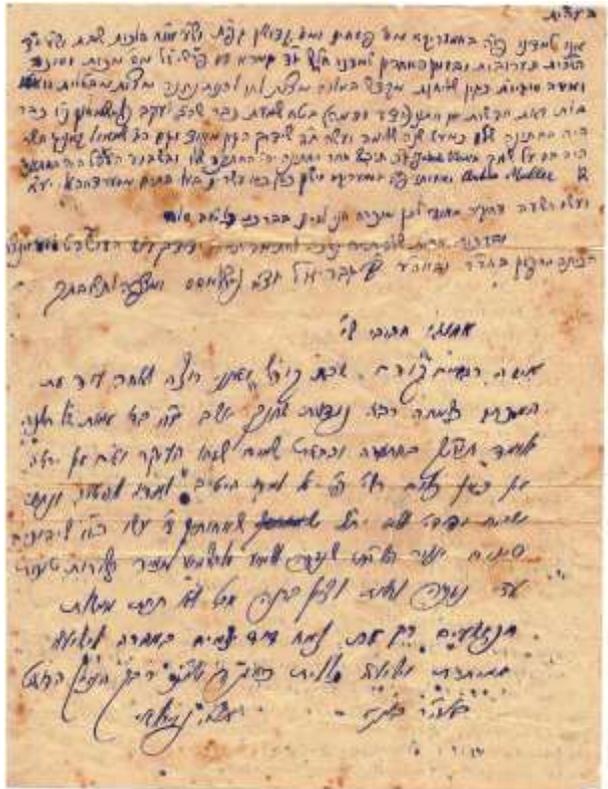
תשכח את הדברים אשר ראו עיניך אצל אבותיך הק' ז"ל הי"ד והבא לטהר מסייעין אותו ונזכה לעבדו שכם אחד בלב אחד עבודה שלימה באמת ובתמים בדרך ישראל סבא.

אנו למדנו פה באמעריקא מס' פסחים ומס' קדושין גפ"ת וש"ע אר"ח הלכות שבת וש"ע י"ד הלכות תערובות, ובזמן האחרון למדנו חלף י"ד גמרא עם פרש"י ז"ל מס'

מכות וסוכה ואיזה סוגיות כגון שליחות, מקדש במלוה, מצות לאו ליהנות נתנו, מצות מבטלות זו את זו.

בלתי זאת חדשות אין אתנו (יודע עד מה) בטח שמעת כבר שהב' יעקב פליישמאן נ"ו כבר היה החתונה שלו כמעט שנה שלימה ועשה ב"ה שידוך הגון מאוד, וגם הב' שמואל קאניג אשר היה בא על שמך JACOB WEISZ ג"כ תיכף אחר החתונה [?] יהי' החתונה שלו, ובשבוע העע"ל היה החתונה של ARTUR MULLER [ארתור מילר] ואחותו פה באמערקא, וישנן כאן כמו עשרים בעלי בתים מסערדאהעלי יע"א.

ועכשיו השעה דחוקה מאוד לכן מוכרח אני לסיים בברכת כל טוב סלה. ובזכות אבות שלא תמה נזכה לחתימה תמה ידיך עוז הדושה"ט לעד ולנצח. הכותב בחיפזון באה"ר ובאה"ע ומצפה לתשובתך

הק' גבריאל יודא ניישלאס

אהובי חביבי שי'

איזה רגעים קודם שבת קודש ואינני רוצה לאחר עוד את המכתב. בשמחה רבה נודעתי שהנך יושב ב"ה בד' אמות של הלכה ולומד תוה"ק בהתמדה וביראת שמים שזהו העיקר ואם אין יראה אין כאן כלום רש"י פי' על (ישעי' א ז) למדו היטב למדו להטיב.

ונתתי שבח והודי' לשמו ית"ש שאחותיך שי' עשו ב"ה שידוכים טובים, יעזור השי"ת שנזכה לשמוע ולהשמיע תמיד בשורות טובות עדי נזכה לעלות לציון ברנה אבל לא תחת ממשלת הפושעים רק את צמח דוד יצמיח במהרה לישועה אמיתית וישועה כללית כאונ"ה ולו"נ רבך הנאמן הדוש"ט באה"ר בלונ"ח

משה ניישלאס

עוללות

לעלה 7 - בתו של רבי אברהם שיק

בעלי זכרון עלה 7 מדובר אודות ר' אברהם שיק אב"ד ראאב וצאצאיו.

ראיתי מכתב שכתבה אשה אחת באידיש-דייטש מלפני מאה וחמשים שנים בערך או יותר, והתחלתי לקרות במהירות, ומיד ראיתי שמדובר באשה חשובה ויקרה, בין השאר היא כותבת שהיא צמה כל השובב"ם למען בניה, המכתב שנשלח לבנה ר' עזרי' חתומה ביד מרת 'גיטל ערליך'.

לאחר חיפושים עלה בידי לזהות בע"ה, מי האשה החשובה הזאת בת קדושים. בנה ר' עזרי' עהרליך שאליו מופנה המכתב. מוזכר בכמה מקומות כרב בפניפקירכען, (בדברי אגרת ודברי שיר נמצא הסכמה ממנו מפניפקירכען). ובספר נחלת יהושע לר' יושע קאשמן וואדיאנער מראאב-סיגעט [תלמיד החת"ס], כותב בנו ר' אהרן, כי מתלמידיו הקרובים הי' ר' עזרי' עהרליך, הוא ר' עזרי' אשר הי' אח"כ לרב בפניפקירכען ובגראסווארדיין וכו'.

הוא למד גם אצל ר' אהרן קוטנא אב"ד טאטוס, ר' אברהם שיק אב"ד ראאב ור' נחום טרעביטש אב"ד ניקלשבורג. לידתו בראאב בשנת תקע"ו לערך. שימש ברבנות בלענדעלטהאטי (תר"ג-תר"ח), בשאמאדי-סיל (תר"ח-תר"לג), בדעברעצין (תרט"ז-כ"ג), ובפניפקירכען (פעטש, תרכ"ג-תרל"ד). בשנת תרל"ד עזב את הרבנות ועבר לגור עם משפחתו לגראסווארדיין, שם שימש כעוזרו של הרב בקהלה הניאולוגית (טעמפל ציון). (עדע, אדוארד, בשמו הלועזי) נפטר כאלמן בגראסוורדיין 22 מרץ 883 (י"ג אד"ב תרמ"ג) בן ס"ז שנה.

בשו"ת ר' עזריאל הילדעסהיימער חלק א' מוזכר ג' פעמים שאלות ששאל מר' עזריאל. ושם בחלק ב', אבן העזר סימן ס"ג, יש שאלה מר' שמשון ב"ר משה קרויז [נמצא ממנו פנקס מוהל מעירו קורעש לאדאן משנות תרט"ז-תרכט], ששואל בשם "בן אחות אמו" הר"ר עזרי' עהרליך אב"ד דעברעצין בנידון אופן כתיבת שם העיר דעברעצין בגט עיי"ש, וחותרם בשנת כת"ר מעיר קורעש לאדאן.

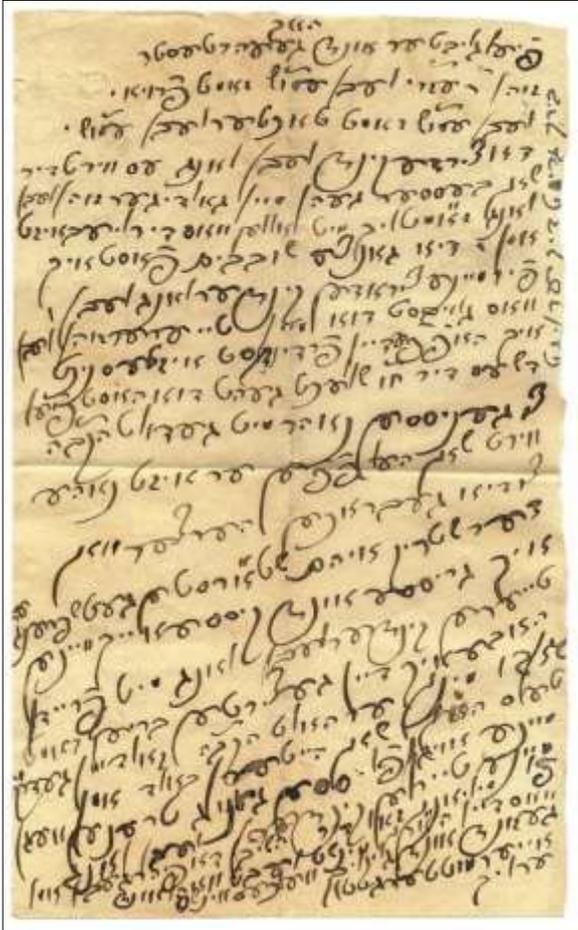
ובס' אבן המאיר כתב (הובא בעלי זכרון שם), כי בתו של הגאון ר' אברהם שיק אב"ד דיאר [ראאב] היתה מרת רבקה שנישאת לר' משה קרויז, "והוא הוליד בן מפורסם ר' שמשון קרויס אשר הו"ל מכ"ע בשם 'מאדיאר זשידא' והוא היה גבור חיל במלחמתה של אמונה בשנת תרכט בעת התוועדו יחדיו לתת סדר לקהלות ולמדינה הנקרא קאנגרעס"

אם כן נראה ברור מכל הליון, שמרת גיטל ערליך אָם ר' עזרי' היתה אחותה של מרת רבקה אשת ר' משה קרויז שניהן בנות הגאון ר' אברהם שיק. בצדי המכתב של מרת גיטל הוסיפה, בירך גריסט דיר, נראה מזה כי היתה לה בן בשם 'בירך עהרליך', ושמו

כשם אבי אביה ר' בירך שיק אבי ר' אברהם, כמבואר בהעלה שכך הי' שמו (ולא כפי מה שמובא בהרבה מקורות).

אני מצרף פה צילום המכתב, התירגום מאידיש-דייטש נעשה ע"י הרב שלמה יהודה הכהן שפיצר:

לבני אהובי מאד ר' עזרי' שיחי' עמו"ש עם זוגתו שתחי' עמו"ש ובתו שתחי' עמו"ש.

ילדי המפואר שיחי', יהיה לך יותר טוב בני היקר שיחי' ככל שאתה מתאוה אמן. **בכל ימי השובבי"ם אני צמה** עבור ילדי המפוארים שיחי' באריכות ימים.

מה אתה חושב בני היקר שיחי', אני מקוה ששכרך אינו שיהי' לך רעה ח"ו, יהיה לך עוד הרבה הנאה, רק בסבלנות, והקב"ה יעזור לך, הרי הוא קרוב לשבורי לב בעת שהחבל מתהדק.

אני מברכת ומנשקת אתכם ילדי היקרים באריכות ימים ובשמחות. את מכתבך עם 12.50 מינץ [=מטבע] קבלתי, הקב"ה יעזור לך תיכף ומיד אמן.

עיני דומעות הרבה דמעות עבור ילדי היקרים שיחי', הרבה מיליונים יתן לך הש"ת עבור זה אמן,

בריאות ואושר המאחלת אמכם

גיטל ערליך

בירך מברך אותך...

אבאי סאנטאָ

ההג מויה סלך הלוי יונגרייז ניי
 הראש הקהל ניי בעבור כל הקהל הקודש
 מויה חיים שפירא ניי
 מנה משה בלויא ניי
 מנה יצחק שווארצער ניי
 מויה שאול שפיטין ניי
 מנה דוב אריה גרינוולד שו"ב וחזן ניי
 דמי קדימה לספר שבת שבתון (מילר)

חתי"י של רבי דב אריה גרינוולד על כרך משניות

אודות משפחת גרינוולד בסאנטוב

סבי ז"ל - הר"ר נפתלי צבי גרינוולד [ירושלים-שכונת סנהדריה], מזכיר בכתביו על קשרי משפחתו עם קהילת סאנטוב שבצפון הונגריה.

סבו - רבי דוב אריה גרינוולד ז"ל [ב"ר נפתלי צבי ומינדל], שימש בקודש עשרות בשנים כשו"ב וחזן בקהילת סאנטוב, והרבה ממנהגי התפילה בבית הכנסת שם היו מפרי מעליו.

הוא נלב"ע בט' אלול תרע"ט בגיל 58, ושם מנוחתו כבוד.

אשתו של רבי דוב אריה - מרת שיינדל [לבית גרינפלד], האריכה ימים אחריו. היא נלב"ע בערב ר"ח ניסן ת"ש בגיל 79, וגם מנוחתה כבוד בבית העלמין שם.

בתם מינדל [נולדה ו' שבט תרמ"ו], נישאה לרבי צבי בידרמן

מהאנשוביץ. הם גרו ליד הוריה בסאנטוב עד אחרית ימיהם. נהרגה באוישוויץ עם בתה רבקה ביום ד' סיון תש"ד. [בתה מרים נהרגה י"ג תמוז תש"ד], הי"ד. בעלה ניצל בהשגחה פרטית, כשנסע אז לבודפשט עם אחת הבנות לצורך שידוך. נלב"ע שם בה' אדר תשט"ז.

בנם רבי יצחק גרינוולד [נולד: תרמ"ט], למד בישיבתו של הרב יהושע פאלק בן הרב שרגא פייש הלוי יונגרייז זצ"ל, רבה שלפני האחרון של סאנטוב. אח"כ

רבי צבי בידרמן

רבי יצחק גרינוולד

להשם הארץ ומלוואה, שייך לשמי יצחק גרינוואלד בה"ר המנוח מוה"ר דוב ארי' זצ"ל

היה מורה בבית הספר היהודי בעיירה ברטיואויפאלו, ומחשובי הקהילה שם. נהרג

בשואת אירופה, עם אשתו ושתי בנותיהם. יום השנה - ח' בתמוז תש"ד.

במכתבים לסבי ז"ל שעלה לארה"ק בשנת ת"ש, מספר לבנו על פטירת מרת שיינדל, ועל הקמת המצבה בסאנטוב.

סבי ועוד שלוש מבנותיו של רבי יצחק ניצלו מהשואה, וגרו בארץ עד לאחרית ימיהם.

גם סבי ז"ל היה קשור לסאנטוב, וכך הוא מזכיר בכתביו בקשר לסאנטוב: "אני ביליתי את רוב ילדותי בחצר בית הכנסת המפואר. ב-zido Templom עברו עלי שנות הילדות הכי יפים, ושם גם למדתי חומש רש"י וגמרא תוספות בתלמוד-תורה. ואח"כ זכיתי להתאבק בעפרו של רבנו הגדול רבי יעקב משה דייטש זצ"ל ארבע שנים".

ואכן הוא הרגיש קשור למורו ורבו עוד שנים אח"כ. הרב דייטש רבה האחרון של סאנטוב נפטר במנחם-אב תש"ה בשוויץ. בשנת תש"ל, לאחר מות אשתו שם, הועלו עצמותיהם לקבורה בארה"ק. לרגל הקמת המצבה בהר המנוחות, כתב סבי ז"ל מאמר לזכרו בעיתון המודיע. [לאחרונה קיבצתי את ההספדים של סבי ז"ל לקהילות אליהם היה קשור בהונגריה, וגם מאמר זה נמצא שם, יחד עם הספד על קהילת סאנטוב, פרטים נוספים על הרב דייטש, וכמה תמונות ממנו. כמו כן תשובתו משו"ת ירושת פליטה (סי' ל"ה), ערוכה מחדש ומוערת על ידי - ניתן

לראות באוצר החכמה, שם הספר: קובץ הספדים ליום השנה ח' בתמוז].

גם אחיו הצעיר של סבי, דוב אריה, למד בסאנטוב זמן מה. אח"כ עבר לערלוי, וזכה לשמש בקודש את הגה"צ רבי שמעון סופר הי"ד, שהיה סגי-נהור בשנותיו האחרונות. דוב אריה נהרג ע"י הז'נדרמים ההונגרים בט"ז אדר ב' תש"ג, הי"ד.

*

לסיום, ברצוני לשתף את הקוראים הנכבדים בשאלה חשובה לי.

כפי שתוכלו לראות, במצבת מרת שיינדל נכתב שהיא נכדת הה"צ בעל מגן שאול ז"ע - הוא ניהו רבי שאול גרינפלד מליטשיק זצ"ל, מגדולי תלמידי החת"ס והישמח משה זצוק"ל.

אכן לא ידוע לי בדיוק איך מרת שיינדל היא נכדתו או נינתו. גם בספר החשוב מגן בית שאול, שמקיף בצורה יסודית ומפוארת את כל צאצאי המגן שאול, נשמט לצערי שמה של שיינדל, באשר העורך הנכבד לא ידע על אודותיה. כל שידוע לי הוא ששמות הוריה הלועזיים היו הרמן ופאני לבית ריכטער.

למי מהקוראים שיש ידיעה או השערה מבוססת בענין, אשמח אם ישתף אותנו בידיעותיו.

ובדרך אגב אני מציין כאן לעוד שאלה.

סבי ז"ל נולד בברעזוויץ, שם גר בתחילה אביו רבי יצחק גרינוולד לאחר נישואיו. כשהגיע סבי לירושלים בשנת ת"ש, התארח שם בין השאר אצל משפחה בשם גשטטנר [רח' הבנים 31]. אביו כתב אליו באחד המכתבים: "מי זה הגשטטנר שאצלו אתה גר? האם זה משפחת גשטטנר מטשארנא, או משפחת גשטטנר מפאפא? כי גם הרבנית מברעזוויץ' היא ממשפחת גשטטנר, ואנחנו משפחת גרינוולד גם כן קרובי משפחה שלהם".

כידוע, בתו של הגביר רבי שלמה גשטטנר מטשארנא היתה נשואה לרבי עמרם גרינוולד, אביו של רבי משה בעל ערוגת הבושם מחוסט זצ"ל. רבי משה היה חתן דודו רבי אברהם גשטטנר משארקאני - אחיו של רבי שלמה וחתנו. כמו כן רבי ישראל מנחם ברוין שהיה אב"ד בברעזוויץ, היה חתנו של רבי אברהם, ודרך זה היה גיסו רבי משה. בנוסף לכך, רבי יעקב יחזקיה גרינוולד בנו של רבי משה, שהיה רב בפאפא, היה חתן דודו הרב ברוין הנ"ל, כך שהיה נכד למשפחת גשטטנר. על רקע כל זה מוסבת השאלה במכתב לסבי.

מ"מ גם כאן לא ידוע לי כיצד בדיוק אנו קשורים למשפחת רבי עמרם גרינוולד זצ"ל, ואשמח לכל ידיעה בזה.

אילן גרינוולד – מודיעין-עילית

לעלה 13 – משפחת הערצאג בטשעטערעץ-פעטאפאלו-קאסטאלאן

במה שנכתב בעלה 13 בתולדות רבי אברהם דוב זינגער, שבנו רבי דוד הרש זינגער היה חתנו של ר' יהודה ליב ב"ר יעקב הערצאג מטשעטערעץ. כן הוא בקונטרס 'משפחת הערצאג בווערבו', שר' יהודה ליב היה בנו של ר' יעקב. אמנם אין זה מדויק, דוד הערש זינגר היה אכן נשוי לפעמי בת של ליפוט [יהודה ליב] הערצאג וסאלי לבית זוננשיין. אלא שלפוט היה ככל הנראה אח, ולא בן של ר' יעקב הערצאג. אביו היה ר' מאיר חיים הערצאג והם היו מ-Sterusz (טשעטערעץ, שטערוס).

יהודה ליב (ליפוט) הערצאג חי בפעטאפאלו (Petofalu) ליד נאדי-קאסטאלאן (וועלקע-קוסטולני). זוגתו שרה לבית זוננשיין. ברישומי לידה מצאתי 12 ילדים: יטל (יולי) 850; יעקב 851 נפטר 858; בעטי 854; מארי 856; הרמן 857; אברהם 859, נפטר 864; רעזי / טרז 862; יוספה / פעפי 864; יואכים / יעקב 866; ילד ששמו איני יכול לקרוא 868; בעטי 870; רעגי 872.

ברישומי הנישואין מצאתי 4 ילדים: רעזי-טערעז נישאה למשה וויינוורם; יוספה / פעפי נישאה לדוד הירש זינגר; בעטי ליעקב אונגר; יולי לאברהם הערצאג. אברהם היה בן דוד ראשון, בנו של משה יהושע הרצוג, שחי בברעזאווע (Brezova). אחים אחרים של לייב/ליפוט (שאני יודע), הם יעקב, שלמון, קלמן ואולי איציק (יכול להיות שהוא היה נכדו של מאיר חיים), שכולם חיו ב-Sterusz. אביהם ר' מאיר חיים נולד בווערבא (Verbo / Vrbove) לר' יוסף יוזפה הערצאג. אמנם ברצוני להבהיר שלפני שנים אחדות עברתי על המסמכים של ווערבא וקאסטאלאן, ואין לי הוכחה ברורה שר' ליב היה בן של ר' מאיר חיים ואח של ר' יעקב.

שאר ילדי ר' יעקב הנזכרים ב'משפחת הערצאג מווערבו' הם נכונים. אלה הילדים של ר' יעקב שמצאתי:

ליפמן/פיליפ שלפי מסמך הנישואין שלו נולד בשנת 837. הוא התחתן עם נעטי בלייער (או בלעדזי), והי' לו לפחות שלשה ילדים עמה: ישראל/זיגמונד נולד 863, שרל/סאלי נולדה 867 והתחתנה עם לאופולד ווייס; הרמן נולד 874.

ויליאנה נולדה 840, ובהתאם למאטריקל היא התחתנה עם איזראל רייס.

עמנואל [מנחם מאנדל] נולד 842. ובהתאם למאטריקל התחתן עם רייזי בת אברהם יוסט וסאלי מאהר. מצאתי שני ילדים שלהם: סאמי יליד 871, בערטה לידת 877.

יוזעף/הרמן/צבי נולד 843 לפי המאטריקל נישואין שלו. בזיווג ראשון אשתו סאלי פעלדבויער, שממנה הי' לו בן ברנהארד יליד 872. בזיווג שני אשתו קאטי ווייס, שממנה הי' לו בן חיים/היינריך יליד 879. ר' צבי נפטר צעיר בשנת 979.

יאקאב/יוהאן נולד 944. לא ידוע לי יותר עליו.

דבורה/לוטי/קאטי נולדה בשנת 845. התחתנה עם שאמואל פישעל. ילדיהם: רוזי ילידת 869, והתחתנה עם אדולף רינגוואלד; בעטי ילידת 973 והתחתנה עם בכריך; מארכוס יליד 874; סאלי ילידת 878; הרמינה ילידת 879.

לאופולד יליד 849. התחתן עם רעזי בת שאלמון יוסט ופעפי זילברמאן. ילדיהם: פעריל/יוזפינה ילידת 884; יאקאב יליד 886.

לעני/פאני ילידת 852. התחתנה עם מוריץ וויינער. ילדיהם: הרמן יליד 879; אסתר/עטלקה ילידת 882.

מאיר חיים/מאקס/מרכוס יליד 856. התחתן עם גיטל/יולי דוהאן. ילדיהם: אשר/אדולף יליד 883 ונפטר 884; בערטה ילידת 885 ונפטרה 886; הרמן יליד 887; לאופולד יליד 888.

בהסתמך על הנ"ל שהבן הגדול של ר' יעקב נולד בשנת 837 והצעיר נולד בשנת 856, לא סביר שר' ליב (שנולד בסביבות 825) היה בנו (אלא אם כן שהיה לר' יעקב זיווג נוסף). כמו כן בהתאם למפקד ר' יעקב נולד בשנת 813, לכן אני כמעט בטוח שר' ליב היה אח של ר' יעקב ובנו של ר' מאיר חיים. כן יש לציין שר' ליב נולד בשטערס מקום מגוריו של ר' מאיר חיים.

בן נוסף של ר' מאיר חיים הוא ר' משה יהושע בברעזאווא [אבי ר' אברהם הנזכר למעלה], בהתבסס על רישום נישואיו בזיווג שני.

בנוגע למה שמובא ב'משפחת הערצאג מווערבוי' [ומשמם בעלה 13] שר' ליב היה חתנו של רבי צבי ב"ר ישראל ומרים זוננשיין. בוודאי לא מדובר בר' צבי הרש ב"ר ישראל הכהן זוננשיין שנפטר בן פ"ב שנה ביוכ"פ תרע"ו ומנו"כ בווערבא, שכן אשתו של ר' ליב, ככל הנראה נולדה סביבות 830 (תק"צ), כך שהיא אינה הבת שלו. אולי אחות?

יוסף חיים יוסט – ברוקלין נ"י.

ב'עלי זכרון' מס' 13 עמ' כ"ז, ברשימת בני הרב ממאדערן הובא שם בנו רבי **דוד הערש זינגער** שנשא את מרת **פערל** ע"ה בת רבי יהודה לייב ב"ר **יעקב הערצאג** מטשערטערעץ ואשתו מרת **שרה** בת רבי **צבי הכהן זאנענשיין** – ברצוני להוסיף פרטים על הנכתב. מרת שרה נפטרה ביום א' ז' תשרי ונקברה למחרתו ביום ב' ח' בו בשנת תרס"א, ומנ"כ בנאדי קאסטאלאני שבסלובקיה. וזה נוסח מצבתה: "פ"ט / האשה הצדקת והמהוללה מרת / שרה / אשת כ"ה יהודה הערצאג ז"ל / בת כ"ה צבי זאנענשיין ז"ל / נפטרה בש"ט ביום א' ז' תשרי / ונקברה ונאספה אל מותה למחרתו / ביום ב' ח' בו / שנת תרס"א לפ"ק / שקר שנאה והאמת אהבה / רחשות לבה יראת ה' היתה / הלא גם בניה ברת תורה גדלה / ושם אמה פרומט ע"ה / תנצבה".

אני ניין נכד של רבי יהודה לייב הערצאג מבתו מרת **ביילא חיה** ע"ה הי"ד (נולדה בשנת תרל"ו. נעקדה עקה"ש במחנה טרעזינשטאט שבאוסטריה) אשת הרבני

הצדיק רבי **יעקב אונגאר** זצ"ל (בן הרבני רבי יחיאל מיכל זצ"ל) מק"ק צעהלים (נולד בשנת תר"ל בצעהלים. נשא את אשתו ביום כ' כסלו תרנ"ח. נפטר כ"ב אדר תרצ"א, ומנ"כ בצעהלים) אבי הגה"צ רבי **מאיר חיים אונגאר** זצ"ל אבדק"ק לאקענבאך חותנו של זקיני הגה"צ רבי **נתן געשטעטנער** זצ"ל. ובכן מנין הידיעה שאביו של רבי יהודה לייב היה רבי **יעקב**, ושרבי צבי זאנענשיין היה **כהן**, כן מנין לו שרבי יהודה לייב היה **מטשערטערעץ**, הרי אשתו קבורה בקאסטאלאני, ולכאורה גם רבי יהודה לייב קבור שם. [השוה המכתב הקודם]

נוספות: בביה"ח בקאסטאלאני (כל הביה"ח נחרב רח"ל, ועתה מתחילים ארגון "אבותינו" לשפץ אותו), מצאתי את 5 המצבות היחידות מעל האדמה שנשארו בשלימותן וכולן ממשפחת הערצאג, ועוד תחתית של מצבה (אבן השיש התחתון שלפעמים כתבו בו השם בלועזית). בצידה השנייה של אחת המצבות המונחת

שקועה באדמה (בצד ההפוך של הכיתוב בלשה"ק) כתוב בלועזית שמו לאופולד הערצאג ויום פטירתו כ"ה אייר תרמ"ח: "HIER RUHET \ LEOPOLD HERZOG \ PELOFALU \ GESTORBEN AM 6 TEN MAI \ 1888", אולי לאופולד הערצאג זה רבי יהודה לייב הערצאג ונפטר כ"ה אייר תרמ"ח. (כשארגון "אבותינו" יוציא את המצבה מהאדמה ייחשף שמו בלשה"ק ונוסח מצבתו).

מצו"ב רישומי המצבות האחרות מהמשפחה שנותרו שלימות זרוקים על האדמה:

[מצבת רבי צבי ב"ר יהודה לייב הערצאג]

"פ"נ / איש יקר ערך / הרבני המופלג והצורב / מו"ה צבי ע"ה / בן יודא הערצאג ז"ל / צדקה וחסד רדף כל ימי חייו / בדרכי התורה הדריך את בניו / ידיו אמונה תורה וגדולה / חברה לו יחדיו / נפטר בש"ט ובשיבה טובה / ל"ב בעומר תרצ"ב / ושם אמו שרה / תנצבה".

רבי צבי הערצאג ז"ל נזכר בין מנדבי 'מעות קדימה' מנאדי קאסטאלאני לספר "חומת אש" להגה"ק רבי מנחם א"ש זצ"ל אבדק"ק אונגוואר (פאקש תרס"ו) "הנגיד והקצין מו"ה צבי הערצאג". וכן נזכר לטובה בסוף הספר "סמיכת נופלים" לרבי אביגדור ווינבערגער זצ"ל (מהדורה ראשונה ביידיש-דייטש, סיגעט תרס"ג): "(נ'-קאסטאלאני) מהרב ר' חיים אלי' שו"ב נ"י. הנה אני שולח ד' כתרים גם 60 העללער בעד חמשה ספרים וימחול לשלוח

עוד ה' ספרים בלשון דייטש ואי"ה אח"כ אשלח מחירים. **ואם ירצה יכול לכתוב יישר כח להאדון הערמאן הערצוג כי היה מסייע למכור הספרים** ועוד על החמשה אשר השמות האנשים אשר קנו הספרים עד עתה המה אלה. מו"ה חיים אלי' איצקאוויטש שו"ב נ"י 1 קראנע. ר' מנחם יודא ברוכטא 1 קראנע. ר' שמואל

פרעצעלמייער 1 קראנע. ר' **צבי הערצוג 1 קראנע.** ר' יוסף הערץ 1 קראנע. ידידו המצפה להרמת קרן התורה הק' חיים הנ"ל. ואקוה שישלם חמשה ספרים מיד כראות כתב זה". במהדורה השניה של הספר בלשה"ק (סיגעט תרס"ז) נוספו אותם מילים המובאים לעיל שנדפסו במהדורה הראשונה. (אגב. ח"ב של הספר בלשון יידיש-דייטש נדפס בסיגעט תרע"א).
[ראה גם מכתב רבה של קאסטאלאן, רבי משה ווייס, בתולדות יעקב (שבסר"ס שושנת יעקב), ובו מזכיר את ר' הרש הערצאג].

[מצבת אשתו מרת גאלדא הערצאג]

"פ"נ / האשה החשובה הצדקת המהוללה / מר' **גולדא ע"ה** / אשת היקר מו"ה ר' / **צבי הערצאג נ"י** / גדול כים שבר והמכאוב עד השמים / ובדמעות עניים ובאנחה ספקו כפים / לב בעלה וצאצאיה נדכו ונשברו / דבקה לעפר נפשם בצערן יתמרמרו / את אלקים יראה ובמצותיו רוחה שמרה / הבנים גידלה על ברכי תורה ויראה / עתה הקדישה ללמד גם בתה יחידה / רב טוב הצפון לעובדי ה' ביראה / צדקה וחסד פעלה לדלים כל ימיה / אשרי לה תאכל בעוה"ב פרי מעלליה / גמילות חסדה תקום לעולם לזרעה אחריה / מתה ביום ד' לסדר

פנחס י"א לח' תמוז / שנת תמ"ו'ז' לפ"ק / לחמשה וארבעה שנים לימי חי' / ונאספה אל עמה ביום מחרתו / שם אמה **חיילה** / תנצבה".

נראה שיש טעות בשנת הפטירה, ואולי צריך לחשב עם הגימ' של 'לפ"ק' דהיינו **תרס"ג**.

[מצבת הב' חיים ישעיהו הערצאג]

"פ"ט / הבחור החבר / חיים ישעיהו / בן
יהודה הערצאג נ"י / נפטר ביום ט"ז מרחשון /
שנת תרצ"ח בשם טוב / ת נ צ ב ה / ושם
אמו שרה".

כנראה שרבי יהודה הערצאג אבי הב' חיים
ישעיהו הוא נכד של רבי יהודה לייב חתן רבי
צבי זאנענשיין שכבר לא היה בין החיים בשנת
תרס"א כנראה ממצבת אשתו מרת שרה, וכאן
כתוב על רבי יהודה אבי הב' חיים ישעיהו נ"י.

[מצבת מרת קיילא הערצאג]

"(תחתית מצבה): HIER RUHET \ KALI
HERZOG \ GEST DEN 12 JULI 1916 \
"מרת קיילא. FRIEDE IHRER ASCHE".
הערצאג ע"ה שנפטרה ט"ו תמוז תרע"ו. איני
יודע מי היא.

אגב, אוסיף על דברי הרב חיים אריה רייניץ
(בעמ' מ"א) שהעתיק את תלמידי ישיבת
פילעק המובאים ברשימת ה'מעות קדימה'
לספר "תפארת יעקב" (מונקאטש תרע"ב)
מטופס פגום, כך שהרשימה שם לא שלימה.

הרשימה המלאה מטופס הנמצא באוצר הספרים בישיבת בית ישראל ודמשק
אליעזר – ויז'ניץ בב"ב: הרה"ג ר' שמואל בנימין יונגרייס אב"ד. ר' זלמן ליב ראגנער.
ר' ישראל מנחם וואהל (ח"ב דק"ק פילעק). הב' יצחק מנחם כ"ץ ענגעל גדחש"ת.

חברה שערי תורה. הב' חיים מנשה כ"ץ.
הב' מרדכי לעבאוויטש. הב' יצחק
אייזיק קליין. הב' נחום יאקאבאוויטש.
הב' משה יוסף פריעד. הב' שמואל
שטילער. הב' חיים יונגרייס. הב' יהודא
קרויס גדח"מ. חברה בחורים. ר' אברהם
ווייס.

ממני עמרם בנימין וידר – בני ברק

לעלה 8-9 – משפחת געשטעטנער-שטיינר

[ר' מאיר געשטעטנער ומשפחתו]

במענה למאמרו של הבח' עמרם בנימין וידר אודות משפחת געשטעטנער ושטיינער בטשארנא בעלה 9 [מעמ' נ' ואילך], שפקפק במה שכתבתי בעלה 8 שהיה לי סבא בשם ר' מאיר בן ר' שלמה בן ר' שלום געשטעטנער. והעיקר מה שפקפק בזה הוא משום שלא מצא שום מצבה שיתאים לאדם כזה [ובאמת ל"נ שאין להכחיש בשביל זה מסורת זקנים, וכמאמר חז"ל לא ראינו אינו ראיה], הנה בשבוע העבר הייתי בארץ הקודש, ושוחחתי עם כבוד דר"ז הרב נפתלי ווייס הי"ו אודות מוצאי משפחתינו, וכן קיבלתי מאת בנו ר' יהושע פאליק הי"ו צרור מכתבים שכתב אביו בשנים שעברו אודות יחוס משפחתינו, בין הכתבים היתה רשימת יארצייטן מהוריו ומזקיניו, [הכל מתוך זכרון]. שרשם לעצמו לעמוד למשמרת, והנני להעתיק כאן החלק מהרשימה השייך לעניינינו:

[א] [אמו] גיטל בת מאיר (גשטטנר) [נהרגה עקדה"ש, והיא"צ נקבע ל"ט"ז תמוז תש"ד / [ב] [אבי א] מאיר בן שלמה (גשטטנר) ט' אייר תרנ"ה / [ג] [אם א, אשת ב] אידל בת דוד [נהרגה עקדה"ש, והיא"צ נקבע ל"ט"ז תמוז תש"ד / [ד] [אבי ג] דוד בן אברהם (שטיינר) כ"ו תשרי תרס"ו / [ה] [אם ג, אשת ד] רחל בת נפתלי (זינגר) י"ט סיון תרס"ב / [ו] [אבי ב] שלמה בן שלום (גשטטנר) ר"ח א' אייר תרמ"ב / [ז] [אם ה] הענדל כ"ד ניסן / [ח] [אם ו] יטל בת משה (גינז אחות רעק"א) ה' ניסן תרל"ב.

היוצא מהנ"ל שהמצבה שמצא מר' מאיר בן מרת בלימלא, היינו ע"פ פטות המציבה של זקיני, שכן הוא תואם להיארצייט שכתב דר"ז, וגם הוא תואם למה שאמר לי דר"ז, שאשתו נתאלמנה בגיל צעיר. ומה שכתב שמצא עוד ארבע מצבות של ילדי ר' שלמה געשטעטנער, ואינו תואם לגיל ר' מאיר בן בלימלא הנ"ל, והנה לי נראה הדבר פשוט, דלכאורה הרי הם ניני ר' ליב מזו"ש [או בני ר' שמעון שלמה בנציון שהיה בן ר' אברהם געשטעטנער, או בני ר' שלמה בן אהרן אלעזר אלי' געשטעטנער [ואולי היה ג"כ בן לר' יחזקאל [שהיה ג"כ מזו"ש] בשם שלמה], ששניהם היו צעירים הרבה מבני הזיו"ר, והיו חתנים אצל אחיהם ר' שלמה הבכור מזו"ר], הרי שהם היו צעירים הרבה מניני ר' ליב מזו"ר, ור' שלום הרי היה בנו מזו"ר.

והנה מש"כ שלא מצא בכל הביה"ח בטשארנא שום מצבה העונה לשם שלמה בן ר' שלום געשטעטנער [אבי מאיר הנ"ל], הנה כעת איני יודע איה מקום מגורת ר' שלמה געשטעטנער אבי ר' מאיר המדובר, האם אכן גר בטשארנא, והגם שאכן כפי הנראה היה אביו מטשארנא, שכן ר' מאיר היה חתן ר' דוד שטיינער מיעמערין, וא"כ למה לו לדור בטשארנא, אם לא שאביו הוא משם, אבל מ"מ אין זה ראייה כ"כ, שכן משפחת געשטעטנער בכללות ע"פ רוב גרו בטשארנא, ואפשר שאביו היה גר במקום אחר, והוא בחר לדור בטשארנא מקום מגורת 'משפחת' אביו, או אפשר

שלאחר זמן [לאחר חתונת בנו ר' מאיר הנ"ל] עבר ר' שלמה דיין לדור במקום אחר, ומנו"כ אינו אצל מקום מגוריו בתחילת שנותיו.

מש"כ שמצא מצבה בשם ר' שמעון שלמה בן ציון געשטענער, הך ר' שמעון שלמה בן ציון געשטעטנער הינו בן לר' אברהם געשטעטנער בין ר' ליב, [בנו ר' גבריאל געשטעטנער דומ"ץ בסומבוטהעלי בעמח"ס שפתי גבריאל], ואינו שייך כלל לעניינינו.

הך מצבה שהביא מ'אסתר געשטעטנער אינו מתאים לשום אחד ממשפחת ר' מאיר, שם אשתו היתה רחל בת ר' דוד שטיינער, שם אמו בלימא כאמור.

ואגב אעירה על מש"כ להעתיק מנוסח מצבות יטל אשת ר' שלום בן ר' ליב שנפטרה ביום ח' ניסן, כנראה לא פיענח טוב, שכן כתב ד"ז שנפטרה ביום ה' ניסן תרל"ב, [וכאמור הכל הוא מזכרונו הטוב, מה שהעיד שראה בקטנותו, והוא זייקן נפלא, ומכל התאריכים שכתב לא מצאתי טעותים כלל]. ומה שכתב שר' שלום היה בן ר' ליב בזו"ר זהו נכון, אבל טעה בשם אמו, שכן מרת שרל היתה זור"ש של ר' ליב. [וכן מוכח מתוך נוסח מצבתה שנכתב שרל אשת 'המנוח' ה"ה הר"ר ליב, וכן הרי הוא נפטר בר"ח ניסן שנת ת"ר, והיא נפטרה ביום כ"ג כסליו [ונקברה כ"ד בו - ש"ק היתה כ"ג] שנת תר"ד, הרי שנסתלקה אחר ר' ליב, ומצבה זו של שרל אין לו שייכות לר' שלום ב"ר ליב], ואשתו בזו"ר היתה מרת יטל, ויטל היתה בת הג"ר שלמה א"ש, הרי שהיחוס שכתב אכן הוא יחוס ר' שלום.

ומה ששאלתי בעלה 8, האם אמו של זקיני ר' מאיר - בלומא - היתה בת ר' יצחק אייזיק קעניגסבערג, חתן ר' לייב געשטעטנער, הנה זה ימים כבר אמר לי ד"ז שבלומא היתה בת למשפחת קעניגסבערג המוזכר בשו"ת חתם סופר, לא ידעתי האם כוונתו ליצחק אייזיק חתן ר' לייב, או אולי כוונתו לאחר [אולי לאביו שג"כ מוזכר שם]. והפעם כששאלתי אותו אמר לי שאבי ר' מאיר היה חתן במשפחת קעניגסבערג, חותן אב"ד טשארנא, והנראה שאכן היה חתן ר' יצחק אייזיק קעניגסבערג, שהיה חותן ר' נתן פריידער שהיה אב"ד טשארנא [אישים בתשובות חת"ס].

ואגב ארשום מה ששמעתי מכבוד ד"ז הנ"ל, שאשת ר' שלום בן ר' ליב געשטעטנער, ה"ה מרת ייטל, היתה בתם של רבי משה גינז זצ"ל ואשתו הרבנית גיטל, אבי הגאון רבי עקיבא אייגער זצוק"ל. והנה חפשתי עד הנה ולא מצאתיהו שום ראייה לזה בשום מקום, ורצוני לדעת האם יש מקורות לזה, או איזה ראייה מנוגד לזה. [עי' באגרות סופרים מכתבי החת"ס מכתב נ"א מהגאון ר' בונם גינז-אייגר, שמסיים: ד"ש מזוגתי הרבנית תי' וכב"ב לזוגתו הרבנית תי' וכב"ב בני הבחו' החתן המופלג השנון נ"י ואחותי המושכלת יטל תי' ד"ש ביחוד, ע"כ, הרי מזה שהיה

להם אחות בשם יטל. (אם לא שנאמר שזה טה"ד וצ"ל 'ואחותו', דהיינו מ' יטל בת ר' בונם שהיתה לאחר מכן אשת ה'ריעות שלמה' ממאקווא).]

[משפחת שטיינער]

הנה על עיקר שאלתי בעלה 8 האם זקיני ר' דוד שטיינער אחי זקיני ר' יעקב אליעזר שטיינער, היו שניהם חתנים אצל ר' נפתלי זינגער מיעמערין, הוכיח הנ"ל בעלה 9 דלכאורה לא היה ר' דוד חתן אצל ר' נפתלי שטיינער, שכן אצל מצבת אשת ר' נפתלי כתוב ששמה היתה הענדל, וכן בכל המסמכים שכתבו אודותיה, ובכללם מצבת בתם מרת חיילה אשת ר' יעקב אליעזר הנ"ל, ואצל רחל אשת ר' דוד שטיינער נחרת ששם אמה הינדל, הרי שר' דוד לא היה חתן אצל ר' נפתלי זינגער.

אמנם מרשימה הנ"ל של דו"ז מתברר שהמצבה שהביא מהאשה רחל בת הינדל אשת ר' דוד שטיינער, היא אכן זקינתי, שכן היא"צ תואם למש"כ דו"ז שזקינתו רחל בת נפתלי (זינגר) נפטרה ב"ט סיון תרס"ב, ומש"כ לחלק שזקנתי רחל היא בת הינדל, וזקינתו חיילא היא בת הענדל, נראה דשניהם לדבר אחד נתכוונו, שכן כתב דו"ז שזקינתו הענדל [אמה של רחל] נפטרה ביום כ"ד ניסן, וכמ"ש במציבת הענדל אשת ר' נפתלי. ולכן נראה טעות נפלה במצבת אשת ר' דוד שטיינער ונכתב שם אמה הינדל במקום הענדל [גם בחרוזים], וא"כ אכן נראה הדבר שר' דוד ור' יעקב אליעזר שטיינער היו שני אחים שנשאו שני אחיות.

ניסן ווייס - מאנסי נ. י.

לעלה 13 – כולל מארמארוש - ויזניץ

ב'עלי זכרון' גליון 13 עמ' נ-נז נתפרסמו אגרות חדשות אודות הדין תורה של כולל מארמארוש.

יש להוסיף ולציין לספר 'הבשם והשמן' עמ' רעט-רפא, ששם נתפרסם הפסק דין (בהשמטות שמות הצדדים) שניתן על-ידי הבית-דין בראשות דו"ז הגה"ק בעל ה'ערוגת הבשם'.

ויש לציין שהאגרת הנדפס שם עמ' רעט בהשמטת שם הנמען, ה"ה האגרת שנתפרסמה על-ידי הרב יקותיאל יהודה גרינוואלד (ונעתקה ב'עלי זכרון' שם עמ' נב) ומפורש שנשלחה להגה"ק בעל 'עצי חיים' מסיגעט.

הרב ברוך אבערלאנדער אב"ד הבד"צ דקה"ח

ורב דקהילת חברה ש"ס ליובאוויטש – בודאפעסט

בנוגע לו' המכתבים שנדפסו בעלה 13 וצוין שהם בנוגע לדין תורה של כולל מארמארוש – וויזניצא. ערבוב דברים יש כאן כי משלשה דיני תורה גדולים ומסועפים עשה חדא. בנידון הדין תורה בענין נשיאות כולל מארמאראש הם המכתבים א, ד, ה, ו.

מכתב ב' שייך לדין תורה של כולל זיעבענברגען עם כולל וויזניצא. יעיין בספר 'בשעריך ירושלים' עמ' 154, הדין ודברים שהיה בענין זה, ובשו"ת מנחת הקומץ סימן עג, השתלשלות הדין תורה והנספח לזה.

ואילו מכתב ג שייך לדין תורה בענין כולל מונקאטש ועשרה בעצירקען, שנפרדו מכולל גאליציא - דרהאביטש, וכולל וויזניצא, יעיין אריכות הדברים בספר 'אגרות שפירין' אגרת ס' בהערה.

צבי אלימלך הלוי דייטש - ברוקלין נ.י.

לעלה 13 – רבי מאיר גוטליב

ר' מאיר גוטליב מה' מאדע הנזכר בעלה 13 עמ' סה, היה הסבא של הסבתא שלי. לר' מאיר גוטליב ולזוגתו מ' בריינדל רוטמאן הי' בת מ' רוזה (רחל) שהתחתנה עם ר' קלונימוס קלמן רייניץ בן רבי אברהם יעקב רייניץ, הרב של באלקאני (בן רבי נתן פייטל רייניץ אב"ד ה' מאדע). לקלמן ורוזה היה בת מ' רייזל שהתחתנה עם ר' מאיר שווארץ, הנכד של ר' מאיר שווארץ בסיגעט שהוזכר בעלי זכרון 9 (האח של הגבאי המפורסם בסיגעט ר' אשר ישעי' שווארץ).

בצלאל פרסטון – ברוקלין נ.י.

נערך ע"י

הרב משה אלכסנדר זושא קינסטליכער

מאמרים, תגובות ורשימות יתקבלו ברצון

כל הזכויות שמורות

ניתן לקבל העלה במייל 3446@okmail.co.il